

**Aegidii Tschudi Claronensis, viri apud Helvetios clarissimi De
prisca ac uera Alpina Rhaetia : cum caetero Alpinarum
gentium tractu, nobilis ac erudita ex optimis quibusq[ue] ac
probatissimis autoribus descriptio.**

<https://hdl.handle.net/1874/455977>

3

AEGIDII
TSCHVDI CLARONEN
SIS, VIRI APVD HELVETIOS
clarissimi, de prisca ac uera Alpina Rhætia,
cum cætero Alpinarum gentium tractu, no-
bilis ac erudita ex optimis quibusq̃
ac probatissimis autori-
bus descriptio.

Basileæ, apud Mich. Isingrinium

M, D, XXXVIII.

AEGIDIO TSCHVDO

CLARONENSI, VIRO APVD

Heluetios consulari clarissimo, omni

busq; modis ornatissimo, Seba-

stianus Munsterus

S. D.

MITTO ad te, humaniss. uir, opus tuum, tabulam scilicet Alpinarū regionū, cum adiuncto libello, sed non sine foenore. Te agnoscit authorem foetus tuus, qui Hercule a audacia Alpes inaccessas, montesque illos horrendos, perpetuo rigescentes frigore, et niue nunquam resolubili candicantes aggressus, submissis humeris eos in uniuersum mundum portare & transferre contendisti, ut etiam extremi nostri orbis habitatores, Britanni scilicet et Hispani, apud se habituri sint Alpes, admiraturiq; giganteum illum animi tui conatum & robur, qui potueris tantorum montium molem, tot ualles, tot amnes, tot populos, tot stagnantia maria, tot deniq; ciuitates & loca in tam exigua transferre chartam. At scio, & uerè scio, in his congerendis & iusta portione digerendis, tibi non tantum insumptū laboris, quantum exegit indefessum illud tuum studiū, dum perpetua lectione sursum ac deorsum per tot autores & historicos, eorumq; quosdam inconditos iactaris, & pugnantes plerunq; sententias componere cogaris, aut certe quæ sequaris autorem, cuiq; adhibeas fidem circūspicis, & sic circūspicis, ne rabulis calumniandi occasionem præbeas, & pro gratia conuiciare portes. Spero hoc pulcherrimum tuum studium, quo patriam tuam & uicinam Rhætiā sic cum perpetua & nunquam intermoritura nominis tui laude illustrasti, plurimos incitaturum, ut tui exemplo & ipsi quoq; bene mereri de patrijs suis conentur. Caterum quem ego in hac tabula tua ædenda exanclaram laborem, nō est quod hic referam. Certe diligentia nihil defuit, dum cogerer nunc adesse pictori, nunc sculptori, & nunc typographo, quoadq; magis me urgebat, uersioni incumbere. Respuebat laborem hunc doctiss. ille tuus atq; meus HENRICVS GLAREANVS, querebaturq; se elegantem illam eloquentia tuæ uenam, in latina uersione assequi òn posse. Neq; alij hunc laborē subire uolebāt, quem uir talis ac tantus assumere detrectauit. In his autem om

EPISTOLA

nibus tabula ipsa iam cœpta erat excudi, & nihil desiderabatur quàm libri uersio. Adductus igitur ego, maiori fortassis audacia quàm debueram, imbecilles artus huic labori, quem alij recusarunt, applicui, & pro mea uirili librum uerti, ut etiam ab Italis, Gallis, atq; alijs exteris nationibus legi posset. Notius est hodie in orbe Munsteri nomen, quàm ut ob meam infantiam à studiosis ueniam petere anxie contendam. Satis fuerit, si uel tibi meus labor non displicuerit. Vale uir ornatisime Basile: uicesimaquinta Martij.

INDEX LIBRI.

Bduas & Aduas fluius. 73.15. 75.8	Arbor felix oppidum	29.12
Abifontes populi. 98.31	Athesis origo & cursus	76.12
Aduæ fontes 28.14	Augusta prætoria	101.31
Aduæ fluuij cursus 77.15	Augusta uallis	101.12
Adula mons, hodie Vogel 26.1	Augusta Vndelicorū iuxta Lyxū	131.21
Adule montis situs 82.3	Auenticum Heluetiorum metropolis 131.5	
Aelbel amnis 56.35	B Elgæ ueteri Gallica lingua utuntur	111.16
Aeni ortus 73.9. & 74.23	Bellizona & Bilitionū	97.17
Aetuatij populi 87.33	Bellouesus Gallorū dux	4.15
Aetuatij populi 52.32	Benedurum	66.11
Agaunū opp. 100.11	Bergalia	80.10
Agonia uallis 89.7	S. Bernhardi mons minor	95.7.
Agones populi 89.3	& 103.11.	
Albula mons 78.16	S. Bernhardi mons maior	95.16
Alemanni bello à Romanis petiti 46.32	& 101.14	
Alemanni iuxta lacum Podamicū habitauerunt, Rhætis expulsis. 29.29	Biuium locus	41.6. & 78.20
Alpes quando peruiæ factæ 83.19	Bodiontij pop.	100.23
Alpes Iulie 78.5. & 79.20	Bregentz annis	71.35
Alpes summæ 53.34	Brettigoia uallis	61.4
Aluuium nouum 44.13	Brcuni pop.	97.30
Amisum castrum 15.5	Brigellia	81.3
	Brigantij populi	72.28
	Brixentes pop.	99.15

I N D E X.

- C**Allucones pop. 99.12
Camerinum Subaudiæ metropolis 103.22
Campi ecclesia 65.7
Campus sancti Petri 65.12
Canuni pop. 73.15. & 77.30. & 97.7
Canini campi 47.3
Canini populi 47.34. & 49.8
Cani populi 27.1. & 49.9
Caturiges 103.34
Carinthia Brisgoiæ 118.14
Cattenates pop. 98.28
Celtica lingua apud Heluetios 111.12
Celtæ unde dicti 123.5
Ceutrones pop. 103.11. & 85.8
Cimbrorū contra Romanos pugna 16.20
Cinesius mons 89.31. & 104.1
Clauena / 81.25
Comū per Rhetos uastatū 16.8
Consuanetes pop. 98.13
Cotuantij uel Coruatij pop. 55.31
Cottia Alpes 89.33
Culmen de Ocello 82.29
Curia sedes episcopalis 37.27
Curiensis diocesis cōmensuratur limitib. Rhetia 36.3. & 37.10
Curiam quidam à Coriantijs deducunt 56.10
Curia quando condita 45.28. & 50.19
Curiensis confœderatio 40.8
Curiensis episcopatus quo tempore coeperit 38.7
- D**iaduella mons 82.18
Drusus pugnavit contra Rhetos 23.14
Drusiana uallis 23.19. & 67.2
Durias maior fluius 101.35
EBrodonū 90.2
EEmps castrum 15.6
Engadin quid sonet 76.18
Engadini populi 12.4
Engadini olim Venones 35.26
Episcopatus distinguunt regiones 18.33
Ernestus idem q̄ Ariouistus 122.1
Estionū mons 66.17
Euganei populi 74.12 (132.31)
Equestres ubi olim habitauerint
FAbariū uulgo Pfæuers 60.5
Focunates pop. 98.5
S. Fridolinus quādo floruerit 38.
Fruxinū oppidū 98.22 (15)
Fumarij 104.20
Furcken Alpiū pars 95.14
GAlli expulerunt Thuseos è patria 5.12 (24)
Galli olim Græcis literis usi 105.
Galli Romanis olim ignoti 84.8
Galli quo tempore transierint in Italiam 5.16
Galli olim usi sunt Germanica lingua 109.33
Gallica natia lingua per Romanos ablata 105.29. & 110.11
Gallicū idioma sex latinae linguæ 107.10
Gallica lingua hodia confusa est 119.16

I N D E X.

- Gallica lingua ex Italica 106.1
 S. Galli oppidi situs 31.16. & 32.
 Gasteri regio 18.18 (10
 Germanica lingua cōfunditur per
 scribas 108.31
 Germanica lingua discriminatur.
 113.3
 Germanica lingua quando coepe-
 rit scribi 106.13
 Germani unde dicti 114.15
 Germani Gallorum fratres 122.9
 Germaniam exteri descripserunt
 Gletscher mons 95.18 (130.20
 Gotthardi mons 53.22
 Grae. Alpes 26.8. & 85.6.
 & 90.14. & 103.10
 Graupundner quare sic uocati.
 27.2
 Graeci Galliā inhabitauerūt 105.3
 Grifoni Rhaetici 39.29. &
 49.10
Heluetij relicta terra sua
 Galliā inuaserunt 16.35
 Heluetios Cæsar strauit 17.3
 Heluetij retinuerūt genuinā suam
 linguam 111.12
 Heluetij hodie Suuicri 21.12
 Heluetiorum antiquorum poten-
 tia 30.9
 Hemicus Romanorum rex tertius
 19.12
 Hercules Alpes superasse dicitur.
 85.31
INsburg 46.10
 Ingelheim Caroli magni patria
 106.16
 Insubres hodie Mediolanenses 35.
 19. & 124.24
 Insula lacus Brigantini 23.30
 Iuberi pop. 99.22
 Yll annis 66.9
LAngarus fluuius 57.33. &
 61.28
 Larius lacus 73.10
 Lepontij ab antiquo tempore in-
 nera Alpium custodierūt 14.1
 Lepontiorum habitatio 91.24
 Lepontij Rhinuualder 87.30.
 & 99.19
 Leuontina uallis 90.21
 Licates uel Lycatij pop. 98.35
 18.31
 Limagus annis
 Lindaugia insula Vindelicorū 21.
 4. & 23.34
 Linguarum rusticitas unde nascit-
 tur 10.2
 Linguarum, Gallicæ, Germanicæ
 Belgicæ et Celticæ differentia.
 111.12. & 112.5
 Lintzgoij olim Lentenses 31.7
 Liuius quando floruerit 12.18
 Lintzgoeui uestigium Vindelicia
 (21.33)
 Lucius martyr 52.25
 83.1
 Lucumonis mons 57.25
 Lupinum, Meienfeld 26.9
 Lycus fluuius 82.6
 Lyra fluuius 46.7
MArsoila arx 46.7
 Masilia à Grecis cōditā.
 105.4
 Mediolanū à Gallis cōditum 5.28
 Medulli pop. 103.27

I N D E X.

M eintal	90.28	Rheni in lacum Podamicum illa	
Miliare Italicum quantum	81.30	psus	31.82
Miliare Helueticū quantum	81.30	Rhæti à Rhæto nomē sortiti	12.33
Misauici pop.	97.21	Rhætus Thufcorū dux	5.6. et 34.
Montfort castrum	15.2	Rhæti primum inciuiles	5.11
Montafun	65.28	Rhæti Alpini pop.	28.24
Montanys	89.32. & 104.1	Rhæti olim rapinis inhiarunt.	
Monticulus	15.17		24.16
Muetius fluuius	82.25	Rhæti iuxta fontes Rheni primū	
N Antuates	99.26	confederunt	13.16
Naunes pop.	98.5	Rhæti bellicosi facti	14.22. & 25
Nomina ab ingenio dicta	121.20	Rhætorū nobiles rustici facti	9.36
Noricorū situs	35.22	Rhæti cfferi facti ex locis	6.14
O Celum op.	89.34	Rhætorum nobiles familie	6.26
Octoduri uerus situs	132.2	Rhæti descenderūt à Romana no	
Octodurū ciuitas	86.9. et 99.35.	bilitate	8.7
& 100.1. & 31		Rhæti à Romanis impugnati.	
O scela	89.21		22.12
P Erninna mons	79.1	Rhætorum antiquorum situs	10.
Pes Falarius	79.7		10. & 76.6
Plantæira	46.12	Rhætia descriptio secundum Pto	
Plinius quando uixerit	12.34	lem.eum 25.34. iuxta Strabo	
Podamicus lacus	21.6	nem	34.32
Podamici laci insula	23.28.	Rhetico mons	61.9
fertilitas	28.3	Rhæticum uinū optimū	38.25
Pœninus deus	101.2	Rhætica iuga	73.12
Pœnæ Alpes	26.8	Rhætium castrum	10.20
Pœnina & Pelinna uallis	102.23	Rhætia alta quæ	11.7
Pœninae Alpes	96.16. 100.32	Rhætica lingua qualis	8.32
Ptolemæi in orbis descriptione		Rhætica lingua scribi non potest	
propositum	27.16		9.19
Punctores Rhæti	55.26	Rhætica lingua indies deficit	9.5
R Aetzuns castrum	10.25	Rhætorum tria foedera	39.32
Rhegusæ pop.	99.3	Rhingoia	72.10. & 99.4
Rheni ortus	26.2	Rhodani ortus	53.18
Rheni duo fontes.	53.5. 54.3	Rhucantij	58.5

INDEX.

Ringoiā	31.19	Triumpilini pop.	96.33
Riua & Riuanus lacus	18.7	Trinis uilla unde dicta	59.8
Rugusci pop.	72.24. & 99.3	Tomiliafca	11.26
S Alassi populi	85.11. & 101.	Tumleschg regionis descriptio	
	19. & 102.31		56.28
Sara fluiuius	59.15	Turinū	90.8
Sargans opp.	62.34	Tussis uilla	11.10
Sarganseri populi	62.6	V Alenses et Vuallēses	100.
Sarunetū regio qualis	62.2	Vall Vechia	95.21 (30)
Sarunetes pop.	59.14	Vallesia superior regio amona	
Scala mons	64.4		122.33
Schennis monasterium	19.10	Vallis Venusta	35.28. & 73.7
Seduni pop.	99.31	Vatz oppidum	57.4
Septimus mons	78.18	Vcenni pop.	103.31
Sequani pop.	22.7. & 26.30	Veldkirch oppidum	64.71
Sesites fluiuius	124.25	Veltlin	77.33. 97.12
Speluca	81.12	Venonetes	97.15
Spinoila arx	45.35	Vēnonēs populi	73.7. & 74.2
Strabo quando uixerit	21.17	Venmonū locus	35.13
Suanetes pop.	99.8	Veragri pop.	99.34. et 100.18.
Summe Alpes	95.4	semigermani olim	113.10
Summus lacus	80.35	Viberi Lepontij	73.26. & 74.
T Arentasia	85.9. & 103.12		17. & 89.15. & 99.23
Taurus fluiuius	64.25	Vindelicorum situs	21.29
Taurisci	88.21. & 92.5	Vinstermuntij populi	11.5
Teutonia Germaniæ pars	126.7	Viruicates pop.	98.18
Therma Fauariana quando re-		Vri populi	36.15
parte	60.29	Vri à Tauriscis descēderūt	92.29
Thunicates pop.	98.19	Vri à tauro nomen habent	9.7
Thurgoia uel Durgca	26.24	Vrfa qui et Rus fl.	53.26. & 55.5
Thuscorum latum olim imperium		Vrsler mons	81.15
	4.28	V aat pagus Helueticorum.	
Tib. Vindelicos suppressit	23.82		99.28. 132.17
Ticini annis ortus	53.23	Valgoeuu	65.18. & 66.2
Tinnezon uilla	80.12	Vualenstat unde dictum	17.22
Transalpini Galli	88.30	Vuerdenberg arx	62.27

AEGIDII TSCHVDI CLA

RONENSIS V. C. APVD HEL

*uetios, in librum Alpinarum gen-
tium praefatio.*

On multis retroactis tempori-
bus, amice lector, egregia illa
facta, memorabiliaq; antiquo-
rum gesta, quae in uicinis regio-
nibus apud Rhenum & Da-
nubium per Heluetios, Raura-
cos, Sueuos, Vindelicos, Rhæ-

tos, Sedunos, & confines eorum atq; Gallorum &
Germanorum contigerunt, tanta obliuione hodie
deleta constat, ut etiam nomina ipsa nedum insi-
gnium uirorum per quos, uerum et locorum apud
10 quae haec gesta sunt, interciderint, planeq; nobis in-
cognita facta sint. Et hinc factum, ut terrarum illa-
rum indigenae uanis plerunq; moti coniecturis, fa-
bulisq; intenti, uarias de sua origine conceperint
opiniones, ineptas insulsasq; & a ueritate alienas
de sua prognatione cudentes historias. Id aut hinc
aduerti potest, certa q; probari ratione, quod Ger-
manorum lingua intra 750. annos coepta est scribi,
20 & in literaru complexione coartari. Quid ergo
uetustum apud illos inueniri poterit, quando ne-
mo fuerit qui ante memoratum tempus res pracla-
re gestas annotarit, imò nec annotare potuerit, &
nihil quantumlibet egregie factum in mortalium
memoria diu manere queat, nisi literis mandetur?
Quod si dixeris, à Latinis historicis Germanorum
antiqua facta conscripta, non te audiemus, certi de
hoc, quod apud illos nihil certum de eorum gestis
inueniri possit. Somnia ergo sunt, uana & mera fi-
30 gmenta, quae sub historiarum specie passim circum-

feruntur, qualia sunt quæ de Hildtprando & simili-
 bus uana loquacitas excogitauit, posteaquã apud
 nos Germanos omnis bona eruditio sic extincta
 fuit, ut et optimi autores, qui passim in bibliothecis
 repositi fuerant, ab idiotis neglecti, squalore corro-
 si & carie uitiati perierunt. Nec obstat, apud exte-
 ros, puta in Italia, fuisse uiros egregia præditi-
 tione, qui nedum quæ à suis gesta sunt annotarunt,
 uerum & quæ apud exterarum nationum, cum nullus
 talium regiones nostras unquam ingressus, quicquam
 iustrare aut uidere potuerit, ut taceam labores pro-
 pter eas subiisse. Non ergo immeritò prima laus da-
 tur summæ eruditionis uiro HENRICO Glareano
 poëtæ, præceptoris meo colendissimo, atque affini di-
 lecto, qui primus apud nos, quod sciam, uetusta no-
 manam exciderant memoriã, & ueluti obsoleta
 inusitataque nemini cognita erant. Qua in re pulchro
 exhibitò exemplo, plurimos bonos uiros & felici-
 ter profundius uires ingeniorum suorum in huius-
 modi exercuerunt, pressiusque acri suo iudicio omnia
 rimantes, non pauca ex tam multis relictis uestigijs,
 maiorum nostrorum facta ueluti ex tenebris in lucem
 reuocarunt. Ex quibus est BEATVS Rhenanus
 Selestadianus, uir incomparabilis doctrinæ & eru-
 ditionis, Bilibaldus Pirckheimerus, Gerardus No-
 uiomagus, Ioachimus Vadianus à Sancto Gallo,
 & ego nouissimus, qui & ipse quædam antiquorum
 gesta ex locorum uerisimilibus coniecturis et pro-
 batis autoribus atque historicis, pro incolarum cele-
 britate excerpti & in unum collegi, potissimum quæ
 huius superioris Germaniæ & Alpinarum regio-
 num mentionem facere uisa sunt.

AUTORVM, E QVIBVS SEQVENS

Rhetiae historia est excerpta, catalogus. Porro sub quo Imperatore, & quo tempore, ante uel post Christum natū, quisq; uixerit, suis nominibus & numeris expressimus.

Polybius Græcus. Hic fuit Scipionis Africani præceptor, qui uixit ante Christum annis 239.

Caius Iulius Cæsar, qui floruit ante Christū an. 43.

Horatius Flaccus poëta, qui fuit ante Christum annis 8. sub Augusto.

Titus Liuius Patauinus.

Strabo Amasinus Græcus.

Publius Velleius Paterculius.

Trogus Pompeius, cuius historiam Iustinus in epitomen redegit.

Hi floruerunt sub Augusto & Tiberio, eo tempore quo Christus in humanis egit.

Pomponius Mela.

Caius Iulius Solinus.

Sub Vespasiano, annis

Numeri sequentes omnes, ad finem usq; catalogi, annos à Christo nato indicāt.

Caius Plinius Secūdus.

Sub Christo nato 80.

Publius Cornelius Tacitus, sub Traiano, 100.

Caius Suetonius Tranquillus, sub Traiano, 110.

Claudius Ptolemæus Alexandrinus, sub Marco Antonino, 175.

Iulius Capitolinus.

Sub Diocle

Aelius Spartianus.

tiano, 292.

Flavius Vopiscus Syracusius.

Eusebius Cæsariensis, sub Cōstantino Magno, 330.

Ammianus Marcellinus, sub Constantio & Valentiniano, 360.

Eutropius, sub Valentiniano, 380.

Antonius Augustus, qui fuit post tempora Constantini Magni, qui Byzantio nouum nomen imposuit, cuius ipse mentionem facit, an. 400. uel circiter.

4 RHÆTIÆ ALPINÆ

Claudius Claudianus poëta, sub Honorio. 412.
Sidonius Apollinaris poëta, sub Valentiniano ter-
tio. 459.

Agathias Græcus, sub Iustiniano. 560.

Paulus Diaconus Aquileiensis, sub Constantino
sexto. 742.

Eginhartus Caroli Magni scriba & 809.

Ratpertus Sanctigallensis. 880. notarius.

Regino Abbas Prumiensis. 907.

Nokkerus Abbas S. Galli, sub Ottone primo. 950.

Luitprandus Ticinensis Leuita. 970.

Ekkardus Sanctigallensis. 1036.

Hermannus Contractus, sub Henrico secundo.
1040.

Abbas Vrspergensis, sub Philippo Imperatore.
anno domini 1202.

*Quomodo Thufci, qui deinde Rhæti, hodie uero Churenses, ex
Italia uenerint ad Alpes cum duce suo Rhæto: item
de quibusdam familijs eorum. Cap. I*

Anno ante Christum natum quingente-
simo octogesimo septimo, regnante a-
pud Romanos Tarquinio Prisco, Gal-
liæ populi primam in Italiam fecerunt
profectionem, id quod certò constat, sub duce Bel-
loueso: paucisq; elapsis annis, urbes Mediolanum,
Comum, Bressam, Veronam, Bergomum, Tri-
dentum, atq; Vincentiam construxerunt: quo tem-
pore Thufci in Italia magnum habuerunt impe-
rium, quod ab infero mari usque ad superum ex-
tendebatur, magnâq; fertilitate exuberabat. Habet
autem regio illa has inclytas ciuitates, Pisas, Senas,
Lucam, Florentiam &c. & usq; in hunc diem cul-
tores regionis illius Thufci appellantur, quorum
dominium aliquando ultra Padum fuit propaga-
tum.

tum. Postquam autem Galli Italiæ penetralia in-
 gressi sunt, Thuscis bello uicerunt, patrijsq; sedibus
 pepulerunt. Et quantq; Thusci armatis uiris, locisq;
 natura & arte munitis plurimum ualere, uicti ta-
 men à Gallis, cedere potētioribus coacti sunt, amif-
 saq; patria, duce Rhæto ad Alpes concesserunt, &
 montana loca incolentes, ducis sui nomine & po-
 steritatem & regionem illam toto orbe memorabi-
 lem reddiderunt. Versantes autē in asperis illis mon-
 tibus & regione illa squalida atque inculta, tempo-
 ris successu facti sunt & ipsi efferi & inculti, nihil ex-
 priorī retinentes ciuiliori uita, præter linguæ ali-
 quantulam modulationem, sed quæ & ipsa pluri-
 mum apud eos uitari cœpit. Hæc hæctenus recita-
 ta, conscribunt Liuius, Iustinus & Plinius. Liuius
 deca. 1. lib. 5. sic scribit: De transitu in Italiam Gal-
 lorum hæc accepimus: Prisco Tarquinio Romæ
 regnante, Celtarum, quæ pars tertia Galliæ est &c.
 Et paulo post: Fusis acie Thuscis haud procul Ti-
 cino flumine, cum in quo confederant agrum In-
 subrium appellari audissent &c. Idem in eodem
 lib. Thuscorum ante Romanorum late terra ma-
 riq; opes patuere, mari supero inferoq;. Idem de
 Thuscis expulsis eod. lib. Alpinis quoq; ea genti-
 bus haud dubie origo est, maxime Rhetijs, quos lo-
 ca ipsa efferarunt, ne quid ex antiquo præter sonū
 linguæ, nec eum incorruptum retinerent. Iustinus
 lib. 20. Thuscos expulerunt, & Mediolanum, Co-
 mum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridenti-
 um, Vincentiam condiderunt. Idem eod. lib. Thu-
 sci quoq; duce Rhæto auitis sedibus amissis, Alpes
 occupauere, & nomine ducis gentem Rhetiorum
 condiderunt. Plinius lib. 3. cap. 10. Rhætos Thusco-
 rum prolem arbitrant à Gallis pulsos duce Rhæto.
 Thusci itaq; isti auitis pulsi sedibus, & intra AL-

*Iudiciū de Rhæ-
tis profugis.*

*Liuij locus de
Rhætis declara-
tur.*

pium aspera confidentes loca, haud uulgares infl-
mæq; fortis homines fuere, sed omnium Thusciae
incolarum & genere & opibus præstantissimi. Id
enim usu uenire cognouimus, cum regio aliqua ex
pugnata fuerit, ut plebs infima ferè semper uicto-
ris gratiã obtineat, atq; casam & prædiolum suum
retineat, quippe quæ nec potestate ulla aut opulen-
tia fulcif; potentiores uero & quibus facultates sup-
petunt uberiores, uiresq; rebellandi nõ desunt, lon-
gè à patria arcentur sede, quod hi uictorem ante as-
secutam uictoriam sua infestant fortitudine, ha-
beantq; opes multas & prædiã amplissima, quæ ho-
stis in suam rapit potestati. Vnde cum Liuius hic
dicat, loca ipsa hosce Rhætos efferos reddidisse, ne
quid ex antiquo retinuerint, satis indicat, extorres
illos Thuscos nõ uulgares & rusticis moribus præ-
ditos, ut nunc sunt, sed potentes et spectatæ uirtutis
uiros fuisse. Quin & in hunc usq; diem Rhætij, in-
colæ Alpium, iactitant sese descendisse à nobili fa-
milia, qui tamen hodie passim habitant in uallibus
asperis atq; alijs agrestioribus locis, suæ etiam num-
nobilitatis ostentâtes insignia, antiquitatis suæ mo-
numenta.

*Istæ familiæ olim floruerunt, et hodie quoque que-
dam adhuc inueniuntur.*

	Comes à Metsch.	De Amasia	Amasius
Barones à	Rhätzuns	De Rhatio	Rhætius
	Bell mont	De Bello monte	Bellus mons
	Montalt	De monte alto	Mons altus
	Vatz	De Vatio	Vatius
	Sax	De Sacco	Saccus
	Comes à Montfort	De Monte forti	Mons fortis
	Comes à Sargaus	De Sarunegauno	Sarunectius
	Baro à Flumbs	De Flumine	
	Baro à Valairen	De Valerijs	Valerij

	Emps	De Amisio	Amisius
	Emps supra Cu.	De Amedes	Amedius
	Capell	(riã. De Capello	Capellus
	Suns	De Sonzo	Sontius
	Castels	De Castello	Castellus
	Castris	De Castritio	Castritius
	Valendans	De Valendiano	Valētianus
	Belfort	De Bello forte	Bello fortis
10	Biffen	De Biffis	Biffus
	Buwix	De Bowiga	Bouitius
	Balckain	De Balcono	Balconus
Nobi les de	Panigada	De Panisio	Panitius
	Trimis	De Trimōtibus	Trimōtius
	Plantairo	De Plana terra	Plana terra
	Marfchlintz	De Marsilinio	Marsilius
	Fontenaus	De Fontenasio	Fōtenatius
	Marmels	De Marmorea	Marmoreus
	Mont	De Monte	Montanus
	Lumbarius	De Lomareno	Lumbarinus
20	Iuualt	De Iuua alto	Iuualtius
	Castelmur	De Castelmuro	Castrimurus
	Tumben	Tumba	Tumba
Item qui à	Passellen	Passello	Passellus
	Planten	Planta	Planta

Sunt & aliæ plurimæ huiuscemodi familiæ, ex quibus nonnullæ penitus interierunt, & quædam adhuc superstites inueniunt, quas tamen hic breuitatis causa omittendas censui. Sunt proinde in ualle Lugnitza multi talium nobilium, id quod clarum indicium est uitæ posteritatis: alioquin si uallis illius proventus spectes, uix ibi nutriri possent duo nobiles, more nobilium impensius uictitantes. Isti uero laboribus grauioribus assueti, iam occalluerunt ad quæcunq; opera quantumlibet difficilia, nec pudeat illos laborum, minimeq; arbitratur ob labores

Nobiles apud
Rhetos.

ipforum obfuscarī nobilitatem: & rectē quidem:
 nō enim inopia aut uictus manibus partus, sed mo-
 rum peruersitas & facinora infamem atq; degene-
 rem reddunt nobilitatem. Gloriantur autē isti pau-
 peres nobiles, quorum iam meminimus, quod ex
 nobilissima descenderint profapia, quodq; maio-
 res ipforum ē Roma aliquando fuerint pulsī: sed in
 hoc errant, quando quidem originem à Thuscis, ut
 iam diximus, traxerint, qui illo tempore clariores
 Romanis fuere, quorū uicini extiterunt. Loquun-
 tur ut inexperti, & qui neq; antiquitatum neq; hi-
 storiarum cognitionem habent, hoc tantum uerē
 scientes, maiores ipforum aduenas fuisse ex Italia.
 Ob ista tamen nō inferiores se iudicant Germaniæ
 nobilibus, etiamsi illis longē impares sint, si phale-
 ras caballorum et cataphrattorū species, aliorumq;
 ornamentorū luxum, quibus hodie nobiles exor-
 nari solent: isti autē ea nec habent, nec facile habere
 poterunt, ob regionis eorum infœcunditatem. At
 propter istorum defectum non putant quicq; de-
 cedere nobilitati suæ. Hoc in primis curant, ut pie
 & iuste uiuant, execrantes omne id quod iniquum
 est, quippe qui nunq; non cogitant à quā magni-
 ficis uiris originem duxerint: id unica illis est glo-
 riandi ratio, nō obstante inciuilitate eorum, quam
 ab inculto agro ueluti tabem quandam contraxe-
 runt. Præterea est & id obiter hic cōmemorandū,
 Rhætos tempore Liuī haud secus quā hodie mo-
 ratos fuisse, id quod ex uerbis eius aduerti potest,
 quando scribit, Rhætos nihil ex antiquo præter so-
 num linguæ, nec eum incorruptum retinuisse. Hac
 Rhætica lingua utuntur usq; in hunc diem Rhætiæ
 incolæ, potillimū qui circa Curiam habitant, quos
 nos Germani Churwälschen, id est, Curenseſ Ira-
 los, ipsi autē Romanos sese appellant, fortassis ob
 istam

Romani Thusco-
rum uernæ.

Rhæti falso à
Romanis originē
traxisse dicuntur.

Rhetorum enco-
mium.

Lingua Rhætica

istam rationem, quod Romani et Thuscii olim una
 usi fuerunt lingua, hodie aut Thuscana lingua com-
 muniter pro Italica habetur. Cæterum Rætica lin-
 gua intra 150. annos plurimum apud Rhetos inte-
 rit, Germanica indies inualescente, ut hodie nedum
 Curenses, uerum & qui remotiores sunt Germanicè
 loquantur, qui haud longè supra æuum nostrum Ita-
 licè loquebantur, si modo corruptissima eorum lin-
 gua Italica est censenda, quæ & olim tempore Liuij
 & hodie usque adeo deprauata est ob hominum il-
 lorum rusticam & incompositam uitam, ut Thusca-
 ni, qui adhuc sunt in Italia, eos loquentes minimè
 intelligant, quantumlibet unius sint nationis & ab
 una descenderint profapia. Sic si horum nobiles con-
 feras cum Thuscianis nobilibus, rectius rusticos esse
 quam nobiles dixeris.

Thusciorum, Ræ-
 torum & Roma-
 norum eadem lin-
 gua.

Quare Rætica lingua scribi non possit. Cap. II

Rætica lingua tam perplexa & impedi-
 ta est, ut scribi nequeat: unde omnes lite-
 ræ ab antiquis confectæ, Latine scriptæ
 sunt, & quas hodie parant, Germanicè
 scribi procurant. Ratio alia huius perplexitatis af-
 ferri nequit, quæ data est de moribus in tantam
 rusticitatem deprauatis. Cum enim ab initio suæ ex
 Italia fugæ, asperiores & agrestiores terras longo
 tempore manuum suarum indefessis laboribus mi-
 tiores reddere cogentur, unde sibi necessarium
 pararent uictum, pueros autem literis instituendos mi-
 nimè curarent, unde usum legendi & scribendi ac-
 quirerent, sed perpetuò tractarent ligones, furcas,
 ferras & alia rustica instrumenta, quibus syluestre
 & lapidosam terram repurgarent & pastinarent,
 tandem factum est ut cum rustico labore rusticos
 quoque induerint mores, neglectoque cultiori sermo-

ne, in dies linguam suam deprauarint: id quod in hodiernum usque diem in Germania fieri uidemus, quibus hi qui solitarij in syluis extra frequentiam hominum habitant, destituti scribendi et legendi institutione, rudes et inculti euadant, linguam naturam corrumpant, & caeteris eiusdem regionis hominibus prorsus dissimiles efficiantur.

Situs uerus antiquissimorum Rhetorum. Cap. III

Cæsar libro 4.
Rhenus oritur
ex Lepontijs qui
Alpes incolunt.

Era & antiqua Rætia locum habet in Lepontijs Alpibus iuxta utranque Rheni originem, includens omnes circumiacentes ualles & montes, quorum multi descendunt & procurrunt usque ad eum locum, ubi uterque Rheni riuus in unum coalescit fluuium. Est autem inter hos duos Rheni riuos, haud procul ab eo qui posterior uocatur Rhenus, supra uero utriusque mixturam, spatio pedestris itineris quod media hora confici potest, campus quidam pulcher, cuius imminet collis in suo uertice arcem gestans celeberrimam & peruetustam, nomine Rætium, quod hodie Germanicè uocamus Rætzens, & cōiectura prægnans est, illud olim à primis extractum Rætis, sicut & intra sexaginta annos adhuc aliqui fuerunt eius arcis possessores, ex clara Rætzens familia descendentes, Barones potentes, quippe qui à parentibus suis in illa regione quam hodie uulgo uocant Ober Graupund, id est, superior Grisea, aut Canicie confœderatio, amplissimam acceperunt ditionem, habentes subiectos homines, possidentesque castra & regalia. Vltimus eius familiae dominus fuit Vdalricus à Rætzens, & is obiit anno domini 1459. sab. batho ante Matthiam, & successit ei in hæreditatem Comes Iodocus à Zolrn, et Baro à Lympurg. Memoratam uero arcem cum ditione eius possident iam

D. Vdalricus uultimus Rætico-rum Baronum.

iam pignoris loco domini à Marmels. Vulgus ta- *Marmorei*

men regionis illius ex cōsuetudine appellat posses-
sores dominiꝝ illius, quantumlibet extra familiam
sint, dominos à Ratzuns. Fuit & alia peruetusta
arx in regione illa, sed quæ modo in ruinis facet, ap-
pellata olim Rhætia alta, hodie aut̃ corrupto uoca- *Rhætia alta*

bulo uocatur Realt, distatq; à Ratzuns itinere pe- *Realt*
destri duarum horarum & dimidiæ, sita iuxta po-
steriorem Rhenū, in ulteriori fluminis ripa, in edi- *Tussis*

to loco, supra uillam Germanicè Tussis appellatā, *Tusciana*
quā Rhæti barbara sua lingua uocant Tuscianam,
quæ uilla una est ex præcipuis Griseæ illius ligæ uil-
lis: & uerisimile est nomen illi contigisse à primis

Rhætis, posteaq; Thusciam reliquerunt (est enim
uocabulorum magna allusio Thuscæ & Tussis, si- *Dux Rhætus*
cut & arcium Realt atque Ratzuns) à primo duce
Rhæto: ut hic taceā quid incolę regionis illius uelu

ti per manus acceperint, ut ipsi aiunt, à maioribus
suis, quod olim rex quidam aut princeps regionū
illarum habitarit in arce Realt. Hunc ego puto do- *Tomiliasca*

minum fuisse Rhætorū, qui tunc adhuc Rhætiam
sibi subiectam habuit. In ista arce adhuc uidentur
reliquiæ quędam fortissimarum turrium & muro- *Tumlesch*
rum. Præterea inter memoratas duas arces Realt
& Ratzuns, intercipitur campestris quędam ual-
lis, quam nostrates Tumlesch, Barbari aut̃ Tomi-
liascam appellant: supra illā est Realt, et infra Ræ-
tzuns, intermedia uero uallis mediocriter frugife-
ra, potissimum in pomis, frumento & uino, etiamsi *Rhætie ambitus*

supra regionem illam nullum crescat uinum. Hunc
itaq; ego arbitror Rhætici esse ambitum, unā cum
adiacentibus uallibus, quæ plurimæ sunt in utraq;
Rheni ripa, etiam ultra iuga Alpium, quales sunt
Clauena, Brigella, Mefaucū, Vrsella &c. His an- *Aenus*

numero populos habitātes iuxta originem Aeni,

Athesis labentis in Danubium, & habitantes iuxta fontes Athesis, alluentis mœnia Veronæ, & tandē in mare Adriaticum desinentis. Porrò populi iuxta Aenum sedentes, hodie appellantur Engadini & Vinstermuncij; qui autē ad Athesim, Vinstgoij & Munstertalenses, pertingentes usque ad Aeni uallem & Athesis regionem. Apud ipsos enim initium sumunt memorati duo amnes. Hi semper & ab antiquo sociati & confœderati fuerunt cathedrali ecclesiæ Curiensi, existentes de natione eorum usque in hunc diem. Loquuntur barbara illa & uitriata lingua, quam uulgò Churwälsch uocant, non Italica, id quod euidentis indicium est, illos quoque descendisse à Thuscis, & ex Rhætis prognatos.

Historici qui hic citantur plurimi, confirmant Rhætos ab initio in Alpibus iuxta Rhenum consedisse. Cap. IIII

Luius, qui fuit eo tempore quando Christus seruator noster uixit homo inter homines, scribit de Thuscis expulsis dec. 1. lib. 5. Alpibus quoque ea gentibus haud dubiè origo est, maximè Rhætis. Strabo, qui illo etiā tempore uixit, lib. 4. sic scribit; Supra Comum ad Alpium radicem Rhæti iacent. Idem eod. lib. Rhæti ad Italiam usque extenduntur, quæ supra Veronam & Comum est. Et lib. 7. in hunc modum scribit; Heluetij & Vindelici in montibus campos habitant, Rhæti uero & Norici Alpium summa tenent. *Horatius* lib. 4. Ode 4. sic de Rhætis scribit; Videre Rhæti bella sub Alpibus *Drusum* gerentem. *Trogus Pompeius*, qui illo quoque tempore floruit, autore *Iustino* lib. 20. sic scribit de Thuscis expulsis; Alpes occupauere, & nomine ducis gentem Rhætorum condiderunt. *Plinius*, qui tempore *Vespasiani* uixit, in natural. hist. lib. 3. cap. 19. númerat

merat Rhætos inter Alpinas gentes. Cornelius Tacitus, qui fuit tempore Traiani, scribit in lib. de situ & moribus Germanorū, in hunc modū: Rhænus Rhæticarum Alpium inaccessio ac præcipiti uertice ortus. Paulus Diaconus Aquileiensis, qui anno dñi 742. uixit, asserit duplices esse Rhætios, et seipsum declarans, ait ueros Rhætios habitare in Alpibus. Sunt aut hæc uerba eius lib. 2. cap. 11. hist. Longobardorum: Inter Mediolanenses & Sueuiam Alemannorum prouinciā, quā septentrionem uersus sita est, duæ prouinciæ, scilicet Rhætia prima et secunda inter Alpes consistunt, in quibus proprie Rhæti habitare noscunt. Ex his uetustis historicis satis probatum arbitror, Rhætorum nationem in Alpibus iuxta fontes Rheni consedisse, atq; in asperis illis uallibus construxisse arces et turres, atq; alia id genus propugnacula ad sui defensionem; quæ in uasta illa solitudine usque adeo aucta fuerunt, & quædam in tam inuijs locis sita, ut uehementer mirandum sit, quomodo ibi uel ædificium extrui, uel homines habitare potuerint. Id ausim affirmare, neq; in Italia, neque in Gallia aut Germania ullum esse locum, in quo tot arces et præsidia, ut in isto, inueniantur, præsertim ubi fundus est tam asper & infœcundus. Quædā præsidia in ipsis Alpium radicibus locata inueniuntur, tametsi pleraq; ruïnosa hodie iaceant, & solum indicium ueteris ædificij ostentent. Necessario proinde fatendum, extraneam aliquam & diuitem gentem hæc tam multiplicitate ædificia fundasse in locis tam squalidis, non autem indigenas & ibi educatos, qui id minimè facere potuissent, cum regionis illius prouentus tanti non sint, ut expensas huiusmodi ferre possint. Aliunde igitur suppetiæ illæ ministratæ sunt, nempe ex Thuscia. Nam proculdubio postquā homines illi

Tacitus

Paulus Diaconus.

Rhætiae arces

Arcium multitudo

Viaper Alpes discedere coacti sunt, qui diuitijs abundarāt, secum
 tulerunt quicquid corradere potuerunt, & ex his
 quæ necessaria non erant, munitiones in asperis
 illis locis condiderunt, ubi prius nulla humana fuit
 habitatio, exceptis Lepontijs, qui itinera occupa-
 bant quæ ex Germania & Gallia ultra Alpes in Ita-
 liam ducunt, de qua re infra latius diceſ. Iam enim
 facta, imò tuta erant itinera per Alpes, aliàs Thurici
 eas minime transcendissent. Ptolemæus, Claudius
 Ptolemæus, & alij quidam qui longe post memoratos hi-
 stóricos uixerunt, in quorum sententiã eunt doctis-
 simi uiri B. Rhenanus & Bilibaldus Pyrckheimerus,
 mentionem faciunt alterius cuiusdam & maio-
 ris Rhætiae, sed de qua nos hic non loquimur, infra
 autem suo loco eius recordabimur, ubi quoq; dice-
 mus quomodo Rhæti ditionem suam ampliaue-
 rint, & indies maiora acceperint incrementa.

B. Rhenanus.

Bilibaldus

Pyrckheimerus.

Rhæti quomodo ampliauerint terminos suos. Cap. V

Rhætij bellicosi

De Rhegusis
 coniectura.

Ostquam Rhæti in memoratis asperis
 locis aliquandiu confederunt, facti sunt
 posterius eorū ex loci asperitate bellicosi,
 ignaui & animosi, deposita maiorū suo-
 rum ignauia, uirilem induentes animum, quo robo-
 re propagarunt suam ditionem ultra Alpes usque
 ad Comum, Veronam et Tridentum: citra autem
 Alpes, usque ad lacum Riuianū, quem uulgò Wallen-
 see uocant, & ad Brigantium, ubi initium est Poda-
 mici lacus, quò ab utraq; Rheni ripa Alpes exten-
 duntur. Non tamē uidetur mihi uerisimile, totum
 hunc tractum Rhætos occupasse, sed uallem Rhe-
 ni Germani possidētes, extero populo locum non
 cesserunt: nisi fortè ditiores & potentiores ex Rhe-
 tis squalida refugientes loca, & fertiliorem quæren-
 tes terram, sese in demissiora insinuarint loca, & ibi
 emerint

emerint cōmodiora habitacula, aut aliās obtinuerint, ut iam cōmemorauimus. Castrum Montfort & comites eius ex Rhatijs initiū habuerunt. Item duo alia castra, haud longè à se distantia, quæ uocantur Amisum excelsum, nouum & uetus, uulgò hohem Emps, ex Rhatijs quoque originem acceperunt, & eorum familia adhuc extat. Horum meminuit quoque Nauclerus in sua Chronica, in hunc modū scribens; Anno domini 1195. Henricus Imperator sextus misit ex Neapoli aliquos captiuos nobiles, præsertim regis Tancredi filium, ad Curiam Rætorum, et ex oculatum coniecit in carcerem in castro quodā Amisi nomine, quod est Emps, ubi & tota uita sua captus mansit. Est & in alio latere Rheni, è regione Montfort, uilla quædam monticulo rotundo imposita, quam Germani corruptè uocant Montiglen, Rhati uero Monticulum, quæ pristinum retinuit uocabulū, & præter ipsum pauca alia in descensu illius lateris inuenies Rætica uocabula; nam ferè omnium oppidorum, uillarum, uicorū, montium et ualliū nomina quæ in tota Rheni ualle uisuntur, Germanica sunt, qualia sunt Gruenstein, Wartensee, item Altstetten, Rineck, Marpach, Balgach, Berneck, Rosenberg, Monstein, Buchberg, & alia multa nomina, quæ hic superfluum duximus recitare. Hæc proculdubio à Rætis ortum non habuerunt, fieri tamen potest quod illorum locorū habitatores temporis successū Rætis subiecti fuerint, sicut & hodie Heluetijs subiecti sunt habitatores Bellizonæ & Lugani, uulgò Lowerz, & alij multi qui alia quàm Heluetij loquuntur lingua, unde colligitur eos ab Heluetijs non descendisse, sed dominio eorum sponte protectionis gratia sese subiecisse.

Monsfortis

Amisum

Nauclerus

Monticulus

Montiglen

*Rheguscorum
locorum nomi
na Celtica.*

Quomodo Rhaeti deuastarint Comum, et terminos suos extendirint uersus Tridentum & Veronam. Cap. VI

Nno circiter 86, ante Christum natum, cum Romanorum Consules essent Cn. Pompeius Strabo, Magni pater, & L. Portius Cato, & Rhaeti iam annis 50.

Alpium regiones occupassent, & Comum deuastassent, fuit oppidum illud rursus per Pompeium instauratum, de quo Strabo lib. 5, sic scribit: Comum mediocris erat colonia. Caterum Pompeius Strabo, Magni pater, colonos in eam restituit, quā incumbentes Rhaeti uastauerant. Hinc conijcere licet, eo tempore Rhaetos terminos suos propagasse usq; ad terras Tridentinorum, Veronensium atq; Comensium. Fieri autē potest quod initium huius belli fuerit eo tempore, quando Heluetij pugnātes contra Romanos percusserunt Lucium Cassium Consulem eorum, & tunc Rhaeti quoq; qui uicini erant Heluetiorum, cristas contra Romanos erigere ausi sunt. Sed & Cimbrī illis temporibus bellum gesserunt contra Romanos, idēq; iuxta fluuium Althesim, haud longē à Rhaetorū terris, quod fortassis Rhaetos quoque animosiores fecit. De bello Cimbrorum & Romanorum uide Florum super 63. lib. Liuij, ac aliquot praecedentibus.

De oppidulo Wallenstat, & lacu eiusdē, & quomodo Rhaeti succumbentibus Heluetijs imperiū suum dilatauerint usq; ad regionem Gastern. Item de consinijs Curensis et Constantiensis episcopatus, atque de regione Heluetiorum quam Marcham uocant. Cap. VII

Rhaeti, ut iam diximus, ditionē suam extendenderunt usq; ad lacum Riranum, & lacum Podamicum, id quod factū uideatur eo tempore, quādo Heluetij relictis

Coniecturae ueri
similes.

Quando Rhaeti
imperium in Italia
auxerint.

Cesar lib. 1.

terris suis, incensisq; habitationibus, animū in Galliam direxerunt, ut illam occuparent. Sed postea à Cæsare uicti, & ferè omnes interfecti fuere, paucis saluatis, de quibus Strabo sic scribit lib. 4. Cæsar reliquos ad millia octo saluos emisit, ne Germanis finitimis desertum agrum sineret; hoc est, ne Germani occiduum Rhēni latus quoq; occuparent. Scribit tamen Cæsar, reliquias maiores superfuisse. Illo tempore Rhæti prædia sua steriliora, quæ habuerāt in Alpibus, relinquentes, inq; subiecta loca se demittentes, quæ longè uberiora erant, & iam uacua possessoribus suis Heluetijs, occupare cœperūt omnia, aut maiorem eorundem partem. Cumq; uicti Heluetij ex Gallia redire cogerentur, non satis uirium fuit eis ut excluderent ab antiquis sedibus suis, quas iam occupauerant Rhæti; aut certe, quod uerisimilius esse uidetur, sponte illis donarunt regionem suam, præsertim cum plurimum in Gallia imminuti essent, nec sufficerēt pro colenda tota terra.

In hunc itaq; modum arbitror Rhætos primum extendisse limites suos uersus Galliam, idq; ante Christum natum annis 55. Oppidum Vuallenstat, in superiori parte lacus Vuallenstatij situm, non appellatur Rhætice Vallisstadium, ut Vadianus putat, ob id quod locum habeat in ualle littoris illius lacus: sed obtigit huic oppidulo nomen illud olim, quod occupatū esset & habitatum à Rhætis. Tunc enim Heluetij, qui inferiorem lacus illius tenebant partem, utebantur lingua Germanica, & dederunt nomen *Wallenstat* memorato oppido, quod habitatur à Rhætis: barbara, hoc est, aliena à Germanica utentes lingua. Vocāt enim Germani extraneas gentes quæ non cōmunicant cum eis, in uernacula lingua, *Vualen* & *Vualchen*, potissimū Italos & Gallos. Eadem ratione lacus ille cum in potestate

Walensstat

esset Rhætorum, à Germanis appellari cœpit Vualenstadius lacus, quod nomen usq; in hunc diem retinet, haud secus quam regio Walgœw, quasi Walchen gœw, à Rhætis illis nomen accepit, de qua infra quoq; dicetur. Sciendum præterea quod Rhætilingua sua memoratum oppidum Walenstat nominarunt Riuam, id est, Ripam; lacum aut ipsam Riuam, id quod testantur antiquissimæ literæ fundationis Curiensis. Quo pacto uero Rhæti eiusdem lacu ulteriora loca occuparint, aduertitur ex nominibus oppidorum, præsertim Tertzen, Quarten, & inferius ab alio latere, Sewes, Quinten, in quibus locis custodia fuerunt atq; uigilæ, per quarum stationem ditionem suam ampliarunt, quousq; terram ultra Sewen, Wesen, id est, Vesenium, Schennis, & terram dominij Windeck obtinuerunt, ubi castra sua fortissima locarunt. Hinc regio illa ad huc usq; diem uocatur Gastern, quod usq; ad eum locum Rhætij castrametati fuerint. Hoc ergo pacto Rhæti obtinuerunt & denominarunt regionem illam, quod scilicet in tractu illo castra sua locassent et limitem regionis suæ contra Heluetios posuissent, unde & barbaram appellationem Gastern retinuit, quod castrorum limitem significat, sicut et Heluetiorum confinium, qui Germanicè loquebantur, Germanicam retinuit appellationem; nam limes ille terre eorum ad Gastern usq; pertingens, lingua eorum March fuit appellatus, qd latine regionis alicuius aut agelli limitem significat. Limes autem ille Rhætorum, Gastern ab Heluetiorum Marca fecernis, est Limagus amnis ex Glarona descendens. Est & usq; in hunc diem uera Marca, quam inferiorem uocant, diocesim Constantiensem separans à diocesi Curiensi, et est efficax argumentum uetustæ illius regionum distinctionis, Nam Marca illa & Claronenses

Walgœw

Riuam

Lacus Riuanus

Tertzen, Quarten,

Quinten.

Wesen

Windeck

Castra, Gastern.

Limagus

Limes Rhætorum ac Heluet.

Limes diocesum Curie & Constant.

ronenses, exceptis Kyrentzen, Niderurnen & Bilt-
ten, quod etiã ab antiquis temporibus Schennen-
sum in Gasterne est, ad Constantiensem diocesim
pertinet; & e diuerso lacus Walensee et tota regio
Gasterne, excepta inferiore parochia, quæ Ober-
kilch appellatur, & ubi Rhetorum regio finem ha-
bet, totum pertinet ad Curiensem diocesim. Fuit et
tota regio Gasterne etiam intra 500. annos annue-
rata Curiensibus, hoc est Rhætis, id quod testantur
priuilegia Cæsarea templo Schennis, quod est in
Gasterne, concessa, quorum tenor hic est:

IN nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Hen-
ricus diuina fauente clemētia Rex. Si dignis pe-
titionibus fidelium nostrorū benignum auditum
adhibere studuerimus, apud Dominum & homi-
nes condignam remunerationem habere non du-
bitamus. Quapropter omnium Dei nostriq; fide-
lium, præsentium scilicet & futurorum nouerit in-
dustria, qualiter fidelis noster Vdalricus Comes,
pietatis nostræ clementiam adiens humiliter roga-
uit, ut monasterium quod Skennines dicitur, à pa-
rentibus suis et à se fundotenus constructum, in ho-
nore quoq; sancti Sebastiani martyris dedicatum,
sitū in pago Churuualacha, in Comitatu Eberhar-
di Comitis, & sanctas moniales inibi Deo sub Ca-
nonica regula seruientes, in nostrū mundiburdū,
tutionem, defensionemq; acciperemus: cuius peti-
tioni pium assensum præbentes, ob interuentum ac-
petitionem dilectæ coniugis nostræ Agnetis regi-
næ, præfatum monasterium cum ecclesijs, dicimus
ecclesiam Nuolun, cum curte, cæterisq; appēdicjs,
ecclesias Chnonouua, Vuila, Retinouua, cum cur-
tibus: ecclesiam uero Mellingen, necnon cætera
bona quæ uidentur habere in uilla Ranchuua, Ki-
singun, Frouuines, Cheizines, Finines, Estones,

Scennines

Churwalen

Nulen

Knonow

Wylen

Reitnow

Mellingen

Ranchwyl

Gisingen

Frowis

Gezis

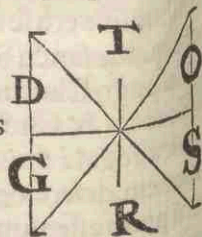
Finen

Eschen

Zizers
 Tosters
 Benders
 Saleers
 Pludenz
 Schlyns
 Walastat
 Murg
 Fly
 Mur
 Wincklen
 Kaltbrunnē
 Mundolsch
 Riet (wyl
 Schmārickē
 Tufflincken
 Buticken
 Bar
 Cholbar
 Wettingen
 Goltbach
 Schwyz

decimationem in Zizures, Thosteres, cum omni utilitate in Beneduro, dimidia pars curtis & ecclesiae Faleres, Pludenes, Slines, Vualastade, Murga, Flia, Mura, Winchelen, Chaltebrunum, Mundoluesuulari; in Rieta, Smarinchouen, Tuffelinchouen, Butinchouē, Barra, Cholunbari, Wettingum, Goltbach, Suites, & cum omnibus utilitatibus uel utensilibus ad idem monasterium pertinentibus, seu quaecunq; adhuc diuina pietas illuc augeri uoluerit, in nostrum mundiburdium, tutionemq; suscepimus, nostraq; autoritatis præcepto roborauimus, eo quoq; tenore, ut præscriptū monasterium & sanctae moniales eandem libertatem quam ceterae regales habeāt, & perpetualiter in eadem consistant. Decreuimus autem atq; cōstituimus, ut eadem sanctae moniales inter se liberam potestatem habeant eligendi Abbatissam, cui à regia potestate idipsum cōmitteretur officium. Et ut hæc nostri mundiburdij uel tutionis autoritas stabili & inuulsa omni tempore perseueret, hanc chartam inde conscriptam, subtusq; manu propria roboratam sigillari iussimus.

Signum domini Henrici regis
 tertij inuictissimi. R.

Theodericus Cancellarius uice Burdonis Archiepiscopi & Archicancellarij recognouit.

Data iij. Calendas Februarij, indictione xiiij. anno dominicæ incarnationis M. xlv. anno autē ordinationis Henrici Regis tertij xvi. Regni uero xi. Actum Turego feliciter, amen.

De

De Rhetorum uersus Podamicum lacum limitē. Cap. VIII.

Abet præterea Rhætorum regio iuxta Rhenum & hunc limitē, ut extendat per Rheni descensum usq; ad lacum Podamicum & nō ultra, ubi Rheni nomen unā cum Rheno ipso à lacu absorbet. Vnde Strabo lib. 4. de Rhætis sic habet: Ipsi autē ad ea usq; loca quæ Rhenus secat, extenduntur. Scribit quoque lib. 7. de lacu Rheni in hunc modū: Ad eum lacum Rhæti paululum absunt, amplius Heluetij (qui hodie sunt Swiceri) & Vindelici, quos iam uocamus Lintzgæwer, & deserta Boiorum regio usque ad Pannonios; magis autem Heluetij; & Heluetij in montibus campos habitant, Rhæti uero et Norici ad Alpium summa tenent. Hinc patet, eo tempore quo Strabo uixit, tempore scilicet Augusti et Tiberij, ditionē Rhætorū extensam fuisse usq; ad initium lacu Podamici & ad Brigantium, & non ultra.

20 De Vindelici, & quomodo Rhæti atq; Vindelici Heluetios & alios populos obruerint: item quando Rhæti Romanis subditi fuerint. Cap. IX

30 Quid autem post infortunia Heluetiorū Rhætij ditionē suam ampliauerint, subindicat iam memoratus Strabo in lib. 4. sic scribēs: Isti finitimas Italiae partes omni tempore, & Heluetiorum & Sequanorum & Boiorum & Germanorum incurſitabant. Porro Vindelicorum regio situm habet inter lacum Podamicum, Hercyniam sylvam, quā hodie Nigram sylvam uocamus, Danubium et Lycum. Retinuit autē nostro æuo paruus quidam terræ tractus nomen pristinum licet corruptū, nempe Lintzgæw, qui à Lindaugia uersus Marchdorff & ultra porrigitur, cōstituens capitulū in diœcesi Constantiensi, *Vindelicorum situs*

quod uocant Capitulum Lintzgoew. In una Vindeliciae extremitate iuxta Lycum fluvium locatur Augusta, & in opposita Lindaugia, quae, ut uideat, olim insula Vindelicorum appellata fuit, de qua Strabo quoque scribit, ut infra commemorabimus. Vindelici itaque olim incursiones fecerunt in uicinos quosque populos, praesertim in Sequanos, quos Sunggoenses esse putant, Boios, & alios adiacentes Germanos, sicut et Rhæti molestarunt uicinos suos Italos & Heluetios. Postea uero tempore Augusti, annos circiter 13. ante Christi incarnationem, sunt et Vindelici atque Rhæti multifariam impugnati, & magna pars ditionis eorum Romanis subiecta, idque per strenuos illos fratres Tiberium & Drusum Caesaris priuignum. Vnde Eusebius in Chron. Olympiade 191. anno 2. Tiberius Vindelicos Romanam prouinciam facit, Et Velleius Paterculus lib. 1. Tiberius Caesar Rhætiam & Vindelicos ac Noricos, Pannoniamque & Scordiscos, nouas imperio Romano subiunxit prouincias. Idem lib. 2. sic scribit: Augustus Caesar haud mediocris belli molem per Tiberium Neronem experiri statuit, adiutore operis dato fratre ipsius Druso: quippe uterque diuisis partibus Rhetos Vindelicosque aggressi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, necnon directaque quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, maiore cum periculo quam damno Romani exercitus, cum earum plurimo sanguine permuerunt. Hæc ille. At uideri possunt ad principum adulationem hæc scripta. Suetonius in Augusto aliter habet: Rhætiam, inquit, et Vindelicos ac Salafos gentes Alpinas coercuit. Conformiter Lucanus; Indomitum Rheni caput &c. Florus in 36. librum Liuij prioribus alludens sic scribit: Rhætia à Tiberio

à Tiberio Nerone & Druso Cæsaris priuigno do-
 mita. Causa huius belli ignorat, nisi quod conijci-
 tur Romanos mouisse bellum contra Rhætos &
 Vindelicos, eo quod ipsi bellum intulissent Helue-
 ticijs & Sequanis Romanorum prouincijs. Strabo
 lib. 4. hanc signat rationem, quod Rhæti superiori-
 bus annis inopes latrocinati fuissent, et nemini tutū
 iter permisissent per Alpes: nam inopia acti, rapi-
 nis operam dederunt. Quapropter Cæsar Augu-
 stus eorum uolens compescere sauitiam, misit pri-
 uignum suum, qui armata manu illos reprimeret.
 Et in hunc modum illorum conatibus repressis, iti-
 nera rursum tuta reddita sunt. Quod autē Drusus
 bellum gesserit contra Rhætos, testatur Horatius
 lib. 4. Ode 4. in hæc uerba: Videre Rhæti bella
 sub Alpibus Drusum gerentem. Et Suetonius in
 Claudium capite 1. Drusus dux fuit Rhætica belli.
 Hinc uallis *Walgœw* per descensum amnis Ili usq;
 ad Rhenū et paulo ulterius, olim uocata fuit Vallis
 Drusiana, id quod testant antiqua monumēta quæ
 habentur in cathedrali Curia ecclesia. Antea uero
 coloni eius dicti fuerunt Estiones, de quibus infra.
 Fieri etiam potest, quod Drusus cum exercitu suo
 aliquantam moram fecerit in illa regione, donec
 Rhætiam deuicit. Interim autem Tiberius Drusi
 frater et coadiutor, suppressit apud Podamicum la-
 cum Vindelicos, hoc est, Lintzgoios, cōmodissimē
 utens insula Podamici lacu: hinc enim nauali prælio
 illos concussit. Vnde Strabo lib. 7. de lacu Rheni:
 Is habet insulā, qua uelut arce ad inuadendos Vin-
 delicos cōmodissimē usus in naualibus pugnis Ti-
 berius. Hanc insulam reor fuisse eam quæ est iuxta
 Lindaugiam, quæ adhuc insula appellatur, & non
 insulam Richenow, ut D. Beato Rhenano uisum
 est. Nam non raro per annum equo & pede licebit

Vallis Drusiana

Insula lacus Bris-
 gantini

ingredi infulam istam de qua Beatus loquitur. Cæterum post mortem Drusi, Rhæti rursus bello petuntur, idque per Tiberium, qui & plurimos strauit at illi maluerunt mortem oppetere, quam Romanis ceruicem subdere, eorumque ferre dominium. De quo Horatius lib. 4. Ode 14.

Maiores Neronum mox graue prælium
Commisit, immanesque Rhætos
Auspicijs pepulit secundis,
Spectandus in certamine martio,
Deuota morti pectora libera
Quantis fatigaret ruinis,
Indomitas propè qualis undas &c.

Rhetorum
merces

Hoc itaque pacto Rhæti subacti sunt Romanorum dominio. Scribit Strabo libro 4. de Rhætis, quod cum in desertis locis agerent rapinis intenti, ex uictus & cæterarum rerum inopia illis interdum parcebant hominibus, qui campos habitabant, ut haberent qui eis suppeditarent: e contra illi resinam, picem, tedam, ceram, caseum, mel, retribuebant, quorum quidem copia eis supererat. Eusebius Cæsariensis in suo Chron. refert, quod Olymp. 133. anno 7. Tiberius de Rhætijs, Vindelicijs, Armenijs ac Panonijs triumphauerit. Sed hic notandum, Romanos sæpe triumphasse, etiam cum quis hostem solum strauisset, & non subiugasset aut domuisset, id quod uidere licet in Liiuo deca. 4. de Gallis, quos Romani Cisalpinos uocarunt, & in alijs locis eiusdem autoris. Sic aliqui putant actum fuisse cum Rhætis. Nam in Suetonio, qui magnæ inter historicos est autoritatis, non scribitur, domuit, sed coërcuit, quasi dicat, cohibuit aut retroëgit. Haud secus scribit Lucanus insignis poëta, & qui nullo historico inferior aestimandus est, Caput Rheni indomitum esse; hoc est, homines iuxta fontes Rheni habitantes,

tes, indomitos esse. Ex quibus uerbis memorati scriptores purant, superiorem Rhetiae ligam nunquam fuisse sub Romanis aut domitam ab eis, exceptis fortassis illis, quorum habitatio est in locis Rheni inferioribus, nempe in Tumeschg, è regione Furstnow & Curiae: quorum opinionem ueritati non dissimilem, hic non duximus discutiendam. Illis quoque temporibus Lucius Munacius Plancus, qui sub Imperatore Augusto bis Romanorum Consulem egit, uictoriam assecutus est contra Rhætos, & ob id Romae triumphum habuit, cuius mentionem facit uetustissima lapidis inscriptio, quae adhuc inuenitur in Caieta urbe maritima, in regno Neapolitano sita.

INSCRIPTIO CAIETAE.

L. Munatius L. F. L. N. L. ProN. Plancus. COS. Cens. Imp. Iter. VII. uir. Epul. Triumph. ex Rhætis. Aedem Saturni F. de manubijs. Agros diuisit in Italia Beneuenti. In Gallia colonias deduxit Lugdunum & Rauricam.

Explicatio.

Lucius Munatius Plancus Lucij filius, Lucij nepos, Lucij pronepos, Consul, Censor, Imperator iterato, Septumanus in sacerdotio, Triumphator ex Rhætis, aedem hanc Saturno fundauit ex facultatibus bello paratis. Agros Beneuenti diuisit in Italia, & in Galliam in ciuitates Lugduni atque Augustae Rauracorum (quae est prope Basileam) uos colonos collocauit.

Ex Raph. Volaterrano

Descriptio Rhetiae secundum Ptolemaeum. Cap. X

Q. Laudius Ptolemaeus, qui multis annis post Liuium, Trogum, Strabonem &c. uixit, scribit lib. 2. cap. 12. tempore suo limites Rhetiae & Vindeliciae hos fuisse:

*Alpes Graie &
Pœne*

*Campestris uel
inferior Rhætia*

Occidentale latus terminatur monte Adula, qui hodie uulgò uocatur Vogel, & oritur ex eo Rhenus, & linea quæ est inter capita amnium Rheni et Danubiij. Latus septentrionale terminatur parte Danubiij, quæ est à fontibus usq; ad Aeni fluuij scissionem. Orientale uero latus ab ipso Aeno terminatur. Meridionale, Alpium montibus supra Italiam extensis apud Graias Alpes & apud Pœnas, qui sunt iuxta principium Lyci amnis, qui in Danubium exit, et mœnia urbis Augustæ alluit, Rhætiamq; à Vindelicia disiungit. Secundum hunc Cosmographum, Augusta in Rhætia, & non in Vindelicia locū habet, & limites quos ipse statuit, comprehendunt Rhætiam, totam Vindeliciam, & bonam partem Heluetiæ, potissimum superiorem & inferiorem Thurgoiam, quam fortasse Rhæti suis temporibus, post cladem Heluetiorum supra memoratam, iam tum obtinuerant. Alioquin secundum hanc Ptolemaicam descriptionem, Heluetij & Vindelici nusquā attigissent lacum Podamicū, cum tamen Strabo scribat, suo æuo totum lacum fuisse intra terminos horum duorum populorum, Rhætos autē modica regionis suæ parte illum contigisse. Vnde patet, Thurgoiam seu Durgeam fuisse Helueticam Rhætiam, quippe quæ à Rhætis deuicta fuit, haud secus quàm hodie Lowers, Lucas, Mendris in Italia, usq; ad urbem Comū: item Schaffhusia, Eglisow, Stein & Rotwila in Germania, Basilea apud Rauracos, Mulhusen apud Sequanos, qui hodie Sunggoienses appellantur, omnes Heluetij appellari poterunt. Quapropter Rhætia illa subacta, quæ campestris uel inferiorem uocant, nō habenda est propriè pro Rhætia ipsa, cum non sit uera Rhætia, quæ situm habet intra, & non extra Alpes, unde & in hunc usq; diem appellantur Cani

Cani populi, & ob percussum foedus Confoedera-
 ti cani: quo uocabulo datur intelligi, illos esse senio-
 res in natione illa, praesertim cum autores Ptolemaeo
 uetustiores testentur, antiquos Rhetos in Alpibus
 habitasse, summamque iuga occupasse, & id nedum
 iuxta Rhenum, uerum & ultra Alpes uersus Italiam
 ualles inhabitasse, quorum limitum Ptolemaeus in
 sua descriptione nequaquam meminit, sed discrimina-
 ri ait Rhaetiam ab Italia Alpium cacuminibus, quae
 10 tamen utrinque Rhaetorum sunt. Sed fieri potest, quod
 eo tempore Rhaetia nonnihil fuerit alterata, & id
 per Romanos, exigentibus ita prouinciarum praefecturis:
 propterea uero Ptolemaica limitatio in
 hac & similibus descriptionibus non uidetur imi-
 tanda: nec Ptolemaei insignis illius Cosmographi
 propositum fuit, quamlibet paruam regionem aut
 ciuitatem per suos limites & terminos praecise de-
 scribere, sed totum mundum delinere, et simul osten-
 dere situm cuiuslibet loci, limites uero non exacte
 20 obseruare. Vnde factum est, ut nonnunquam ciuitatem
 aliquam tribus aut quatuor Germanicis miliaribus
 locauerit a uero suo situ quem in terra habet. Sed il-
 lud nequaquam est curandum, praesertim cum tam mi-
 rabile fecerit opus, totum mundum comprehendens
 in circulo, mare & terram per suos terminos me-
 tiens & conscribens, & praeterea omnium celebrium
 gentium & ciuitatum nomina comonstrans. Quod
 autem prima et antiqua Rhaetia terminos & situm
 habuerit in Alpibus, ut supra ab initio ostendimus,
 30 aduertitur potest ex supra memoratis antiquis histo-
 ricis, qui Rhaetorum mentionem faciunt, et omnes
 testantur Rhetos fuisse Alpinos populos, et inco-
 luisse Alpes ipsas. Caeterum regio quae est inter Po-
 damicum lacum et ortum Danubij, usque ad com-
 mixtionem Lyci & Danubij, nullas habet Alpes

Iudicium de Pto-
 lemaeo

Thurgoia aut solitudines: ad hoc superior *Thurgoia* à lacu memorato usq; ad ostia *Thuri* fluij, ferax est vini atq; frumenti, & utrunq; littus lacu decoratur multis oppidis, ciuitatibus, feracitate vini & frumenti, & amœnitate, & tamen non sunt *Alpinæ* gentes, sed optimam terram possident. *Strabo* uero scribit lib. 7. in hunc modum: Ad eum lacum *Rhæti* paululum absunt, amplius *Heluetij* & *Vindelici* &c. *Rhæti* ergo inhabitauerunt excelsos uertices *Alpij*, *Heluetij* uero & *Vindelici* habuerunt planities in montibus atq; iuxta prædictum lacum. Idem *Strabo* lib. 4. sic scribit: *Rhenus* magnum in lacum effunditur, quem *Cereti* & *Vindelici* propius attingunt. Et lib. 7. *Lacus Rheni* habet insulâ, qua uelut arce ad inuadendos *Vindelicos* commodissime usus &c. Hæc omnia clarè demonstrant, maiorem partem lacu *Podamici* & attingentium regionum, *Rhætorum* non fuisse, sed portionem aliquam. Nam si illorum terra lacum nõ contigisset, quomodo *Tiberius* ex lacu istos inuadere potuisset? Præterea iuxta mentem *Ptolemæi* hæc omnia ad antiquam *Rhætiã* pertinuissent, habuissent *Rhæti* maiorem & populosiorẽ regionẽ in planicie quàm in *Alpibus*, immeritoq; à *Liuijo* appellati fuissent *Alpini* populi in asperis habitantes locis, & ex asperitate locorum efferi facti, ut supra diximus: alioquin quomodo potuissent nobiles illi, quales ab initio fuerunt, in bonis terris degenerare in tantam feritatem? Loquor autẽ de *Thurgoia*, *Constantia*, *Lindaugia*, *Buchhorn*, *Rauẽspurg*, *Marchdorff*, *Merfurg*, *Vberlingen*, *Mindelheim*, *Pfullendorff* &c. ubi semper et in hunc usq; diem fuerunt & sunt homines prudentes, negociationibus intẽti, industrij, bonis moribus imbuti, & alieni ab omni rusticitate atq; feritate. Vnde colligimus, hanc planam & exteram

Vindelicorum
 urbes

10
 20
 30
 40
 50
 60
 70
 80
 90
 100
 110
 120
 130
 140
 150
 160
 170
 180
 190
 200
 210
 220
 230
 240
 250
 260
 270
 280
 290
 300
 310
 320
 330
 340
 350
 360
 370
 380
 390
 400
 410
 420
 430
 440
 450
 460
 470
 480
 490
 500
 510
 520
 530
 540
 550
 560
 570
 580
 590
 600
 610
 620
 630
 640
 650
 660
 670
 680
 690
 700
 710
 720
 730
 740
 750
 760
 770
 780
 790
 800
 810
 820
 830
 840
 850
 860
 870
 880
 890
 900
 910
 920
 930
 940
 950
 960
 970
 980
 990
 1000

exteram regionem nunq̄ sub Rhatorū dominio
 fuisse, quippe qui asperas duntaxat Alpes & earū
 ualles inhabitauerunt, & inde feritatem illam, quam
 adhuc habent, contraxerūt. Dicit præterea Lilius
 Rhetos linguam suam Thuscānam retinuisse, licet
 plurimū corruptam. Non aut̄ inuenitur, nec unq̄
 est auditum, regiones inter Danubium et Podami
 cum lacum atq̄ Thurgoiam usas lingua exera &
 alia à Germanica, et ob id minimè Rhatie sunt ac
 censendæ. Nec obstat, si dicas, barbaram illam &
 exteram linguam in ciuitate Curia & alijs multis
 locis abolitam, et Germanicam introductam, cum
 ibi & hinc usq̄ ad lacum Wallensee, ferè omnes uil
 læ, montes, syluæ, ualles, Alpes, flumina, agri et pra
 ta, nomina habeant barbara, peregrinæ illius lin
 guæ certa uestigia. Similiter licet inuenire quædam
 oppida in descensu Rheni usq̄ ad inîtium lacu Po
 damici, quæ id testant̄. Hinc aut̄ ad Thurgoiam et
 uersus Danubiū nullū penitus tale deprehēdes in
 dicium, exceptis quibusdā locis quæ per Romanos
 fundata, belli occasione aut castrorū locatione no
 men acceperunt, ut est Arbona, seu Arbor felix,
 Constantia &c. In summa, latera Constantiensis
 lacus termini sunt Heluetiorum et Vindelicorum,
 iuxta apertum Strabonis testimoniū, et non Rhæ
 torū; etiam si nō abnuamus, tempore Ptolemei aut
 etiam ante, Heluetiam & Vindeliciā Rhatia sub
 iectas fuisse, sed non diu subiectam tenuerunt, quia
 Alemanni ex utroq̄ latere Podamici lacu Rhetos
 expulerunt, et regionem sibi uendicarunt. Fuerunt
 etiam Rhati ab inîtio populus à patria expulsus,
 & absq̄ dubio non multū bellicosus, alioquin non
 permisissent se tam facile per Gallos à patria sua ex
 pellere; & eadem ratione nō ualuerunt optimam
 aliquam terram usurpare, quis enim locum eis de

Ex Rhatorū lina
 gua argumētum

Alemanni

Argumenta
 uerisimilia.

Heluetiorum po-
tentia ante tem-
pora Iulij Cæs.

diffet? Verisimile præterea est bonas regiones ci-
tra Alpes, tam Thurgoiam quàm tractum ultra la-
cum usque ad Danubium, tunc habitatas fuisse. Et
cum isti aduenæ Rhæti in exercitatu fuerint ad bel-
la gerenda, proculdubio nullum populū incogni-
tum in exteris regionibus inuasert aut ui obrue-
runt, sed in agrestibus locis mansionem constituen-
tes, pacem & quietem quæsierunt, præsertim cum
tunc Heluetiorum potentia tanta fuerit, ut Gallis
Germanisq; omnibus, imò Romanis ipsis aude-
rent bellum indicere. Id si uerum est, proculdubio
non permisissent Rhætos ultra Alpium septa uer-
sus suam ditionem terminos ipsorū dilatare. Postq;
uero Romanorū bellis infestari cœperunt, possi-
bile est tunc Rhætos transgressos limites suos, et no-
uam Rhætiam, hoc est, ampliorem fecisse. Hoc autē
non obstante, antiqua & uera Rhætia, ut supra a-
bunde probauimus, obiter attigit lacum Podami-
cum, idq; in superiori eius parte; ulterius uero Hel-
uetij & Lintzgoij eum lacū contigerunt. Postea ta-
men modico elapso tempore, Heluetiorū et Lintz-
goiorum nomē ferè penitus intercidit; de quo in-
frà. Et tunc Rhætorum limites longè extensi sunt
in regiones Heluetiorū et Vindelicorum, ut etiam
lacum Podamicum intra eos comprehenderint, id
quod Plinius, Ptolemæus, Solinus & Claudianus
testantur. Vnde Plinius lib. 9. cap. 17. Lacus Rhæ-
tiæ Brigantius. Et Solinus cap. 23. de Gallia: Rhæ-
ticus ager opimus & ferax, Brigantino lacu nobi-
lis. Item Claudianus in uictoriam Atalarici:

- Sublimis in arcton

Prominet Hercyniæ confinis Rhætia syluæ.

Quæ se Danubij iactat Rhæniq; parentem.

Sed non diu hanc ampliata ditionem retinuerunt.
Nam in tractu illo surrexerunt contra Romanos
quædam

quædam conspirationes, Alemannorum usurpan- *Alemanni*
 tes nomen, & Rhatos Romanis subditos coëge-
 runt pedem referre in Alpium primã mansionem,
 ut etiam contenderint ultra Brigantiũ arma in eos
 mouere. Qua re motus Constantius Imperator, mi-
 sit exercitũ usq; Brigantium, qui cum Vindelicis, *Lentenses*
 hoc est, Lintzgoijs, qui tunc Lentenses appella-
 bantur, & facti fuerant Alemanni, congregerẽtur:
 cuius belli Ammianus meminit lib. 15. in hæc uer-
 ba: Lentensibus Alemannicis pagis indictum est
 bellum. De quo bello & eius causa infra fusius dice-
 mus. Sic itaq; factum est, ut illo tempore regiones
 Rhatorum, Heluetiorum et Vindelicorum redie-
 rint ad pristinos limites. Haud dissimilis quædam
 nata fuit dissensio ante 550. annos inter Abbatem
 monasterij S. Galli, cuius situs est in Thurgoia, in
 regione Heluetiorum, & Comitem Lintzgoia, *Rhegufci*
 hoc est, Vindelicie, propter oppida quædam Rin-
 goia, id est, Rhatia, cõueneruntq; ad dirimendam
 litem illam singularum cõmunitatum gubernato-
 res, pacataq; dissensione, literis sigillatis cautũ est,
 ne in posterum tale quod oriretur dissidium. In hac
 autem conuentione declaratur, inferiorem Thur-
 goia marcam Heluetiorũ esse, & Ringoiam Rhæ *Cõmunis limes*
 torum: & in hunc usq; diem hæc uera est inferior *Vindelicorum,*
 marca Ringoia & Thurgoia, extensa à Schwar- *Rhatorum, &*
 tzeneck, quæ est in montibus Appencellensiu, usq; *Heluetiorum.*
 ad ingressum Rheni in lacum Podamicũ. Descen-
 dit autem Rheni riuus à latere occidentali lacu Bri- *Ostia Rheni in*
 gantini spatio dimidij miliaris Germanici, priusq; *lacum*
 conuersus lacum ingrediatur. Hinc aut sic collige-
 re licet: Si inferior Heluetiorum marca terminos
 illos quos hodie habet ab annis retroactis 550. ha-
 buit, absurdũ non erit dicere, ante illud tempus hos
 quoq; habuisse limites. Et ut iam memorata de re-

gionum distinctione declaratio manifestior esset, libuit eam hic de uerbo ad uerbū inserere, etiam si non omnia in ea cōtenta, nostro instituto seruiant.

T E N O R L I T E R A R V M.

*Ringdōw est cis
et trans Rhenū,
quicquid supra
Brigantium est
usq; ad Estiones.*

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

Ringdōw est

NOtum sit omnibus, præsentibus scilicet et futuris, quod nos fratres de monasterio Sancti Galli, in pago Ringdōwe de iustis & publicis traditionibus atque legitimis curtilibus, talem usum habuimus, qualem unusquisq; liber homo de sua proprietate iuste & legaliter debet habere in campis, pascuis, syluis, lignorumq; succisionibus, atq; porcorum pastu, pratis, uijis, aquis, aquarumq; decursibus, piscationibus, exitibus & reditibus. Præterea in usus monasterij, prout opus erat ad aquæ ductus & ad tegulas, ligna in prædicto pago succidimus, & exinde ad monasteriū deferebamus, & nihilominus naualia ligna ibi succidimus, necessaria nostra per lacum asportanda. Insuper & grex porcorum de monasterio ad eundem saltum deducebatur ad pastum. Hæc omnia de temporibus Ludouici Imperatoris pijsissimi, et Gosperti Abbatis eiusdem monasterij, et successorū ipsorum Imperatorum & Abbatum, antecessoresq; nostri habuerunt absq; petitione & absq; conductione, & sine ullius potestatis contradictione: similiter et nos eadem omnia protestatiue & absque contradictione habuimus usque ad tempora Arnolfi regis, exceptis nemoribus subtus adnotatis, quæ in regio banno sunt. Postq; autem rex Arnolfus Vdalrico cuidam Comiti de Lintzgōwe, in prænominato pago Ringdōwe curtem Lustenowa in ius proprietatis dedit, usus omnes quos prius, ut dictum est, in eodem pago habuimus, isdem Comes cum sua ditione nobis auferre, & nihil nobis neq; in Lustenowa neq; circum

*Lustenow non
longe ab Emps*

circunquaq; in præscripto pago, nisi sub cōductio-
 ne fruendum uoluit concedere. Etiam tegulas quas *Schindlen*
 fissas habuimus ad tegendam sancti Galli Basilicā,
 ui abstulit, & super domum suam in Lustenowa
 imponere iussit. Tunc uenerabilis Salomon epi. *Episcopus Con-*
 scopus, et abbas prætitulati monasterij sancti Gal. *stantiensis*
 li, ut futura posteris destruerent iurgia, habito pru-
 denti cōsilio, omnes principes de tribus Comitati-
 bus, id est, de Durgōwe, de Lintzgōwe & de Rhæ-
 tia Curienti, cum reliqua populorum multitudine
 in unum fecit conuenire, præsentē Thiotolfo Cu-
 riensi episcopo, & prædicto Comite Vdalrico, in
 loco ubi Rhenus lacum influit Podamicū, de uni-
 uersis usibus præscriptis in pago prænotato Rin-
 gōwe, quid potestatiuè legaliterq; quidq; sub con-
 ductione ad monasterium deberet habere regia au-
 toritate conquisiturus. Nam Comes prælibatus &
 nostris familijs in eodem pago positis, solitos usus
 interdum detraxit, & ea quibus maximè in mona-
 30 sterio opus est, uoluit denegare. Tunc uero prima-
 tes omnes de illis tribus collecti Comitatibus, cum
 iuramento & fide data testificati sunt, se uidisse &
 bene nosse, quod de legitimis curtilibus usus om-
 nes isti, ut prædicti sunt, & nobis ad monasterium,
 nostrisq; mansis in nostris territorijs, in pago præ-
 nuncupato cōmanentibus cum illis ciuibus, absq;
 cōtradictione essent cōmunes à riuo Eichpach usq; *Eichpach*
 ad Scrienespach, excepto Hermentines, qui specia. *Schrentz pach*
 30 lis terminus est, & exceptis nemoribus, id est, Co-
 bolo, Thiotpoldesouua, Ibirinesouua et Palгаа. Et *Die Plotzono*
 præterea gregi porcorū testificati sunt de monaste *im Rintal*
 rio dicto in eodem saltu pastū habere debuisse. Eo. *Balgach im Rin-*
 dem quippe iuramento & Comitatus diuiserunt *tal*
 terminum inter Durgewe & Ringewe, asserentes *Swartzeneck*
 de Swartzunecka, ubi aquæ adhuc ad nos uergunt *in Appenzell*

uscꝫ ad Manen, in medium gurgitem Rheni, et inde usꝫ ad lacum Podamicum. Acta sunt hæc in loco supradicto, iij. Calend. Septembris, anno incarnationis domini 890. Indictione vij. regnante rege nostro Arnolfo gloriosissimo, præfidente Salmone episcopo, & abbate uenerabili.

Isti uero sunt qui hoc testificati sunt.

De Durgōwe.

Othere	Folcherat	Eskirich
Vualdpert	Luto	Reginger
Ruadpert	Milo	Hildeger
Vuilehere	Immo	Vuinidhere
Atolf	Vuoluene	Tiorpold
Vuolfkier	Reccho	Vuolfrid
Item Vuillehere	Vuerinhere	Lantfrid
Pato	Vuitto	Adalbert
Item Vuitto	Kotesthegan,	id est, Gotzdagē
Horseolf	Kozpert	Item Adalbert
Engilram	Nanker	

De Rhætia.

Merold	Vrsicinus	Dominius
Andreas	Vuanzo	Vigilius
Item Merold		

De Lintzgōwe.

Ruadman	Indo	Vualdpert
Sigibrecht	Hadabert	Vuילהelm
Vuichere	Adalbert	Kerhart
Adalolt	Alto	Luitpert
Richolf	Meginhere	Pernhart
Item Kerhart.		

Situs Rhætiae iuxta Strabonem. Cap. XI

Trabo lib. 4. breuiter complexus est limites Rhætiae, quibus tempore Augusti & Christi includebat. Supra Comum inquit, ad Alpium radicē Rhæti iacen & Ven-

& Vennonnes ad orientem uersi. Alia ex parte Lepontij & Tridentini & Stoni & alij complures populi parui Italiam tenentes. Idem lib. 4. sic scribit: Montana pars in orientem & in austrum uergens à Rhætis Vindelicisq; tenetur, Boijs Heluetijsq; confinibus; nam eorum campis imminet. Cæterum Rhæti ad Italiam usq; pertinēt, quæ supra Veronam & Comum est. Ipsi autē ad ea usq; loca quæ Rhenus secatur extenduntur. Idem lib. 7. Ad lacum Rheni Rhæti paululum adsunt, amplius Heluetij & Vindelici. Magis autē Heluetij & Norici in montibus campos habitant. Rhæti uero & Norici usq; ad Alpium summa tenent, & Italiā uersus inclinant, hinc Insubribus, inde Cranis propinqui & Aquileiæ tractui. Patet hinc, Rhætos occupare Alpes iuxta Rhenum, & extendi eorum terrā usq; ad lacum Podamicū, quibus confines sunt ab uno latere Lepontini, qui sua lingua hodie uocantur Liuner; postea Insubres, et hi hodie sunt ducatus Mediolanensis atq; Comensium terra. Item Verona et Tridentini, quos hodie uulgò uocamus ab Athesis fluuio Etschlender. Norici uero sunt qui ad Aenū iacent. Tridentinos et Noricos, Vennonnes continent, qui etiam inter Rhætos numerantur, apud quos Aenus et Athesis oriuntur. Porrò hi hodie sunt Engadini, Vinstermuntij, Munstertalēses et Vinstgoij. A Vennonibus denominata est Munstertal, latinè Vallis uenusta, idq; in antiquis literis quæ habentur in cathedrali ecclesia Curiensi. Item secundum descensum Rheni usq; ad intium lacus Podamici contigerunt Rhæti ab uno latere Vindelicos, & ab altero latere Helueticos, & istud latus ascendit usque ad Lepontinas Alpes. Scribit & Plinius libro tertio capite uicesimo tertio, Rhætos iunctos Noricis.

*Dioecesis Curienfis ferè complectitur Rhetiam ut à
Strabone est descripta. Cap. XII*

I conferas dioecesim Curiensem & limites eius cum Rhetia, ut à Strabone est descripta, inuenies circuitū eius omnino respondere descriptioni Strabonis. Extenditur enim ista dioecesis ultra Veldkirch ad Brigantium atq; lacum ipsum ab uno Rheni latere, & ab alio latere ad Montiglen, id est, Monticulum in Rintal, & hinc ad Turtall in Gastern. Item ab Vrseren, quæ in Curienfi dioecesi est, descendendo ad Gestinun, quæ est in terra Vri, Hoc etenim tempore Vrseren & Gestinun ad Vros, qui et ipsi Heluetij sunt, pertinent. Hic itaq; tractus, ut supra quoq; memorauimus, distinguit dioecesim Curiensem à Constantiensi et antiquo Heluetiorum limite. Sed & nomina oppidorum clarè ostendunt ibi desisse linguam Rheticam atq; Germanicam, ut Vriella hospitale Rheticè, & paululum descendendo, ubi initium est Constantiensis episcopatus, est Gestinun, Germanica uox, et significat diuersorium hospitium, alludens hospitali Rhetorum. A Gestino descendendo ad Vrorum regionem, omnia locorum nomina sunt Germanica, ultra autē hospitale sunt Rhætica. Item ascendendo à lacu Brigantino, sunt omnia ferè nomina Rhetica, ut sunt, Bregëtz Brigantiū, Emps Amisium, Montfort Monsfortis, Ranckwyl Ranguila, Frauentz Fraxinum, Montaiol Montaniolus, Benduren Benedurum, Estinen Estiones, Schan Scana, Vadutz Vallis dulcis. Item in ualle Rheni, Montiglen Monticulus; & in dominio Vorstegk, Saletz Saletium, Sax Saxum, Gamps Campsum, In Werdenberg, Graps Quadrabitum, Buchs Bougum, Seuola Seuola. In Sanganus, Gretzins Grecinium, Fontenaus Fontenatum

Ex linguis argumentum efficac.

tenatium, Atzmans Alcimonis, Vill Villa, Ra-
 gatz Ragatium, Vilters Vilis terra, uel Filtris an-
 tiquitus, Pluntz Plontium, Flums Fluminis, Ber-
 schins Perfinium, Prat Pratum, Parnidia Pernidia,
 Paschara Pascuaria, Pascalia Pascualia, Bellfrifs
 Bellfrisiū, Matug Matugium, Tischerlach Cerne
 lacum, unde uideri potest lacus Vualen. In Castern
 seu Castris, Mols Melsum, Tertzen Tertiiū, Quar-
 ten Quartum, Quinten Quintū, Murg Murgum,
 10 Fly Flia, Mur Murum. In summa, totus Curienſis
 diœcesis circuitus habuit olim usum Rhætici ser-
 monis, id quod testantur memoratorum oppido-
 rum nomina, & maior pars nominum montium,
 agrorum, pratorum, fluminum, Alpium &c. Idem
 asserūt incolæ à maioribus suis sic instructi. Agno-
 scunt præterea hanc diœcesim hi qui habitant ultra
 Alpes, ut sunt Engadini, & uersus Italiam Maso-
 pertal usq; ad Bellizonā; item Brigellertal, Vinst-
 gōw, & inferius usque ad regionem Athesis; item
 20 multæ ualles & oppida quæ pertingunt usque ad
 diœceses Tridentinam, Veronensem & Comen-
 sem. Quicquid itaq; est intra circuitū huius episco-
 patus, totum est Rhætia antiqua, iuxta ueram Stra-
 bonis descriptionem. Colligitur deniq; ex alijs ra-
 tionibus quas iam commemorabo, diœcesim Cu-
 riensem complecti ueros limites antiquæ Rhætiae,
 nempe ex metropoli eius Curia, quæ ut in episco-
 patu, ita quoq; apud ueteres Rhætos summum in-
 ter oppida tenuit locum, ubi & dominus totius re-
 30 gionis illius suam habuit residentiam, unde & ser-
 mo uulgaris Churwelsch, & terra ipsa Rhætia Cu-
 rienſis appellata fuit. Ab initio enim propagati
 Christianissimi, quælibet regio q̄ latè patuit, unum
 habuit episcopum, per quem ad fidem incolæ eius
 conuertebantur. Cum aut̄ olim Rhæti et supremus

*A profana pote-
 state argumentū*

*Arma Rhetorū
ducum nunc col-
legij Curienſis.*

*S. Fridolinus .
Noggerus abbas*

*Rhetie ſalta-
tiones*

Rheticū uinum

terræ eorum dominus fidei catholicæ ſeſe ſubmitterent, proculdubio tota regio illa cœpit parère ſuo epiſcopo, in his quæ de ſuo erant foro. Quin et ultimus Rhetia dux ſeu comes migrans hinc ſine legitima prole, assignauit eccleſiæ Curienſi magnam terræ illius portionem, deditq; arma ſua atque inſignia, quibus poſteris uteretur temporibus. Durauit autē hic epiſcopatus circiter mille & quinquaginta annis, id quod colligitur ex deſcriptione uitæ ſancti Fridolini, in Seckingen ſepulti, cuius deſcriptio nis autor fuit Noggerus abbas ſancti Galli, qui uixit ante 650. annos. In ea autē Legendā ſic ſcriptum habetur: Anno dñi 495. uenit ſanctus Fridolinus ad epiſcopum Curienſem, tempore Ludouici primi Francorū regis, qui etiam Clodoueus magnus uocatus fuit. Hinc arguitur epiſcopatū aliquo cano nis antea fuiſſe, cum iam ibi epiſcopus eſſet, quem ſanctus Fridolinus perhibet adhiſſe. Utunt etiam Rhetij populi choreis ſingularibus, quas noſtri uocant Churwälliſch, & abſq; dubio maiores eorum ex Thuſcia hoc ſaltationis genus olim in eam induxerunt regionem. Nunc de Rhetico uino dicendum. Quamuis in terra eorum altiffimi et inuiſi ſunt montes, creſcunt tamen in radicibus illorum montium atq; in uallibus uina optima & præcipua, potiſſimū in ualle Rheni, prope Veldkirch, Vadutz, in Sarganſer regione, iuxta Meyenfeld, Curiam, Thumleſchg, Veltlin, Cleuen &c. Vnde Strabo lib. 4. Vinum Rheticum inter Italica egregie commendata, non ſanè inferius in montanis illorum radicibus naſcitur. Item Suetonius in Auguſtū cap. 77. Auguſtus Cæſar maxime delectatus eſt Rhetico uino. Idem ſcribit Plinius lib. decimoquarto, capite primo & ſecundo & ſexto.

Quas

Quas terras illi qui sunt de Cati confœderatione, quos et
Churwalchen uocant, hodie desiderant ex antiquis

Rhætiae limitibus. Cap. XIII

Memorata antiqua Rhætia, quam Cati
ni confœderati hodie possident, auulsa
sunt, Brigantium, Veldkirch, Bludentz,
Walgöw, Estnerberg, Vadutz, quæ intra

Ad septentrionē

limites domus Austriae sita sunt. In ualle Rheni,
Sax, Werdenberg, Turtal, Sarganser regio, Gar-
stern, Vrseren, quæ sunt in Heluetiorum ditione.

Ad occasum

Item ultra Alpes in Vennonum regione infra En-
gadinos, Vinstermuntz, & infra Munstertal, ma-
ior pars Vinstgoiæ & Malsertheid, quæ loca Au-

Ad ortum

striae dominis parent. Reliquam terram occupant
Curienses, præsertim ultra Alpes, superior & infe-
rior regio Engadinorum, Munstertal, Mals, Fur-

stenberg iuxta Athesim. Est quoque Churberg feu-
dum cathedralis ecclesiae. Item Bergell, Veltlin, ab
origine Adę usque ad Comensem lacum, Clauen,

& uallis superior, Masox, Ruflee & Galancken,
quæ loca sunt ultra Alpes. Citra uero per descen-
sum Rheni usque ad Vadutzensum dominium &
usque ad terram Sarganser.

De oppidis quæ hodie occupant Rhæti, qui Graxpunder, id
est, Cati confœderati appellantur. Cap. XIII

Oderna Rhætia, quam Germani uocant
Churwalchen & Graxpund, ipsi autē se-
se sua lingua appellant Grisono, quæ late
patet sacramento est coniuncta, diuidi-

*Rhæti in tria fœ-
dera diuisi hodie*

turque in tres confœderationes, quarum primam Ca-
thedralem ligam seu confœderationem appellant,
eò quod cathedrali ecclesiae sit deuincta. Altera uo-

catur superior liga. Tertia, liga decem iudiciorum.
Cathedralis ecclesiae liga maxima est in numero ho-

minum: sed quæ constat decem iudicijs, minima est. Harum trium ligarum quælibet habet multas priuatas communitates, & ferè quælibet parochia proprium iudicij consistorium.

Prima liga quæ est Curiensis ecclesiæ, decem & nouem habet communitates seu ciuitates.

- I Curia præcipua est huius fœderis ciuitas, cuius præses uocatur Burgermeister, hoc est, ciuium magister, & hæc prima est cõmunitas.
 - II Secunda cõmunitas complectit̃ has uillas, Zizers, Yis, Trimis, atq; inferior Vatz, quarum gubernator uocatur Vogt, id est, præfectus.
Hæ duæ cõmunitates loquuntur Germanicè: sequentes uero quæ sunt de fœdere episcopali, utuntur lingua Rhætica, quam ipsi Romanam uocant, ex Thuscia huc allata.
Est & cõmunitas quædam in regione Thumleschg, Ortenstein appellata, & hæc quoq; cathedrali ecclesiæ est obligata, alioquin libera, quippe qui pecunia sese redemerunt à domino suo, & præses eorum uocatur Amman, quasi Amptzman, ut infra dicitur.
 - III Tertiã cõmunitas est Furstnow, sita in Thumleschg, & horum moderator uocatur præfectus. Porro hæ tres cõmunitates iam enumeratæ locum habent in planicie, idq; iuxta Rhenum.
 - IIII Quarta cõmunitas est superior Vatz, & huius moderator uocatur Amman, & in sua lingua Mistral.
 - V Quinta cõmunitas est Reambs, habetq; locum supra Stein: moderatorẽ suum uocant præfectum, & ad ipsam pertinet Tintzen.
 - VI Sexta cõmunitas est Tieffencastlen, olim Imum castrum uocata, cuius præses uocatur Amman.
- Septima

- Septima cōmunitas est Gryffenstein, cuius mo- VII
 derator agit præfectum.
- Octava cōmunitas est Stalla, quæ & ipsa habet VIII
 Amman pro gubernatore; hæc haud procul abest
 à monte Settmer. Porro olim dictus fuit locus iste
 Biuium, eò quod ibi duo itinera diuaricentur ultra
 Alpes, præsertim ultra Settmer in Bergel, & ultra
 Iulien in superiori Engadino. Rhæti ipsi usque in
 hunc diem uocant Biuium corruptè Beuiò.
- ¹⁰ Nona cōmunitas est Vuels, habens præfecti IX
 loco Amman.
- Hæ nouem iam cōmemoratæ cōmunitates lo-
 cum habent citra iuga Alpium uersus Germaniã:
 & ultra iuga uersus Italiã locū habent subnotatæ
 cōmunitates, episcopali ecclesiæ confœderatæ.
- Decima cōmunitas est Bregalien, Vnderport, --
 & Oberport, uersus Clauen extensa; habet ista iu-
 dicē præfecti loco, quæ sua lingua uocant Poteestat.
- ²⁰ Vndecima cōmunitas est Zutz in superiori XI
 Engadino, & hæc quoque habet præfectum quem
 Amman uocant.
- Duodecima cōmunitas est Sinnada in superio XII
 ri Engadino, gubernaturq; per Amman.
- Decimatertia cōmunitas est Postlaaf, olim Pes XIII
 clauium dicta, sita è regione Veltlin; & hi habent
 iudicem.
- Decimaquarta cōmunitas est Steinsperg in in- XIII
 feriori Engadino, quibus præsidet Amman.
- Decimaquinta cōmunitas est Schuls & infe- XV
 rius Engadinum; habent autem & ipsi Amman.
- ³⁰ Decimasexta cōmunitas est Remufs, olim He XVI
 remuscia dicta, & Mærgnyen, quorum præses est
 Amman.
- Decimasextima cōmunitas est Munstertal in XVII
 Athesis regione, subditi præfecto Amman.

XVIII Decima octava cōmunitas est Mals infra Galfen in Vinstgoia prope Athesim; & his quoq; praefectus est Amman.

XIX Decimanona cōmunitas est Schantzē in Vinstgoia, etiam infra Galfen, & habēt quoq; Amman. Est praeterea arx Churberg iuxta Athesim in Vinstgoia, feudum Curienſe.

Item Furſtenberg alia arx iuxta Athesim in Vinstgoia supra Glurentz ſita, quę & ipſa annexa est templo Curienſi.

Altera Rhetorum confœderatio, quę superius foedus nuncupatur, habet XIX. communitates.

- I Prima cōmunitas est Disentſis monaſteriu una cum Tanetſch, Camps, Suwigx, Medels &c. habent Amman pro praefecto.
- II Secunda cōmunitas est tota Luginzer uallis, & hi habent praefectum quem Vogt uocamus.
- III Tertia cōmunitas est llantz oppidulum, quod ipſi ſua lingua uocant Iant, unā cum loco Grub, habentq; praesidem Amman.
- IIII Quarta communitas est superior Sax, loquunturq; ibi Germanicē, ſubiecti Ammanno.
- V Quinta cōmunitas est Walterspurg unā cū Andelt, Rubis, Sept, Schlantz &c. parētes Ammano.
- VI Sexta communitas est Schloewyſ; uiuunt autem ſub Ammanno, & dominiū habet ille qui est à Monte.
- VII Septimam cōmunitatem habent Liberi ſupra ſyluam, nempe qui ſunt in Laax, Sinis, & per circuitum iſtorum locorum; habent Ammannum.
- VIII Octava cōmunitas est Flymſ, gubernaturque ab Ammanno.
- IX Nona cōmunitas est Trumbs & Taminus, habentes Ammannum.

Decima

- Decima cōmunitas est Rätzuns, Bonadutz, X
 Emptz, superior Veldsperg &c. præsidet illis Ammannus.
- Vndecima cōm. est Heintzenberg unà cum XI
 Tufis & Katz, habentq; præsidem Ammannum.
- Duodecima cōmunitas est Schams, & præest XII
 eis Ammannus.
- Decimatertía communitas est Rhinwald in XIII
 Splugen et posteriori Rheno, habentq; Ammannum, & loquuntur Germanicè.
- Decimaquarta cōmunitas est Masox, & tota XIIII
 Masocensium uallis, unà cum tota Galancker ualle; & hi quoq; habent Ammannum.
- Decimaquinta communitas est Rufflee, præsi- XV
 detq; eis Ammannus. Hæ duæ iurisdictiones sunt ultra Alpes, reliqua citra.
- Decimasexta cōmunitas est Safien, olim Stuf- XVI
 sauia dicta: habent præsidem Ammannū, loquunturq; Germanicè.
- Decimaseptima cōmunitas est Thænnen, & hi XVII
 quoq; habent Ammannū, et loquunt Germanicè.
- Decimaoc̄taua communitas est Schopina, ha- XVIII
 bent Ammannum & loquuntur Germanicè.
- Decimanona communitas est Fals, & præsidet XIX
 eis Ammannus, loquunturq; Germanicè.

Summa, XIX iudicia seu iurisdictiones.

Inter has sex loquuntur Germanicè, nempe superior Sax, Rhinwald, Safien, Thænnen, Schopina, & Fals; reliquæ Rhaticè.

³⁰ *Tertium Canum fœdus apud Rhetos uocatur liga decem iudiciorum uel iurisdictionum, habetq; nouem has subscriptas communitates.*

Prima iurisditio est Tafaafs, amœna quædam I
 solitudo, quæ & caput existit illius fœderis.

- II Secunda iurisditio appellat̃ zum Clösterlin, id est, ad Monasteriolū, cuius situs est in Brettigoia.
- III Tertia iurisditio appellatur Jenatz, habens situm in Brettigoia, uocatur etiam Castelser iudiciū, propter arcem scilicet Castelli.
- IIII Quarta iurisditio appellatur Schiers, & est in Brettigoia. In ea quoq; est Salauers, burgū fractū. Hæ aut̃ quatuor enumeratæ cōmunitates, partim loquuntur Germanicē, & partim Rhætice.
- V Quinta iurisditio est Churwald abbatia & Porpon, & reliqui Conuallenses, qui olim fuerūt de dominio Strafsberg, arcis dirutæ sic appellatæ.
- VI Sexta iurisditio est Aluenw, olim Aluum nomen dictum, ob thermas illic existentes. Ista iurisditio fuit aliquando ab arce hodie diruta appellata dominium Bellfort.
- VII Septima iurisditio est ad Sanctum Petrum in Schanfick.
- VIII Octaua iurisditio est apud Longum pratium, etiam in Schanfick.
- IX Nona iurisditio est Malaus & Jenins.
- X Decima iurisditio est Meyenfeld oppidulum, & Fleisch,

Et hæ iam memoratæ duæ iurisdictiones haud procul absunt à Rheno, loquunturq; Germanicē.

Trium confederationum, communitatum & iurisdictionum finis.

Sequentes terræ ultra Alpes uersus Italianam sitæ, sunt sub dominio trium confederationum, parentq; eis.

Tota uallis & terra Veltlin, usq; ad Cumanum lacum

lacum, in qua sunt Tyran oppidū, Sunders, Mor-
bing, & alia multa oppida.

Item oppidum Clauen, unà cum ualle et regio-
ne descendente usque ad Cumanum lacum.

Item Plurs, olim Plurium dictum, situm inter
Clauen & Bergell.

Item Drypleuen, nempe Chiera, Domas, Surg,
Grauedona et Tung, iuxta Cumanum lacum, quæ
à duce Mediolanensi occupata detinentur.

*Vrbs Curia per quæ fundata, item quare Rheti Cani uel Grisei
confederati dicantur, Lombardicè Grisoni, ab Ammia
no autem Marcellino Canini. Cap. XV*

Vuria ciuitas Rhætiæ fuit aliquando me-
tropolis totius illius terræ, à qua postea
tota Rhætiæ prouincia Rhætia Curien-
sis fuit appellata. De fundatione huius
ciuitatis obtruduntur multæ fabulæ, quæ etiam li-
bris impressis euulgate, nihil præter figmenta quæ-
dam et næniæ habent, nempe quod Imperator qui-
dam Romanus nomine Curio, à Romanis expul-
sus, huic urbi nomen dederit. Id certū est apud om-
nes qui historiarū uel mediocrem habent peritiā,
nuncq̃ fuisse Imperatorem Curionem uocatum, &
ab imperio repulsum. Mihi proinde uideretur ciuita-
tem istam temporibus Constantij Cæsaris, qui reg-
nare cœpit anno à Christo nato 354. & præcessit
Iulianum, prima accepisse initia. Antea enim duæ
duntaxat munitæ arces ibi supra montē extiterunt,
ex quibus una hodie episcopali curiæ dicata est, satis
munita fortibus turribus & propugnaculis; altera
uero supra eundem sita montē, ruinosa iacet, cuius
crassissimi muri adhuc ostendunt quàm fortis olim
fuerit. Sola autem intermedia fossa hanc ab ista di-
stinguit. Ruinosa appellatur Rhætice Spinoila,

*Spina & Mars
in oculis.*

Inburg

quod Latine sonat spinam oculorum. Altera uero que adhuc inconcussa et integra manet, uocatur Rhætice Marsoila, quod latine sonat Martem seu bellum in oculis. Hæ duæ arces Spina et Martia, ad terrendum hostem, ut uideatur, per Rhætos aut Romanos extructæ sunt, atque sic appellatæ, antequam Curia fundari cœpisset. Postea uero in subiectam planiciem urbs collocata est, in cuius medio priusquam urbs conderetur, uetusta quædam constructa erat munitio, Inburg nominata, in loco ubi iam domus mercantiarum consistit: appellabatur uero à Rhætis Plantæira, hoc est latine, plana terra: sita enim est in plana terra. Ex familia huius burgi fuerunt aliqui nobiles et Barones citra centum annos in Rhætia, dicti Nobiles de Plantæira, nati ab Inburg: hodie tamen omnes morte interierunt. Porro memoratam foundationem urbis Curientis, tempore Constantij factam, colligo ex his quæ sequuntur. Ammianus Marcellinus libro decimoquarto, qui floruit tempore Constantij Cæsaris, filij Constantini Magni, & multis sua persona interfuit gestis, scribit in hunc modum de quibusdam bellis quæ dictus Imperator gessit anno post Christum natum trecentesimo quinquagesimo septimo, contra Alemannos. Postquam Cæsar septimo Consul Romæ factus, pugnasset contra Alemannorum reges Condoundum & Vademarum, facta cum eis pace concessit Mediolanum, hyematurus ibi, atque optata fruiturus quiete &c. Et prosequens Ammianus historiam, dicit Constantium continuo illo tempore egisse Mediolani: et tandem subnectens quomodo rursus bello petierit Alemannos, scribit libro decimoquinto: Paulo post Lentiensibus Alemannicis pagis indictum est bellum, collimitia saepe Romana latius irrupentibus (magna enim Rhætia

Rhætiae pars eo tempore subiecta erat Romanis) ad quæ procinctū Imperator egressus, in Rhætias camposq; uenit Caninos, digestisq; diu consilijs, id uisum est honestū & utile omnibus, ut eò cum militis parte Arbetio magister equitum, cum ualidiorē exercitus manu relegēs margines lacus Brigantiae, pergeret. Protinus barbaris congressuris &c. Item Sidonius Apollinaris de irruptione Alemannorum in Italiam sub Maioriano Imp. sic scribit:

10 - Conscenderat Alpes,

Rhætorumq; iugo per longa silentia ductus,

Romano exierat populato trux Alemannus,

Perq; Caui dictos quondā de nomine campos,

In prædam centum nouies dimiserat hostes.

Describit etiam iam memoratus Ammianus in dicta historia ortum Rheni, figuram & situm lacus Brigantini, sed ex aliorum relatione, ut mihi uidetur, nam aberrat plurimū à uero. Tandem refert quomodo Constantius post huius belli finē redierit Mediolanū, reliquam hyemis partem ibi transacturus. Hæc propterea induco, quod Beatus Rhenanus uir insigniter doctus, putarit per campos Caninos (quos ipse Cauinos appellat) in eo Ammiani loco intelligendū oppidū Kouffpurn, quod tamen longè aliter habet, id quod ex ipsis Ammiani uerbis aduertī potest. Quis enim rectā pergens à Mediolano per Rhætia ad margines Brigantini lacus, faceret hunc circuitum, ut prius adiret Kouffpurn quàm lacū ipsum attingeret? cum oppidū ipsum longè extra iter rectum sit. Is perinde faceret, ac si quispiam à Basilea Lutetiam petiturus, Saxones prius adiret. Ad hoc nulla regio propinquior est urbi Mediolanensium, unde Constantius profectus est, quàm Rhætia Curiensis siue Canorū confœderatorum, sicut & Strabo testatur libro 7. sic

Ammiani error de fontib. Rheni.

inquirens: Rhæti & Norici usq; ad Alpium summa tenent, & Italiam uersus inclinant, hinc Insubribus inde Cranis propinqui & Aquileiæ tractui. Per Insubres intellige Mediolanenses, Inter hos & Brigantium lacum medium locum occupant Rheni, unde si quis recta à Mediolano ad Brigantium lacum proficisci uelit, is æstiuo tempore eques, duorum dierum spatium attingere poterit Rheni fontes, & inde una die Curiam, atq; à Curia magna sibi opus erit diæta usq; ad Brigantium, ubi initium est lacus. Nec est aliud iter compendiosius à Mediolano ad initium Brigantini lacus quàm istud, quod nendum æstate, uerum & hyeme frequentatur. Extra uero istud iter Kouffpurn longissimè abest, quippe quod non in regionibus intermedijs, sed ad ortum solis respectu lacus situm est, ut magnus circuitus sit faciendus, & penitus à recto deflectendū itinere, & tandem regrediendum, si à Mediolano per Kouffpurn ad Brigantiū transitus fiat. Et cum ista tantū ueritati consona tueri uelim, ob id nequaquā gloriæ D. Beati Rhenani quicquam decerpere cupio, aut illam obfuscare, quem scio feliciter plurima uetusta & obsoleta nomina ex antiquis historicis in lucem protulisse, & cōsonis coniecturis rationibusq; apertis explicasse, in magnam cōmoditatem eorum quibus historicorum arridet lectio, id quod hæc nomen nemo eo feliciter tentauit, quantū attinet ad nostram nationem. Quod autem ipse Cauinos legit, quemadmodum ex latino metro id aduertit potest, cum sic scribat: Perq; caui dictos quondam de nomine campos. Habet enim cauus primā breuem, canus autem primam longam: deinde facile error committi potest inter n & u, canus & cauus, quæ ferè eandem scribendo recipiunt formam, significatio

catio autem eorum diuersissima est. Porrò quando
 Ammianus de campis Caninis mentionem facit,
 habet hunc sensum. Postquã Constantius ex Me-
 diolano profectus contenderet ad lacum Briganti-
 num, ut Alemãnos oppugnaret, propiori uia uenit
 in Rhetiam atq; in campos Caninos, hoc est, in Cu-
 riensem agrum, sicut etiam incolæ illius terræ olim
 uocati fuerunt populi Cani, & iam ob initum fœ-
 dus, Cani confœderati, & in sua Rhetica lingua
 Grisoni, quorum terra in rectissimo itinere inter
 Mediolanum & lacum Brigantinũ iacet, & quam
 occupat urbs Curia unã cum regione superiori &
 inferiori, quę omnes Canę confœderationes hodie
 appellantur. Cum aut̃ terræ illius habitatores à lon-
 go tempore usq; in hunc diem Rhetica lingua ap-
 pellati fuerint Grifones, fieri potest quod Ammia-
 nus uocabulum illud fugerit tanq; ineptum & la-
 tino sermoni incongruum, locoq; eius Canini po-
 suerit nomen. Nam Thusci, unde Rhæti descende-
 runt, habuerunt olim in usu multa uocabula latinæ
 linguæ in consona. Quare autem populi illi Griso-
 ni seu Canini uocati fuerint, ratio ista datur. Cum
 multas occupassent terras, fuerūt plurimi uicti qui
 ob uictoriam et dominium Rhætorum, se quoque
 Rhætos appellabant, abnegantes nomina sua: qua-
 les fuerunt quidam Heluetij, Vindelici, Norici, &
 aliqui ultra Alpes in Italia. Et hinc quoque factum
 est, ut Ptolemæus & quidam alij Rhetiam tam am-
 plam fecerint. Fieri etiam potest ut dilatatio ista fa-
 cta fuerit per Romanos, auferentes ab alijs terris et
 Rhætiae adijcentes, quo ex illa latiorẽ facerent pro-
 uinciam, in maiorem præfecturæ illius cõmodita-
 tem, quatenus scilicet populosior esset atq; bellico-
 sior. Et cum istæ obtentæ & aliunde adiectæ terræ
 nõ essent ex uera & prima Rhætorũ ac eorundem

posteriorum natione, retinuerunt antiqui & ueri Rhæti peculiare suæ uetustatis nomē, appellati Canini, quod ipsi à uera & antiqua Rhætorum origine descendissent, haud secus quàm hodie aliqui Cantones Heluetiorum, uocantur antiqui confœderationis Cantones, quod ipsi primi fuerint huius fœderis sollicitatores & inchoatores. Memorata uero Rhætia partes aliunde acquisita, fuerunt Inferior, Secunda, & Campestris uocata. Cum autem Constantius in campis Caninis cum exercitu suo maneret, non fuit in tota regione illa locus aliquis cōmodior ubi castra ponerentur, quàm fundus ille quem hodie occupat Curia, iuxta duas supra memoratas arces, ubi & terra uini cæterarumq; necessariorum rerum satis ferax est. Et certe uidetur Cæsarem illic aliquantulum traxisse moram, & amoenitate loci allectum curiam suam ibi interim habuisse, quo militiam exercuit contra Alemannos. Quæ res initium fuit ciuitatis Curiensis, quæ postea ibi condita fuit, & antiqua illa Rhætia hinc Curiensis appellata. Interim autem cum idem Constantius in campis Caninis, & forsitan in isto loco cum multitudine populi quiesceret, misit Arbetionem unum cum maiori parte exercitus contra hostes, et non in propria sua persona illos adortus est, finitoq; bello recta redijt Mediolanum ad diuersorium suum hybernum. Prope Curiam inter Rhenum & ciuitatem est collis quidam rotundus in pratis, qui etiam a uo nostro habet priscum Rhæticum uocabulum, nempe Tumba de Caualli, quod latinè sonat tumbam equorum, & indicium est olim in planicie illa, ubi hodie Curia collocatur, magnum exercitum quiete operam dedisse, & fortassis ex Alpium superatione plurimos equos defecisse, ex quo euentu illi colliculo hoc contigit nomē. Est quoq; infra Curiam

Opinio ueri
similis

itinere

itinere pedestri medię horę, antique cuiusdam ma-
 cerię uestigium, à Rheno usq; ad montana ascen-
 dens, muris & fossis olim diligenter munitum, ut fa-
 ctis adhuc apparet, sed iam penè totum concidit; &
 hæc maceria tempore supra memorato munitio-
 nis loco uidetur extructa fuisse. Facit proinde Anto-
 ninus Pius mentionem de hac urbe Curia in suo
 Itinerario, scribens 50. miliarijs Italicis eam distare
 à Brigantio. Hæc autè distantia hodie computatur
 10 profex & dimidio magnis miliaribus, quæ conti-
 nuo pedestri itinere confici possunt 16. horis. Nam
 à Brigantio duo miliaria & dimidium, quæ confici
 possunt sex horis, sunt ad Veldkilch; à Veldkilch
 computantur quatuor miliaria ad Curiam, pro qui-
 bus superandis opus est itinere decem horarum.
 Porro inter omnes antiquos scriptores nullus est
 qui Curia mentionem faciat, præter unum iam me-
 moratū Antoninum, qui ut mihi uidetur proximis
 temporibus post Constantiū Cæsare uixit. Huius
 20 enim Constantij pater, nempe Constantinus, de-
 nominauit à se Byzantium in Thracia situm, Con-
 stantinopolim, quod nomen antea nõ fuit; & An-
 toninus illius Constantinopolitanę urbis sæpe me-
 minit; unde colligit eum aliquot annis uixisse post
 illius urbis nouam denominationē. Est etiam Cu-
 ria post sui conditione mox ad Christianismū con-
 uersa, habens suos episcopos, id quod colligi potest
 ex sancti Fridolini conscripta legenda, quæ ita ha-
 bet: Eo tēpore quo Clodoueus magnus rex Fran-
 30 corum, qui & Ludouicus primus uocatus est, re-
 gnauit in Gallia & Alemannia, atq; ut mihi uidef,
 etiam in Rhætia, uenit sanctus Fridolinus in Rhæ-
 tię Curiam, & adiens urbis illius episcopum, man-
 sit ibi donec extruxit ecclesiam in honorem sancti
 Hilarij, quæ iam ad S. Martinum appellatur &c.

Antoninus Curię meminit.

De Constantini tempore.

Post hæc rursus descendit & ædificauit monasterium Seckingen iuxta Rhenū, anno scilicet à Christo nato 495. Hactenus ex dicta legenda. Ex his patet, à memorato ultimo Constantij bello usque ad constructionem ecclesiæ quæ Fridolinus condidit, intercessisse annos circiter 138. quo tempore non Romani, sed magis Franci rebus potiti sunt in Gallia, Alemannia, Germania atque Rhætia. Contra ista est rumor quidam popularis, Curiam conditam fuisse eo tempore quo sanctus Lucius rex Britannia, quæ nunc est Anglia, uixit. Hic autem rex anno dñi 176. tempore Eleutherij Papæ, & Imperatoris Marci Antonini atque Lucij Veri, relicto regno suo, amore plantandæ Christianæ fidei, uenisse dicitur in Bauariam, eamque ad fidem conuertit. Post hæc secedens in Rhætiam, transensoque colle qui est supra arcem Gutenberg, unde & usque ad tempora nostra cliuo illi nomen mansit, Sancti Lucij cliuus, uenit in regionem ubi iam est urbs Curia, unicum sancta Emerita, quæ in Trimis, loco scilicet à Curia unius horæ spatio distante, ob Christi fidem prædicatam, supplicium extremum passa est. At sanctus Lucius continuit se aliquandiu in quadam montis cauerna supra Curiam, prædicans Christi fidem, sed qui tandem quoque ab infideli populo & præfecto regionis illius, in arce Martiola iuxta Curiam interfectus fuit. Vbi tamen non indicatur, Curiam illo tempore conditam fuisse.

S. Lucis steig.

Emerita

De Aeuatijs Rhætiae populis. Cap. XVI

Trabo insignis ille Cosmographus, scribit de Aeuatijs lib. 4. in hunc modum; Rheno autem uicina omnium primò colunt Aeuatij, quibus fluminis origo uicina est in Diaduella monte, quem alij Adulam uocant,

uocant, & est Alpium pars. Retinent in hunc usq;
 diem nomen illud incolæ loci illius, præsertim qui
 superiora habitât loca Rheni prioris, qui corrupto
 uocabulo appellantur Tauetier uel Tauetscher.
 Habet aut Rhenus duos diuersos fontes, et utriusq; *Rheni duo fontes*
 riuu appellantur Rhenus, in unum conuenientes
 supra Curiam spatio unius Germanici miliarij. In
 Aetuatorum tractu prope posteriorem Rhenum
 locum habent Rhinwalder, Schamser, Tufis &
 Rætzens. Iuxta anteriorem uero Rhenum habi-
 tant Tauetscher supra memorati, Abbatia Disern-
 tis, Trans, Ilantz, Grub, id est, fouea, Rhætice La-
 uoppa appellata, Flyms; atq; in locis intermedijs
 Stuffsasien, uallis Luginitz, & superior Sax. Porro
 regio ista pro maiori parte tandem appellata est
 Tuuerasca, id est, Thuueratij, corrupto, ut uidetur,
 Aetuatorum uocabulo. Notandum præterea, ab
 origine prioris Rheni ad originem Rhodani, si Al- *Rhodani ortus*
 pium iuga & præcipitia recto tamite superari pos- *apud Rheni fon-*
 sent, non esse spatium longius quàm quod itinere *tes.*
 pedestri in tribus horis conficiatur. Rectè aut inter *Mons Gotthart.*
 has origines ponit mons Gotthardi, olim Summe *Ticinus fluuius.*
 Alpes nominatus, ex quo prorumpit Ticinus flu-
 uius in meridiem labens, currensq; per Leponti-
 nos in Italiam. In opposito uero huius montis la-
 tere oritur Vrsa fluuius, què uulgò Riß uocamus, *Vrsa fluuius.*
 transiensq; regionem Vry, labitur in lacum, quem
 rursum egrediens apud Lucernam, rectâ septen-
 trionem petit, donec Rheno misceatur. At Rhoda-
 nus à sui primordio fluit in occasum, et Rhenus an-
 terior ab origine sua usq; ad Curiam, plagam orien-
 talem petit: diffundunturq; hi quatuor amnes per
 modū crucis in quatuor plagas mundi, ut non ine-
 pte montes illi summæ uocatae fuerint Alpes. Indi-
 cat quoq; Strabo lib. 4, ubi scribit de origine Rho-

dani, fontes Rheni non longè esse ab ea, nec montem Adulam, ex quo in septentrionem Rhenus excurrit. Porro Rheni fluxus hunc tenet tramitem: ab origine sua currit uersus ortum solis, idè donec attigerit Curiam; hinc continuò curuat se instar lunæ, ut etiã lacus Podamicus, què intrat, & rursus exitus Rheni usq; dum attingat oppidum Rhinsfelden, plagã occidentalẽ respiciat, cõtinuetq; cursum illum donec alluerit mœnia urbis Basileæ; deinde rursus reflectitur in septentrionem, illoq; tenore cursum suum tenet donec mare ingreditur, etiam si in toto cursu suo non nihil à septentrionislinea ad occidentem deflectat. Quod aut Rhenus anterior à suo fonte per Rhetia fluens, ac deinde Heluetiam separans à Germania, usq; ad Waldshut aut Rhinsfelden semicircularem instar quartæ lunæ habet riuum seu cursum, deprehenditur ex diametrali itinere ab eius ortu ad Waldshut ducto; nam numerantur à fontibus eius usq; ad Vry quatuor miliaria, ac inde usq; ad Zug tria miliaria, à Zug ad Windisam, uulgariter Windisch, ubi Vrsa Arolæ miscetur, tria miliaria, ac inde ad Confluentiam quæ proximè est supra Waldshut, ubi Arola Rhenum ingreditur, unum miliare; & sic totum illud iter recto limite extensum habet undecim magna miliaria Germanica, quæ mediocri pedestri gressu confici possunt triginta horis. At Rhenus ipse à suo fonte longum describit circuitum, & multum esset descendendum à recto tramite, si illius fluxum uelles sequi Basileam usque. Nam ab ortu eius ad Curiam sex computantur miliaria; inde ad Brigantium rursus sex numerantur cum dimidio; hinc per lacum ad Constantiã, ubi rursus lacum exit, quatuor sunt miliaria & dimidium; hinc per lacum inferiorem usq; ad Schaffhusen quatuor miliaria, & hinc rursus ad Confluen-

Confluentiam et Waldshut tria miliaria, quæ omnia simul collecta efficiunt 23. magna Germanica miliaria, quæ pedestri itinere nō facile superari possunt citra 66. horarum spatium: tantum exorbitat Rhēnus à recta linea. Amnis Rusa oritur apud Rhætos in solitudine Vrseren, scaturitq; ex monte Gotthart, in regione Vriensium. Hæc solitudo & habitatores eius habent pro armis & insignibus ursum, qui Rhætice uocatur ursella, & inde amnis illic exortus uocat quoq; Vrsa, licet hodie per metathesin literarū r & u, abusiue Rusa appelletur.

De his qui Stopffern, id est, punctores uocantur. Cap. XVII

Niam memorata regione Aetuatorū, apud Ylantium, Luginiū, & in Fouea, durat adhuc ista gētilis superstitio, quod certis quibusdam annis conueniunt, & laruis operiunt facies suas, induentes omnis generis arma bellica, accipiuntq; quilibet baculum seu conum, & sic turmatim proficiscuntur ab una uilla ad aliam, saltant sursum, & mirabiles exercent gestulationes. Iurant deniq; sancte & asserunt, se post armorum depositionē tales et tantos saltus non posse edere. Concurrūt, & forti impetu congressi mutuo sese sudibus & contis percutiunt impelluntq;, ut fragor quidam inde resonet. Ob punctiones aut illas uocantur in regione illa Stopffer, id est, punctores, faciuntq; illud hoc superstitioso animo, ut maior frumenti proueniat copia.

De Cotuantijs. Cap. XVIII

Habitauerunt olim inter Aetuatios Cotuantij uel Coruantij, de quibus Strabo lib. 4. sic scribit: Ferocissimi inter Vindelicos Licatij, Clautenatij & Vennonenses

bantur. Rhetorum autem Rhucantiſ et Cotuantiſ,
 uel ut quaedam exemplaria habent, Coruantiſ, qui
 & magis relictis uestigijs respondere uidentur.
 Certe Longobardi & moderni barbari Rheti, scri-
 bunt et appellant ciuitatem Curie sua lingua Coy-
 ro, id est, corium. Sic enim Paulus Diaconus libro
 6. cap. 6. de gestis Longobardorū scribit: Aspran-
 dus per Coriam Rhetorū ciuitatem uenit ad Theo-
 debertum Baioariorū ducem. Hinc conijcere qui-
 dam possent, Curiam olim Coriam à Coriantijs de-
 ductam, sicut & monasteriū Churwald *in ualle su-
 pra Curiam uersus Tafaas situm, Coriantiorum
 uallis seu Coriouallis dictum putatur. Verum alij
 sic putent, mihi aliud probatur, quantumlibet in di-
 ctis nominibus allusio quaedam inueniatur. Mihi
 inquam arridet ea opinio quam de Imperatoris cu-
 ria supra recitauī, praesertim cum antiqua episcopa-
 lis sedes, Curie nomē semper habuerit. Antoninus
 deniq; Augustus, qui Paulum Diaconū tempore
 praecessit, etiam Curiae mentionem facit. Et quātuis
 certa huius nominis ratio haberi nequeat, libuit
 tamen, coniectura ad hoc motus, urbem Curiae in-
 tra Cotuantiiorum terminos collocare, unā cum to-
 ta superiori regione, usq; ad summa Alpiū fasti-
 gia, ab illo Rheni latere, donec peruenias ad limitē
 Transalpinarum populorum Bregellensiu & En-
 gadinorum. Intra hunc ambitum cōtinetur Tum-
 leschg, in qua sunt Ortenstein, Furstnow: item
 Vatz, Churwald, Porpon, Burgunn, Schanfick,
 Tafaas, Alfenuw, Tuffencastē, Gryffenstein, Tin-
 tzen, Stalla, Reams, Wels &c. Potest etiā Tafaas
 & totus descensus uallis illius iuxta Vatz usq; ad
 Rhenum, Aetuatijs assignari: id enim allusio no-
 minum Aetuatiiorum & Vatz arguere uideatur.
 Est autem intra uallem istam amnis quidam *albel*
 dictus*

Cotuantiiorum
 ambitus

dictus, qui in Tumleschg Rheno miscetur. Porro
 domini & Barones oppidi Vatz seu Vati, cele-
 bres olim fuerunt, possidentes maiorem eiusdē ual-
 lis partem, & nonnihil quoq; de terra Tumleschg
 usq; ad Rhenum, quod dominiū hodie appellatur
 Ortensteinensiu dominium. Vltimus illius ditio-
 nis Baro uocatus fuit Donatus à Vatio, uixitq; an-
 no dñi 1330. Relinquens aut duas filias, cum illis to-
 ta possessio eius ad aliud translata est dominium.
 Vna enim, Kunigundis nempe, nupsit Comiti Fri-
 derico à Toggenburg, auo ultimi Comitis Fri-
 derici: unde Tasaas, & quæ circa illam sunt, iure
 hæreditario peruenerūt ad Toggenburgenses. Al-
 teram uero Vrsulam nomine, duxit Comes Ru-
 dolfus à Werdenberg, dominus in Sarngās, qui ab-
 auus fuit ultimi Comitis Georgij. Et hoc pacto di-
 tiones Ortenstein, Vatz &c. ad illos Comites per-
 uenerūt. Hoc dominium Ortenstein, possedit iam
 ultimo frater noster D. Ludouicus Tschudi à Gla-
 rus, miles auratus, sed subditi redemerunt sese à iu-
 risdictione eius, liberi facti anno domini 1527.

De Rhucantijs. Cap. XIX

Ragatio proficiscendo ultra Rhenum
 in regionem Sanganserorum seu Saru-
 netum, est Rhætorū oppidulū Meien-
 feld, olim Lupinum, et non Magauella
 uocitatum, id quod testantur antiqua uolumina
 Curienſis eccleſie. Seniores incolę Meienfeldenſes
 aiunt Maſiam Mercurij matrem olim in eo loco ho-
 noratam, à qua Germani locum illum Meienfeld
 appellauerunt. Supra Meienfeld itinere pedestri
 unius horę fluit Langarus, ex Brettigoia in Rhenū
 descendens; & ultra eum fluuium itinere pedestri
 trium horarum eſt ciuitas Curia, infra aut Curiam

Lupinum
 Meienfeld

Langarus
 Languart

ab utroq; Rheni latere usq; ad montem Aelberg, qui est è regione Schalberg trans Rhenum, & ubi est fluuius Sara, fluitat paululum supra oppidulū Sargans, & iuxta Schalberg in Rhenū labitur, ibi inquam Rhucantium est tractus, quorum Strabo meminit lib. 4. in hæc uerba : Ferocissimi inter Rhætos censebantur Rhucantij & Coruantij & Coruantiorum paulò superius mentionē fecimus. Extant adhuc uestigia quædā in ruinosis locis, quæ Rhucantium nominis meminerunt, præsertim à latere Rheni ubi Germani habitant. Nam haud longè infra Curiam est arx quædam diruta, quæ superior Rhuchenberg appellatur. Est rursus alia arx nō diruta, sed integra, quæ Aspermont & Germanicè Rhuchberg uocat. Item descendendo per latus illud infra Langarum fluuium, occurrit uestigium alterius arcis demolitæ, cuius situs est supra

Rhuchenberg Malans in monte nemoroso, & hæc quoq; uocata fuit Rhuchēberg. Est præterea in loco illo, sed paulò demissiori, alia integra arx, locata supra Genins, quæ & ipsa Aspermont nominatur, habens uillas quasdam, quæ unà cum arce ipsa uocantur dominiū Asperi montis, sicut et dominiū adhuc extat superioris Rhuchenberg. Cum itaque dominiā cōmuniter nomina retinuerint à circumiacētibus populis, et memoratę arces occupent uertices montium, uidetur mihi nomini regionis additum mont uel berg, conflatumq; hinc nomen, quod nedum arcem ipsam, uerum & populū arcis domino subiectum exprimeret. Sic itaque regio memorata & incolæ eius Rhucantij dicti, in arcibus & fortalijs suæ appellationis reliquerūt uestigium. Est autem uallis ipsa aded frugifera, ut etiā uinū producat. Et fieri potest quod ante Rhætorum aduentū Germani uallem illā inhabitauerint, appellati Rhuchen, à quibus

à quibus regio nomen istud sortita est: & superue-
 nientes Rhæti, arces ibi condiderunt, illisq; similia
 nomina, sed in sua lingua, dederūt, pro Rhuchberg
 Aspermont transferentes. Supra Langarū est arx
 ina Marslintz, & duæ uillæ Ygis & Zizers, Rhæ-
 tica habentes nomina. Porrò ultra ista loca inter ar-
 ces Rhuchaspermont & superiorē Rhuchenberg,
 est uilla quædam Trimis nomine, à tribus mon-
 ticulis & diruta arce illis imminente sic uocata. Est
 & prope urbem Curia locus quidā ubi leproso-
 rum ædes sunt, Massans nominatus. Cæterū urbs
 Curia & regio quæ infra ipsam est uersus Walen-
 see atq; uersus Podamicum lacum, ad Rhætos spe-
 ctant, licet hodie loquantur Germanicè. In Sarune-
 tum terra inter Ragatz & Vilters oritur Sara flu-
 uiolus, de quo supra. Et hucusq; omnia loca quæ ab
 utroq; Rheni latere à Curia ipsa inueniuntur, fue-
 runt olim Rhucantiorum: alludunt enim nomina
 ipsa Rhuchenberg superior, Rhuchaspermont,
 Rhuchenberg inferior, & rursus Aspermont. Et
 quamuis Ragatz, Pfauers & proxima ualles Sa-
 ram contingentes, iam ad Sarunetum pertineant
 terram, habent tamē ipsæ proprium iudicij forum,
 nec utuntur Sarunetum moneta, pondere, ulna &
 mensura, sed à multis annis ad hunc usq; diem pon-
 deribus et monetis utuntur uicinorum suorum trans
 Rhenum habitantium, atq; uectigalia soluunt de
 mercantijs suis, his qui habitāt in Sarngans, ubi re-
 liqui illius ditionis populi qui infra Saram fluuiū
 habitant, liberi sunt ab his grauaminibus. Vnde
 probabiliter inferri potest, fluuiū Saram olim discri-
 men fecisse inter duos populos, Rhucantios scilicet
 & Sarunetes. Rhucantiū superiora amnis loca, &
 Sarunetes inferiora occuparunt. Extenderunt se
 præterea Rhucantiū ultra Rhenū in Brettigoiam,

Marsilinum
Yginum
Ciceres
Trimontium

Malesanis

Sara

Alij populi Rhu-
cantiorum.

& hinc per descensum Rheni per Vadutz usq; ad Estiones.

Fabarium intra Rhucantium ambitum.

Caput XX

Abarium uulgò Pfauers, celebre est monasterium ordinis diuī Benedicti, supra Ragatium in monte, atq; intra Rhetiam, & in Rhucantium terra situm; sed modo Heluetijs annumeratur. Non procul ab eo intra montium fauces & ueluti in horrendo bathro sunt naturales thermæ, quæ ut monasteriū, Pfauers uocantur. Monasterium illud prima initia sumpsit à sancto Pirminio, anno circiter 676. à Christo nato, eo scilicet tempore quando Theodericus rex fuit Gallia, posseditq; Alemanniam, Heluetiam atq; Rhetiam. Hic locus hodie Pfauers, à uetustis Rhetis appellatus fuit Fabarium seu Fauaria, habuitq; olim priuilegia ab Imperatoribus Gallicis, Ludouico, Lothario, Carolo, & alijs multis, qui fuerunt circa annum dñi 820. Porrò inscriptio priuilegiorum talis fuit: Abbati monasterij diuæ uirginis Dei genitricis apud Fauarias, quod sitū est in Rhetia Curienti, in pago Chur walacha. Ut autem mihi uidetur, monasterium illud olim initium & incrementa sumpsit per notabiles contributiones maiorum et ditiorum Rhucantium, id quod indicant census, decimæ, redditus, & iudicij minoris forum, quæ habet monasterium per circuitum illius loci. Porrò thermæ Fauarianæ intra trecentos annos repertæ sunt per uenatorem quendam, qui ex familia sua Vogler uocatus fuit: hic insecutus pullos coruorū syluestrium, peruenit in inuium desertum, descendensq; in profundum montium hiatum, inuenit aquas calidas. Est aut̄ dominiū illarum thermarum abbatis Fauariani.

Cœnobij Fabarij conditor.

Fauaria

Thermæ quando inuenta.

De

De Rheticone monte, unde uallis Brettigoie appellationē accepit:
 item de anne Langaro, quem hodie Lanquart uocant,
 qui sunt in Rhucantiorum terra. Cap. XXI

Allis Brettigoie in Rhætia, Rhucantio-
 rum quoque est, in qua amnis Lanquart
 oritur, descenditq; per totā uallem illam.
 Et D. quidem Vadianus in hac opinio-

ne est, ut putet incolas illius uallis habitare iuxta
 montem Rheticonem, unde illa uallis denominata
 est Brettigoia: nec inepta est allusio. Cum enim
 Mela mentionem faciat huius montis, necesse est
 eum alicubi esse. Scribit autem sic Pomponius lib.
 3. cap. 2. Montium altissimi Taurus & Rhetico.
 Nec est alius locus in regione illa qui magis allu-
 dat monti Rheticoni, quam dicta uallis. Sunt præ-
 terea ibi altissimi montes, & facile fieri potuit po-
 puli incuria, ut additione literæ p, ex Rheticone
 fieret Prettigoia: cum enim Rhæticum sit uocabu-
 lum, & uallis illa iam inhabitet ab hominibus Ger-
 manicè loquentibus, quorum consuetudo est, ut
 Rhætici & Latinis dictionibus præponant literā
 p, cuiusmodi sunt, fundament psumment, fenestra
 pfenster, & supradictum monasterium Fauarium
 Pfauers, & alia huiusmodi, uidetur mihi idem acci-
 disse in Rheticone. Cæterum amnis Lanquart, qui
 ex Prettigoia fluit, fuit olim Rhetice Langarus ap-
 pellatus. Vnde cum parochiæ Curienlis diocæsis
 olim distribuerentur in capitula, usq; in hunc diem
 inferiora amnis Lanquart titulum hunc habent,
 Capitulū sub Langaro. Est proinde in Prettigoia
 arx quædam Rhætica, sed diruta, Salauers nomi-
 nata, in qua superioribus annis Fridericus ultimus
 Comes ille potens Toggenburgensis natus fuit,
 qui & defunctus est anno 1436, ultima die Aprilis.

Rhetico mons

De Sarunetibus. Cap. XXII

Arunetum regio satis frugifera est, habens etiam aris fodinas. Ex ualle quadam laterali descendit fluuius paruus Setzapellatus, lustransq; Sarunetū regionem ruit in Walensee, id est, lacū Rhaticū, exordiumq; illi facit. Hi populi qui hodie Sarganser appellatur, olim Sarunetes nominati fuerūt, à Sara fluuiio discriminante eos à Rhucantiorū populo, de quibus supra. Facit autē Plinius lib. 3. cap. 19. mentionē Sarunetū, asseritq; eos habitare iuxta fontes Rheni: etiamli non ignoremus hanc historicos plerumque seruare consuetudinē, ut omnes populos adnumerent originibus fluuiorum, qui uel tridui spatia ab ipsis distident. Non igitur hæc discrepantia hic magni æstimanda est, potissimum cum à Sara fluuiio ad utrumq; Rheni fontem nō sit ultra unius diei atq; dimidij spatium. Siquidem Strabo eos qui inter cūctos populos uiciniores sunt fontibus Rheni, uocat Aetuatios, quorum supra meminimus. Videtur ergo mihi Plinius eos populos qui infra Saram fluuium habitant, uoluisse exprimere nomine Sarunetum, præsertim Sarnganser, Walenstat, & quicquid Rhæti habuerūt iuxta lacum Walen et in Gaster, atq; à Sara descendendo per Rhenum ultra comitatum Werdenberg usq; ad Vordutz, unde olim tractus illius uallis appellatus fuit Vallis dulcis. Citra centum & quinquaginta annos fuit regio Sarnganserorū atq; Werdeberg una ditio, sicut etiam in hunc usq; diem appellatur superior & inferior ditio, habens nonnulla ditionis suæ iura. Fuit autē olim per duos fratres in duas secta partes. Caterum oppidulum Sargans pro clypearibus insignibus utitur ansere, quam Germani uocant

Sarunetum
circuitus.

uocant Gans, à quo & à Sara fluuio conflatur terre illius nomen Sargans. Vetusiores tamen literæ, quas ego uidere potui, & quæ mentionē faciunt minorum à Sarngans comitumq; Werdenbergen sium, distinguunt Sarngans in duas uoces, Sarunegans; & quædam recentiores in unam contrahunt, nempe Saunegans, incuria scilicet quadam omiſſa litera r. Tandem penitus est uox ipsa deprauata, ut ex Sarunegans, fieret Sargans et Sangans. Sunt tamen qui putant Sargans Reticū esse uocabulum, olimq; terrā illam appellatam Sanam casam; cui sententiæ minimè subscribo, cum id nullis literis antiquis Latine uel Germanicè scriptis probari possit, quales ego plurimas legi anno Christi 1530. & 1531. quo tempore egimus prætorem in Sanganserorum regione, illuc deputati à septem confœderatorū cantonibus, & in uetustioribus literis non aliter inueni quàm Sarunegans, ut iam scripsi. Vnde colligitur, huius gentis genuinum nomen extitisse Sarunetes, à Sara fluuio sic appellati. Notandū præterea, ante aliquot annos incolas Gastern exposulasse cum dominis Sangansis terræ, arbitantes se quoque liberos esse à uectigalibus & teloneo pendēdis in terra Sangansi. Ab antiquis enim temporibus nemo obligatus fuit ad teloneum, qui habitauit inter Saram & lapideum pontem. Sed nec suo tempore exactum à quopiam fuit &c. His argumentis nihil profecerunt, sed iussi sunt soluere. Finitur autē ad iam memoratum pontem diocesis Curienſis, & ultra ripam parochia quædam est nomine Oberkilch, quæ Gasternsium quidem est, sed sub episcopatu Constantienſi; & hæc parochia libera est ab exactiōe uectigalium. Hæc autem libertas indicium est, olim utrūq; dominium unum fuisse.

De Scalamonte. Cap. XXIII

Inter Sangans & Werdenberg iuxta Rhenum est mons quidā qui Rhaeticē Scala, Germanicē uero Schalberg appellat, ubi aliquando difficilis fuit transitus ob accliuē ascensum, unde & scalae obtinuit nomen. Septem Heluetiorū cantones, qui dominant huic regioni, fecerunt sculpi magnis impensis iter per saxosam huius montis basim, anno scilicet dñi 1503. Supra Scalam montem, fortalitiū & oppidulum Sarngans obtinet pinnaculum montis, ubi superior regio in duas abit ualles, quarum una propinquat Rheno, & altera uergit ad lacū Walensem atq; ad lacum Tigurinū. Montes quibus memoratum fortalitiū imminet, & quibus adiacet oppidulum Sarngans, habēt ibi in sui initio quādam aciem, aut potius angulū rectum, qui scilicet instar gnomonis in duo extenditur latera: unū descendit ad lacum Tigurinū, & alterum per Rheni descensum uergit ad lacū Podamicū, & ultra. Inter latera uero ista montes sunt magni, et ualles nō paucae, sed & regio Toggenburgenlis, Appenzell, et alia Heluetiorū oppida inter ea comprehendunt. Oritur et in interioribus horum montū, in Toggenburg scilicet, fluuius Taurus uel Durias, alluensque Turgoiam, infra Rinow miscet Rheno. Porro fluuius Sittern oritur in Appenzell, & absorbet à Tauro.

Taurus uel Durias fluuius

De Compo, de Rhaetico pago, de Alemannico pago, atq; de Estionibus, qui hodie sunt Veldkirch, Walgōw, Algōw, & Estnerberg. Cap. XXIII

Veldkirch oppidum in Rhaetia situm, Germanicū habet uocabulum, & non uocat Romana lingua Vall circum, ut doctiss. Ioachimus Vadianus in commentarijs

mentarijs suis supra Melam unà cum Ladislao
 Suntheimenſi ſentit, propterea ſcilicet quod mōti-
 bus circūſcribatur, & intra uallem colloceſ. Quin
 magis olim à Rhætis Campi nomen accepit, & po-
 ſtea cū Chriſtiani fierēt, extructa eſt in campo illo
 eccleſia in honorē diui Petri, et inde obtinuit nomē
 Veldkirch, quod ſonat latinē Campi eccleſiam : à
 Curiēſibus uero & Italicis mercatoribus appellat
 S. Pedro, uel campo S. Pedro. Quin & literæ Cur-
 10 rientiſ eccleſiæ uetuſtiores, prouentuū qui illic le-
 uant mentionē facientes, uocant quoq; locū illum
 Campum ſancti Petri: in his enim ſic ſcriptum in-
 ueni: De eccleſia ſancti Petri ad Campos, id eſt,
 Feldkiricha, beneficium ad terram &c. Eſt autem
 Veldkirch oppidum paruū, ſed elegans, abundans
 uino, & plures habens negociatores, ſitum iuxta
 amnem Yll, qui ſub Eſtnerberg ruit in Rhenum.
 Porro ſupra Veldkirch ſunt Rhæticiæ ualles, Wal-
 20 gōw appellatæ, quæ quidem à Bludentz & dein-
 cept diuaricantur: una uocatur Cloſtortal, id eſt,
 uallis monaſterij, & extenditur uſque ad Algoiæ
 montana, & ad montem Arlenberg appellatum.
 Alia uero in Montafun uocata, attingit montana
 Brettigoia, & uterq; tractus Walgoiæ habet deno-
 minationem. Per Bludentz & uallem monaſterij
 30 itur ultra Arlberg in uallem Intal appellatam, ad
 oppidum Hall, quod iter præcipuè frequentant ſa-
 lis uectores, In Montafun plurimæ & cōmodiſſi-
 mæ inueniuntur ferri fodinæ. Cæterum Walgoia
 non habet appellationē ab Alemanniſ, ſed à Rhæ-
 tis, ut nos exteros Walen appellamus, haud ſecus
 quàm Waſtaſtat, de quo ſupra diximus. Nam cum
 Veldkirchēſes & alij exteri Rhæti olim ualedi-
 cerent Rhæticiæ linguæ, uſurparentq; Germanicā,
 illi qui ualles habitabant aliquandiu retinuerunt

Situs Veldkirch.

Rhaticam suam linguā, & propterea à vicinis Germanica utentibus lingua, appellati sunt Walen, & uallis eorum Walgōw, sed hodie quoq; loquuntur Germanicè. Haud secus Algoia in Vindelicia contra montes Walgoiam contingens, primū propter Alemannos illic nidificantes uocata fuit Almangoia, id quod Vadianus probabili ratione ostēdit. Ex Montafun per Walgoiam iuxta Bludentz & Veldkirch descendit amnis Yll, ortus in Brettigoię montibus. In uallibus istis nomina locorum pro maiori parte sunt extera atq; Rhætica, quippe quarum incolæ à Rhætis descenderunt. Habent tamen quædam castra nomina Germanica, relicta fortassis ab antiquis Germanis habitatoribus, qualia sunt Sonnenberg, Blumeneck &c. Porro ad latus Veldkirch iacet monticulus quidam admodū frugifer, Estnerberg, id est, Estionū mons appellatus, & est sub ditione Comitum Sultzensis à Vadutz, quanq; & peculiari uocabulo nomine ditionis Estnerbergenlis. Haud procul à monte illo iuxta Rhenum est uilla quædam hodie Benden, olim uero Rhætice Benedurum appellata. Est & aliud ibi oppidum quod nostro æuo Esthens appellatur. Meminit autē & Strabo lib. 4. horum locorum, nam appellat habitatores eorum Estiones. Sed et antiquæ latinæ literæ, quæ in monasterio Schennis adhuc inueniuntur, mentionē faciunt Beneduri & Estionum, in quibus scilicet locis dictum monasterium annuos leuauit census & proventus. Certe mihi uideatur Estionum primū & summū locum fuisse Veldkirch, ac deinde circumiacentia loca, & ualles Bludentz atq; Walgōw, omnia ad Estiones pertinuisse. In his partibus, nempe in Rangwyl, Veldkirch, Walgōw &c. pugnauit olim Drusus contra Rhætos, ac inde factum est ut tota regio à Rhenouiscq;

usq; ad fontes Yli, mutato nomine Estionum, uo-
 cata fuit uallis Drusiana. Germani uero postea ap-
 pellauerunt eos qui ultima uallis tenuerunt loca,
 Walgöwer, eos autem qui priora incoluerunt loca,
 nempe uersus Ranquil, uocarunt Nebligöwer.
 Cum oppidum Veldkirch incrementa acciperet,
 aboleri cœpit nomen Estionum, successitq; ei Co-
 mitatus Veldkirchenensis. Porro oppidū ipsum unā
 cum Comitatu peruenit ad ditionē Austriæ anno
 10 dñi 1375. uendente ipsum Comite Rudolfo à Wer-
 dēberg. Longè ante tempus illud, Estnerberg pars
 Walgoiæ unā cum alijs oppidīs, hæreditario iure,
 nuptiarum copula & donatione diuersimodè ia-
 ctata est atque distracta: quin & Comites à Veld-
 kirch ante multa tempora penitus interierunt, reli-
 ctæque est ditio eorum Comitibus à Werdenberg,
 Sarngans, atque Montfort, qui hæredes eorum
 fuerunt. Notandum præterea quod moderna Stra-
 bonis exemplaria sic habent, quasi Strabo annu-
 20 merauerit Brigantinos & Estiones Vindelicis, &
 tunc quidem Rhæti nulla ex parte attigissent la-
 cum Podamicum, cuius tamen contrarium Stra-
 bo ponit, ut suprâ memorauimus. Nam Brigantijs
 supremum laci tenent locum, quibus ad meridiem
 in Rhætia ipsa adiacent Estiones. Vnde facile cre-
 dendum, Strabonem libro quarto in fine male uer-
 sum, nisi fortè aliorum illic recitauerit opinionem.
 Fieri etiam potest ut græcum exemplar quo Lati-
 nus interpres usus est, corruptū fuerit, atq; ex tran-
 30 scriptione originalis exemplaris deprauatio ali-
 qua irrepserit, & regionum istarum nomina trans-
 posita fuerint ex negligentia aut ignorantia scri-
 ptorum, id quod in multis aduerti potest dictioni-
 bus, ut pro Heluetijs Luetijs, pro Adula mons A-
 duas & Diaduella, pro Iurassus mons Ocurassus,

pro lacus Lemannus Palamena, & alia quaedam si-
 milia errata, in quibus aliquid uel adimitur uel ad-
 ditur dictionibus. Item libro quarto aperta quaedam
 inuenit transpositio, ubi scribit, ex lacu Verbanio
 fluere Aduam, & ex Lario lacu Ticinū, cum con-
 trarium fiat, ut ipsemet in alijs testatur locis. Et hec
 quidem arbitror accidisse ex deprauatione exem-
 plarium atq; ex inscitia scriptorum, non autem ex
 ignorantia aut oscitantia Strabonis. Meo certe iu-
 dicio Strabo lib. 4. sic scripsisse uidet: Ferocissimi
 inter Vindelicos Licatij, Thunicates & Bennones
 (Auentinus legit Sennones) censebantur: Rhetor-
 um aut Rhucantij & Coruantij. Estiones uero &
 Brigantij Vindelicos attingunt: eorum oppidum
 est Brigantium & Campus (Veldkirch) & Lic-
 tiorum ueluti arx quaedam Damalia. Hæc uidetur
 mihi fuisse Strabonis mens, quia Brigantij atting-
 unt Vindelicos, et similiter Estiones in montibus
 Walgoiæ illis cōfines sunt. Nam Algoia pars Vin-
 deliciæ citra mōtes attingit Estiones. Quando itaq;
 in tali casu etiam autor iste aut alijs historici consulti
 deprehenduntur, id quod non raro fit, incolarum
 illius regionis iudicium expetitur, quippe qui cer-
 tius in talibus erratis iuuare possunt autorem, ue-
 luti qui experiētiā certam habēt & de singulis re-
 ctè iudicare possunt. Sic ego non temerè mihi arro-
 gaui descriptionē Rhæticiæ & oppidorum eius atq;
 Alpiū, ut qui et enutritus sim in hac terra, & deinde
 lustrarim & perambularim eam ab utroq; latere,
 uersus Italiam scilicet, Galliam et Germaniā. Non
 tamen uolo mea sic iactare, perinde quasi alicubi
 non potuerim hallucinari, sed si quis certiora atq;
 ueriora potest tradere, hūc libenter patiar censorē.
 Ut autem uetustiora nomina, quorum olim in his
 terris usus fuit, & quorum nos supra meminimus,
 elucidentur,

DESCRIPTIO.

69

elucidentur, operæ precii usum fuit aliqua hic assignare, quæ expiscati sumus ex uetustioribus Curienfis ecclesiæ literis, confectis super redditibus, obuentionibus atque prouentibus leuandis in diuersis terris, locis & pagis, secundum officiorum et ministeriorum distributionem. Et primū quidem ponemus nomina quæ in terra Walgoiæ & circa Veldkirch, quæ Vallis Drusiana appellata fuit, adhuc inueniuntur.

10 *Ministerium quod habet Siso in pago qui dicitur Vallis Drusiana.*

	Puire	Puirs	
	Pludono	Pludentz	
	Nezudere	Nutziders	
	Lodasco	Ludäsch	
	Turingis	Turingen	
	Pludallis	Pludæsch	
30	Nanzings	Nantzingen	In Walgois.
	Basmingis	Bastlingen	
	Scline	Schlyns	
	Frastrinas	Frastrantz	
In	Satagnis	Sadains	
	Segauio	Gauis	
	Campo S. Petri, id est, Feldkiricha	Veldkirch	
	Ranguuila	Ranqwyl	
	Pontilles	Bancks iuxta Rhenum	
	Tunia	Valdunen supra Ranquil	
30	Sulles	Sultz	
	Rantina	Rôtis	Intra Veldkirch
	Cazzeles	Gethis	
	Senunio	Schnuwis	
	Frasum	Frysen monasterium	
	Rautenum	Rüti	

Ministerium quod habet Otto in Planis, quod
 scilicet Rheni planiciem comprehendit,
 & extenditur ad Vuallensee.

Estones	Esthens	} In ditione Vadu } censum
Scana	Schan	
Palazoles	Baltzers	
Meilis	Minor Mels	
Titulo S. Lucij	S. Lucis steig	} Apud confederas } tos canos
Flascis	Flæsch	
Lupino uilla	Meienueld	
Genuinnes	Genins	
Malanzes	Malans	
Ciceres	Zizers	
Tremontio	Trimmis	
Amides	Emps	
Vazes	Inferior Vatz	
In Fauares ubi cella est	Pfauers	
Ragaces	Ragatz	
Eiltris	Vilters	
Sarunegaunis uilla	Sarngans	
Meilis	Meils	
Perlinio	Bertschis	
Fuminis	Flumbs	
Riua uilla	Walastat oppidū	
Ripa Walastat pi-	Vischentz iuxta	
Quarto (scatio	Quarten (lacū	
Seuola	Seuelen	} In Werdenberg apud Hel } uetios.
Reuena	Rauis	
Bougo	Buchs	
Quadrabitis	Graps	
Campso	Gamps	

Ministerium supra Curiam secundum tra-
 ctum Rheni prioris, in Illantz, in Grub atq;
 Lugniz

Lugnitz. Quod ministerium habuit Mathra-
tus in Tiuerasca, cum ualle Legunitia.

Hilliande uilla	Ilantz
Vorce	Wurtz
Rammenis	
Sexamnis	Schams
Scanaues uel Sigannes	Zegans
Supercastro	Vberkastell
Flemes	Flyms
Andeste	Adest
Fagonio	Veldsperg
Cingiaco	Rinckenberg
Rhatiunno	Ratzuns
Superfaxo	Vberfax
In Castrisio	Castris
Legunitia	Lugnitz
Luuene	Schlöwis et Schluein
Cumble	
Pluteno	
Lamarino	Lumarins
Falaria	Valers
Auna	
Falaruna ualle	
Summo uico uel Sana	Suwigs
Rufina (uico)	Rufsein
Stuffauria	Sauien
Speluca posteriori	Splugen apud poste- riorem Rhenum
Speluca quod dicitur de- sertum, ubi cella est	Dissentis monasteriū

Reliqua ministeria hic obiter recitabo,
omissis oppidis eorum.

Ministerium in Impedinis, id est, in imo pedis Al-
pium, quod habuit Adhalgisus, & est supra Stein
per totum tractum usq; ad Curiam.

Ministerium in Tumiliasca, hoc est, Thumleschg.
 Ministerium in Bergallia, hoc est, Bergell.
 Ministerium in Endena, quod habuit Richpertus.
 Ministerium in Curilino.
 Ministerium Remedij.

De Ruguscis & Rheguscis, qui ante aliquot tempora Rhin-
 goij, hodie uero Rhintal & Emps appellantur.

Caput XXV

Rhingoia fuit olim Comitatus celebris, cuius supra fit mentio in literis super inferiori marca, quæ est è regione Thurgoie, cõfectis. Et hæc est infima antiquæ Rhætiae pars, ad latus Galliae sita. Attingit autẽ eo loco Thurgoiam, appellaturq; nostro tempore dominium Rhineck uel Rhintal, exporrecta à Comitatu Werdenberg usq; ad eum locum ubi Rhenus ingreditur lacum Podamicum. Ab alio quoq; Rhæni latere, nempe supra Brigantium, terra ipsa olim Rhingoiae etiam fuit annumerata, potissimũ Lustnow, & quæ circa eam sunt. Fuit autem hic Comitatus semper à Germanis habitatus, id quod cõmunia indicant nomina. Populi eius fuerunt olim à Plinio libro tertio capite decimonono Rugusci, et à Ptolemæo Rhegusca appellati.

Rugusci
 Rhegusca

De Brigantijs. Cap. XXVI

Comitatus Brigantium, quorum nomen & ciuitas adhuc manent, infimum antiquæ Rhætiae à latere Germaniae tenet locum, confinis apud lacum Podamicum Vindelicis, hoc est, Lintzgoijs. Supra Brigantium est sylua quaedam grandis, atq; uallis plena oppidis et uillis, uocaturq; Brigantium sylua, & per eam descendit ànnis Bregentz, labiturq; iuxta

suxta urbem ipsam in lacum, Populi per circuitū habitantes, fuerunt olim Brigantiū appellati.

De Vennonibus & alijs uetustis Rhæticorum locorum nominibus. Cap. XXVII

Ennones seu Vallis uenusta, sunt hodie Vinstgōw, VinstermütZ, Engadin &c. Tridentini, Trienter & Tyrolenses. Apud eos est Aeni ortus, atq; Athesis, uulgo Etsch. Item Larius lacus hodie est Cumanus lacus. Lepontini sunt Liuiner. Bormiū est Wurmis in Veltin. Rhætica iuga Germanicè uocantur Wurmser ioch, Rhætice uero mont Brailio. Aduas uel Aduas fluuius, hodie uocat Aada. Caput Aeni est Engadina. Ticinus Tesin. Camuni est Vall Camunien, siue Camunier tal. Scribit autem Strabo lib. 4. in hunc modum : Supra Comum ad Alpium radicem Rhæti iacent & Vennones ad orientem uersi; alia ex parte Lepontiū, Tridentini, Stoni, et alij complures populi parui Italiam tenentes. Et rursum eodem libro : Ferocissimi inter Vinlicos Licatiū, Thunicates & Sennones. Plinius quoq; libro tertio cap. 19. sic scribit : Caput Enga-
 20 neorum Stonos, Rhætorum Vennones Sarun-
 tesq; ortus Rheni amnis accolunt. Lepontiorum qui Viberi uocantur fontem Rhodani, eodem Al-
 30 pium tractu. Præterea quādo recitat Alpinas gen-
 tes à Cæsare Augusto superatas, eodem loco enu-
 merat sigillatim hos quoq; populos suis nomini-
 bus, qui sunt Triumpilini, Camuni, Vennones,
 Venonetes, Hifarci, Breuni, Naunes & Focua-
 tes. Et Vindellicorum quatuor populi, Consuane-
 tes, Virucimates, Licates, Cattenates, Abifontes,
 Rugufci, Suanetes, Callucones, Brixentes, Lepon-
 tiū, Iuberi, Nantuates, Seduni, Veragri, Salassi &c.

Ptolemaeus uero lib. 2. cap. 12. numerat Vennonnes inter Rhaticos populos. De Vennonibus populis non per omnia conuenit inter memoratos autores; nam Strabo annumerat eos Vindelicis, etiam si quidam in eo legendum putent Sennones pro Vennonnes. Id certum est, Vennonnes esse in diocesi Curienti, unde mihi satis probatur eos olim Rheticis annumeratos. Dominus Beatus Rhenanus testimonio Plinij putat eos fuisse accolos ortus Rheni: sed secus mihi uidetur. Nam Plinius eo loco uult ostendere, qui supremi sint incolae Euganeorū atq; Rhatorum: scribit enim sic: *Caput Euganeorum* (ego intelligo eos qui summū tenent locum) Stoni, Rhatorum Vennonnes &c. Et cum utriusq; populii capita describat, mox indicat qui populi ortum Rheni atq; Rhodani teneant, dicens: Sarunetes ortus Rheni amnis accolunt, & Lepontiorum qui Viberi uocantur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Strabo quoq; ut diximus, numerat Vennonnes inter Rhaticum populum, dicitq; eos iacere in Alpibus ad orientem ab opposito latere Italiae, ubi & Tridentini locum habent. Isti Vennonnes hodie sunt Engadini, apud quos Aenus ex Iulij Alpibus oritur, fluitq; per Vinstermuntz in uallem Intal uersus Aenipontem, Germanicè Inspruck, ubi finis est Curientis diocesis, et terminus Rhetiae atq; Vennonū, quā Rhetiae Marcam uocant. Ad eum quoq; locum extenduntur Norici & Vindelici, sed quos populos deinceps Aenus ipse separat usq; ad Danubiū. Propter horū populorum cōfinia puto accidisse, ut historici quidā annumerarint Vennonnes Vindelicis, praesertim cum Aenus & uallis eius inferior à Vennonibus inhabitata, respexerit Vindelicos. Et haec quidē scribimus iuxta ea Strabonis exemplaria, in quibus scriptum inuenit, inter Vindelicos

delicos Vennonnes censebantur. At Ioannes Auen-
 tinus, ut supra quoque memorauimus, cēset ibi legen-
 dum Sennonnes, & non Vennonnes. Porrò ex alia
 parte uallis Aeni quā Vennonnes inhabitāt, Triden-
 tini habitant uersi ad Italiā, etiam si in ea parte Ven-
 nonnes quoque iuxta Athesim teneāt tractum aliquē
 longum, ut infra latius dicemus. In Rhæticiis iugis
 oritur fluuius Aduas, quem hodie uocant Aada, la-
 bensque per Veltlin, ingreditur in Cumanū, olim autē
 10 Larium, lacū. Porrò ab alia parte memoratorū iu-
 gorum, uersus Athesis regionem, est Münstertal et
 Vinstgōw. Fluuiolus qui per hanc uallem descen-
 dit, apud Glurentz iungitur Athesi. Oritur autem
 Athesis haud procul à Nuwders, fluitque per Mal-
 ferheid & Vinstgōw, uersus Glurentz & ultra, ubi
 scilicet finis est diocēsis Curiensis. Sunt itaque Ven-
 nonnes iuxta Aenum & iuxta Athesim habitan-
 tes, extremi Rhætorum, uersi ad orientem: & ob
 id dicit Strabo, supra Comū ad Alpiū radicem
 20 iacere Rhætos, & Vennonnes ad orientem uersos,
 ut scilicet Vennonnes confines sint Tridentinis, &
 Alpini Rhæti Lepontijs. Nam in prioris Rheni
 opposita parte iuxta Ticinum habitāt Lepontini,
 quos Germani Liuiner, & Rhæti Leuontinos ap-
 pellant. A Cumano lacu ascēdendo iuxta fluuiū
 Aduæ per Veltlin usque ad ortum eius peruenitur
 ad Bormiū, quod summū locum tenet in Veltlin,
 ubi mons est, quē Cornelius Tacitus lib. 17. in hist.
 Augusta appellat Rhætica iuga, à Germanis uero
 30 propter uiciniam Bormij, Wormser ioch, & à
 Rhætis mons Brauius uocatur, ubi scilicet Aduas,
 ut iam quoque diximus, oritur. Per hæc iuga Rhæ-
 tica in hunc usque diem iter compendiosum & tritū
 est ex Italia atque à Mediolano ad Danubiū & ad
 Austriam. Proxima Vennonum uallis, ad quam

à iugis Rhæticis peruenitur, uocatur Munstertal atq; Vinstgōw, ad cuius latus sunt Engadini, & est sub Rhætorum imperio usq; ad fortalitiū Churberg, & iuxta tractū Athelis usq; ad Furstenberg. Diœcesis Curiensis indicat in eo loco sicut & alibi ueros antiquæ Rhætiæ limites. Habent & duces Austriæ modicam terrę portionem iuxta Aenum & Athelism sibi subiectam, ex Vinstgōw & Vinstermuntz, alioquin tota ferè terra Rhætorum est, nempe superiora loca Vinstermuntz, tota Engadina, & in Vinstgōw, Furstenberg, Mals, Inferior Galfen, Schantzen, Tuufers, Latsch, Marnyen, tota uallis Munstertalens. & omnia loca quæ sunt supra Churberg & Glurentz. Caterum nomen Engadin natum est ab Aeno, quē Germani Yn uocant. Engadini autē habitant prope ortum illius amnis, alioquin uocantur Vinstgoienses atq; Vinstermuntzenses, hoc est, Vennones. Rheticè Engadin sonat, En code ino, hoc est, in capite Aeni, quæ uoces tandem degenerarūt in Engadin. Apud hos in summo loco oritur Aenus, & ex opposito latere in descensu uicini mōtis emergit Athelis, labunturq; in diuersas plagas; nam Aenus petit septentrionē, fluensq; per Vinstermuntz & Intal, tandem exoneratur in Danubiū. Athelis uero per Vinstgoiā & Etschland ruens, alluit mœnia Veronæ, & tandem desinit in mare Adriaticū. Item Munstertal et omnis superior regio à Vinstgōw & ab Atheli usque ad Vinstermuntz, appellatur unā cum Engadin in uetustis Curiensibus literis, Vallis uenusta, antiquum Vennonum nonnihil referens nomen.

Strabonis error. Errat proinde Strabo lib. 4. ubi sic scribit: Rheni fluminis origo in Diaduella monte, à quo Aduas fluuius in contrariū fluit, lacum implens Larium. Et eodem libro sic scribit: Mons Adullas, ex quo in septen-

in septentrionē Rhenus excurrit, & diuerſa ex par
 te Aduas in lacū Larium. Hæc non ſatis quadrant
 ueritati; quoniam diſtantia fontium utriuſq; fluuij
 inuenitur eſſe maior, quàm quod ab uno ſcaturire
 queant monte. Nam ſi rectà ire poſſes per mōtium
 illorum qui interiacent præcipitiã, opus tibi eſſet
 itinere pedestri unius diei & dimidiij, hoc eſt, 24. ho
 rarum ſpatio, à fonte Rheni ad fontem Aduæ. Sed
 fieri poteſt quod Strabo eo loco uoluerit loqui de
 10 amne Lyrã, qui in contrariã à Rheno mundi partē
 fluit, deſcendens ſcilicet per Gampolſchin & Clæ
 uen in Cumanum lacum, unde ſcilicet Aduas deri
 uatur. Fuit aut̃ antiquorum hiſtoricorum mos, ut
 designarint ſummorū fontium ſcaturigines, unde
 ceber aliq; emanauit amnis. Verus ergo Aduas
 labitur per Veltlin, oriturq; non in Adula monte,
 ſed in iugis Rhæticiſ, quæ hodie Rheticè appellan
 tur mons Braulius, ut paulò ſuperius memorauim
 20 mus. Tanta proinde eſt memoratorū fontium di
 ſtantia, ut inter iuga Rhetica unde Aduas profluuit,
 ad mōtem Adulam unde Rhenus exit, ſint Alpes
 Iuliæ atque Septimæ. Sciendum præterea Engadi
 nos & Muſtortalenſes omnes loqui Rhetica lin
 gua, qua & Rheti Rhenani utuntur, & non Lom
 bardica. Si tamen paululum ab eis te demiferis, oc
 currūt Intalenſes, qui Germanicè, & Engadini, qui
 Lombardicè & quidam Germanicè loquunt̃. Sic
 & Plinius Vennonos mox poſt Camunos ponit:
 30 confines enim fuerunt, ſicut & hodie ſunt. Abun
 dat aut̃ uallis Camunorum aris fodinis, paretq; Ve
 netis, & in hunc uſque diem appellatur uallis Ca
 munien, in qua Ollius fluuius oritur. Strabo lib. 4.
 Camunos perperam uocat Camulos. Eſt & Velt
 lin in hoc terræ tractu, ubi Aduas ſumit originem;
 item Engadin & Vinſtögw, qui Vennonos ſunt,

omnes inquam hæ regiones & gentes loca illa occupant, montibus duntaxat inter se distinctæ.

De Alpibus Iulij, de Perminna monte, atque Pede
Falario. Cap. XXVIII

Alpes Iulias, quarum Tacitus lib. 19. meminuit, cæteris montibus in Rhætia altiores sunt, summum iuxta Engadin et Bregegg uersus Italiam tenentes locum, citra uero ad iurisdictionem Stallen pertingunt. His quoque olim Septimus mons fuit annumeratus. Porro tractus horum montium ab occidente tangit tractum Adulæ montis, unde Rhenus oritur; ab oriente uero est uallis quædam profunda inter Engadin & Bregegg, iugis Rheticis adhærens, unde Aduas egreditur fluuius; & à septentrione est mons Albula, per quem rectum extenditur iter à Curia ad Engadin. Porro Septimus mons attingit Iulias Alpes, in cuius sublimitate est uilla, Stalla uocata, sita in loco deserto, quæ olim Biuium appellata fuit, sicut et hodie à Rhætis Beuio nominatur, quod illic duæ uix ex una confurgant, trans Alpes ducentes, una ad sinistram uergens, & altera ad dextram. Sinistra ducit per Iulias Alpes, & dextra per Septimum montem. Iulias Alpes non semper possunt transcendere, ob nimiam earum celsitudinem & inuiam solitudinem. In cacumine earum stetit aliquando columna lapidea, sed quæ modo fracta humi iacet. Putatur olim erecta per Cæsarem aliquem aut eius præfectum. In hoc etiam monte oritur Aenus iuxta lacum quendam paruum, in supremo Engadinæ loco, ad quem ortum peruenitur quando mons iste perambulatur. Porro ultra Engadin uersus Bregegg, qui locus est illi contiguus, non sunt admodum magni montes, sed uallis est ibi inter Iulias Alpes & montem

& montem Perninam. Hic autem mons iacet in-
 ter Engadin & Postlaaff, hoc est, Pedem Clauium,
 ubi scilicet iter ducit in Veltlin, & est mons ille ual-
 de altus, tractui iugorum Rhaeticorum annexus,
 Est rursus alius mons inter Engadin & Munster,
 talis situs, quem Germani Bus Falor uocant, olim
 autem à Rhætis fuit Pes Falarius dictus. De Iulij
 Alpibus Liuius sic scribit de cade prima libri quin-
 ti: Ex Tricastinis per Taurinos, hoc est, Pemundt,
 saltusq; Iuliae Alpibus transcenderunt. Et ibidem sic
 quoq; scribit: Alia subinde manus Germanorum
 Elitonio duce, uestigia priorum secuta, eodem sal-
 tu, fauente Bellueso transcendisset Alpes, ubi nunc
 Brixia ac Verona urbes sunt (locos tenuere Libui)
 confidunt. Videtur autem hic Liuius sentire, quasi
 Iuliae Alpes iaceant in tractu illo qui est inter Tri-
 castinos & Taurinos, cum mentionem faciat uiae
 uergentis in tractu illo per Iulias Alpes, id quod
 male audit apud alios scriptores, qui tractum illa-
 rum Alpium non Iulias, sed Cotias atque Graias
 appellant. Fuisset praeterea Germanis montes illos
 transcendentibus incommodissimum, sic à recta exor-
 bitare uia, cum longè propinquiori et compendio-
 siori itinere potuerint superare Alpes, Alpes in-
 quā Iulias in Rhaetia sitas, quae recta ex Germania
 in Italiam uiatores transmittunt. Videtur igitur Li-
 uius hoc loco deprauatus, id quod & doctiss. Bea-
 tus Rhenanus deprehendit, qui in sua censura, quā
 deprauato Liuius adhibuit, Iuliae Alpibus hoc loco
 non meminuit, sed legit, inuias Alpes, quomodo
 & in alijs locis Liuius quarundam Alpium men-
 tionē facit, ut infra dicemus. Deinde ueritati quo-
 que consonum est, in eo Liuij loco non legendum
 Germanorum, sed Cenomanorum, id quod affinis
 noster dominus Henricus Glareanus in suis anno-

tationibus iam nouissimè in Liviū æditis pulchrè ostendit. Horum itaq; duorum insigniū uirorum testimonio satis puto constabilitam sententiam nostram, qua supra scripsimus Iulias Alpes positas inter Rhatiam & Italiam. Fuit mihi memoratus Liviū locus semper suspectus, sed non fui ausus illum sine doctiorum uirorum subsidio immutare.

De Tinnetione, Muro, Summo lacu, atque Septimo monte. Cap. XXIX

Inter Curiam & Bergell in summis & ferè in uis mōtib; iacet uilla Rheticè Tinnezon, & Germanicè Tintzen appellata, cuius & Antoninus Augustus meminit in suo itinero, scribēs Tinnetionē m. p. xx. id est, uiginti miliaribus Italicis plus minúsue distare à Curia, quod itineris interuallū pedestri gressu confici potest sex horarum spatio. Collocatur autē ea uilla in recto itinere quo transit à Curia in Bergellensium uallem, ubi scilicet superandus est ¹⁰Septimus mons, cum ultra in Bergaliam quis ire contendat: ad cuius montis pedem sita est Stalla, olim Biuium ob itineris sectionem appellata, ut supra quoque retulimus. Meminit & Ekkardus iunior cœnobita S. Galli huius montis Septimi. Est autē is mons portio Iuliarum Alpium, quibus scilicet adheret. A memorata uilla Tintzen secundū Antoninum sunt 25. mil. Italica ad Murum, in quo itinere superandus est Septimus mons. Oppidum Mur in ualle Bergellensium situm, usq; ad tempora nostra retinuit uetustum nomen, habens à tergo in monte castellum, quod et ipsum subiecti oppidi nomen habet: nam uocatur Castellmuro. Fuerunt etiam olim Comites qui titulum habuerunt à Muro. A Muro supputat Antoninus ad Summū lacū, qui est

qui est lacus Cumanus 20. mil. Italica: extenditur enim uallis Brigellica in Italiã uersus hunc lacum. Est autẽ Brigellia hodie sicut & olim Rhetica, & terra eius est aspera atq; arida. Sunt qui putant illam olim appellatam Vall Brunnam.

De Taruesede, qui locus hodie uocatur S. Iacobus
infra Gamposchin in Clauennæ ualle.

Cap. XXX

St & aliud iter, quod à Curia transmittit ad lacum Cumanum. Nam à Curia itur ad Spelucam, uulgò Splugen, qui locus non procul distat à fonte Rheni posterioris, & deinde ultra montem Adulam, qui ibi Vrsler uocat, peruenitur in Gamposchin, in uallem supra Clauennam sitam, ad uillam quæ hodie S. Iacobus appellatur, quam Antoninus in suo itinerario Taruesede nuncupat, scribens à Curia esse illuc 40. Italica mil. quæ faciunt quinque Germanica: & ultra signat 15. Italica miliaria à Taruesede usq; ad Clauennam, quæ duo efficiunt Germanica miliaria. A Curia uero usq; ad Clauennam supputantur 7. mil. Germanica, quæ itinere equestri continuo in 14. horis cõficiuntur. Mansit autem apud Rhetos nomen Clauennæ, quod nos Clauen appellamus, distatq; 10. mil. Italicis, hoc est, itinere pedestri trium horarum à lacu Cumano. Porrò memorata loca usq; ad lacum Cumanum omnia sunt Rhetis subiecta. Est & hoc hicobiter notandum, octo miliaria Italica facere unum Helueticum & Germanicum miliare, quod scilicet duabus horis equestri itinere confici potest, pedestri autem duabus & dimidia. Italicum uero miliare ab equite mediocriter equitante, quarta parte unius horæ superari potest.

De Adula monte, qui secundum diuersas sui partes uocatur
Vrfsler, Vogel, & Luckmannier. Cap. XXXI

Dula mons inter Iulias Alpes atq; Summas Alpes ponit, & ex iugo eius oritur uterq; Rhenus. In opposito latere posterioris Rheni in ualle Gampolschin oritur amnis Lyra, misceturq; Mairæ fluuius, qui ex Bergella uenit, ac deinde alluit Clauennam, & tandem desinit in Cumanū lacum. Hunc fluuium Strabo arbitratu est Aduam esse; scribit enim, ex monte Adula ab uno latere Rhenū, & ab alio Aduam, in Cumanū lacum desinente, initium sumere: quod tamen uerum non est. Nam Aduas ex Veltlin ruit in Cumanū lacum, suntq; fontes eius in iugis Rheticis, Wurmsfer ioch appellatis, de quibus supra. Consentunt autem Strabo & Ptolemæus de ortu Rheni, asserentes illum in Adula monte oriri. Hic mons aliquando Diaduella, & aliquando Adualla appellatus fuit, estq; per eum triplex uia satis trita. Nam apud fontem posterioris Rheni duo sunt itinera, unum à Speluca incipit, uergitq; per Clauennam ad lacum Cumanum, & mons interpositus uocatur Vrfsler, cuius supra meminimus. Aliud à Speluca in Masoxer, seu Mefauciorum uallem ducit, per quam Muetius amnis fluit, quem nostri die Mòufs, Itali la Muesfa uocant. Fluit aut paulo supra Bellizonā in Ticinū præterfluentē amnem. Mons uero interceptus appellatur uulgò der Vogel, & Italicè, Culmen de Olcello, uel, Culmen de sant Bernardino, idq; propter uillam in initio uallis Masoxer ad basim montis sitam. Tertium iter est iuxta priorem Rhenum, à Diserntis scilicet per uallem Medels ultra montes in uallem Palensium, quæ Italicè Vall Breunia appellatur. Mons uero inter duas intercepta ualles uocatur Luckmannier, id est,

Id est, Lucumonis mons, & solum per aestatē peragrari potest. In isto mōte finitur Adula, incipiuntque Summæ Alpes.

Quando Alpes primum peruiæ factæ sint, & si qui ante Rhætos Alpes inhabitarent. De Lepontijs uarijs, Osclanis scilicet, Salassis, & Rhætijs: de Vgonia, Tauariscis, Oscla, & Ocla. Cap. XXXII

Quoniam Rhætiam attigerimus, operæ precium uisum est differere, num etiam mortales aliqui inhabitarent Alpes ante Rhætorum ingressum: ac deinde, an Alpes ante Gallorum profectiōem, quam tempore Tarquinij Romani regis fecerunt, peruiæ fuerint nec ne. Et certe historici, Polybius, Liuius, & alij quidam, in his quæstionibus non eiusdem sunt opinionis, etiam si in hoc quidam eorum consentiant, Gallos in iam memorata profectiōe tempore Tarquinij Alpes peruias fecisse, quæ antea clausæ fuerant, ingressosque in Italiam, ueluti in nouum & incognitū orbem. Sunt alij qui aiunt Hannibalem Alpes primum superasse, peruiasque reddidisse, sed qui à Polybio lib. tertio confutant. Et quanquam iam memorati autores asserant tempore Tarquinij primum Alpes peruias factas, colligitur tamen ex scriptis eorum, si diligenter examinentur, illis nihil certi de hoc constitisse, quando per Alpes itinera inuenta sint. Id facile credimus eis, profectiōem Gallorum tempore Tarquinij primam inuiarum: sed ob id nō obstat, quin antea homines pertransire montes illos potuerint. Vnde & Liuius nō contendit Gallorum profectiōem primam fuisse, sed ait, continentem memoriā sic esse. Scribit autē sic deca. 1. lib. 5. Alpes oppositæ erant, quas in exupe-

Galli olim Romanis ignoti.

rabiles uifas, haud equidem miror nulla dum uifa (quod quidē cōtinens memoria fit, nisi de Hercule fabulis credere libet) superatas. Ibi cum uelut septos montiū altitudo teneret Gallos, circūspectarentq; quamam per iuncta caelo iuga in alium orbem terrarū transirent &c. Quid putas certi habuisse istos autores de Alpibus, quando Romanis Tarquinij tempore, Galli fuerint populus ignotus et inauditus, ut Liuius scribit, etiam cum utraq; natio mortuam potuisset inire notitiā per mare absq; Alpium traiectu, & unus aut alter maris sinus à Latinorum terra usq; ad Gallorum littora fuisset superandus? Et certè eo tempore mortalibus non defuit nauigandi usus. Vnde igitur Galli fuerunt Italis, praesertim Romanis, incogniti? Ob id fortassis, quod illo tempore Romani nondum erant magni nominis & potentiae, neq; dilatauerant suae regionis pomeria, sed longè post Gallorum primū bellum incrementa accipientes, Alpes & latas prouincias domantes, cum inter eos historici emergerēt qui ipsorum egregia facta Alpium atq; aliarum regionum situm describerent, factum est ut illis omnino ignotum esset, quādo et quo seculo Alpes coeperint primum perambulari. Id nemo inficiari poterit, cum olim populi ab utroq; latere Alpium, ab Italia scilicet & Gallia, propinquarent montibus illis, & sedes ibi constituerent, adinuenerunt proculdubio uias ultra illos, idq; longè ante memoratam Gallorum primam eruptionem. Nisi enim Alpes ille inuia & horrendae iam peruia factae fuissent, quomodo ausi fuissent Galli cum tantis copijs atque cum tanto armorum strepitu & bellico apparatu sese immittere in tam implicatos, niuosos, & horridos montes? aut quomodo arripuissent iter tam perplexum, periculōque sese exposuissent, qui sine difficul-

difficultate per mare Italiã intrare potuissent?
 Quin ex Massilia licuisset eis per Liguriam in Ge-
 nuam uenire, ubi nullæ sunt Alpes, nullæq; inuisæ
 solitudines, sed montes humiles, per quos facile ex
 Gallia ueniri potest in Italiã, quæ in confinio illo
 Gallia cisalpina nominatur. Sunt & Alpes Graiaæ, *Graiaæ Alpes.*
 quæ Minor sanctus Bernardus uocatur, apud po-
 pulos Ceutrones, quorum metropolis hodie uoca-
 tur Tarentasia, & harum unum latus respicit Gal-
 10 liam, & præsertim Allobroges, alterum aut obuer-
 tit Italiã, contingitq; Salassos, qui hodie Ougstaler
 appellant: & Alpes illæ nõ sunt altæ, nec habent ni-
 uem tempore æstatis, atq; ideo semper patet per eas
 tutus transitus: imò maior Alpium pars, per quas
 facta sunt itinera, tempore æstatis est sicca et sine ni-
 ue. Id si uerum est, quomodo homines in utroque *Vrgens interro-*
 montium latere habitantes, nõ transierunt Alpes, *gatio.*
 nec fecerunt itinera per eas usq; ad tempus Tarqui-
 nij, præsertim cum æstiuo tempore illis niues ob-
 20 staculo esse nequierint? De hac itaq; re nullus scri-
 ptorum potuit certò pronuciare, sed quod illis ui-
 sum est in re incognita scripserunt, surpientesq;
 posteri confirmauerunt opiniones priorũ. Verum
 his Plinius non subscribit, qui lib. 12. cap. 1. sic ait:
 Produunt Gallos hanc primam habuisse causam su-
 perfundendi sese Italiã, quod Elico ex Heluetijs ci-
 uis eorũ Romæ cõmoratus, sicũ siccã & uuam & c.
 remeans secum tulisset. Si Elico prius in Italia fuit
 anteq; Gallicus exercitus in eam sese fudit, constat
 30 Alpes ante peruias fuisse. Scribit idem Plinius lib.
 3. cap. 16. & 19. Herculem olim permeasse Alpes, &
 ex comitatu suo aliquos ibi reliquisse, qui sedem in
 Alpibus collocarũt: nominat potissimum Lepon-
 tios & alios populos qui in Graijs Alpibus man-
 sionem fecerunt. Scio tamen Liuium hanc Hercu-

lis profectiōnem habere pro fabula, quod hic excutere nolo. Hoc apud me certum est, Alpes peruias fuisse longè ante Gallorum primam eruptionem, id quod uel ex hoc aduerti potest, quod in ple-
 risq; locis superari possunt spatio unius diei, ubi & utrinq; optimum inuenitur solum, quod etiā uinum producit, præsertim à Tumleschg Rhætia ad Clauennam, item à Tumleschg ad Bellizonam, à Martenaco, hoc est, Octoduro apud Veragros ultra Pœninum ad Augustam Prætoriam in Salassis, & in multis alijs locis. Hæc cum ita sese habeant, quid quæso obitare potuit, quin incolæ citra Alpes optimo habitantes loco, eos uisitarint qui ultra Alpes etiā optimo loco habitabant, præsertim cum illis id licuerit tempore æstiuo, & itineris distantia sese nō extenderit ultra unam diētam. Non tamen ob id contendo, tot illo tempore fuisse itinera per Alpes quot hodie inueniunt. An uero ante Rhætorum primam Alpium inhabitationē in iisdem regionibus populi aliqui sedem collocauerint, præsertim cum ante Rhætorū aduentum Galli perfrigerint Alpes, quando Rhæti scilicet adhuc Thusciam inhabitabant, incertū est. Fieri tamen potuit quod aliqui Galli uel Lepontij in eisdem montibus commorati fuerint, præsertim iuxta itinera in diuersis habitantes, qui transeuntibus & redeuntibus uictum suppeditarent: sed tam multos cultores Alpes tunc non habuerunt, quot hodie habent. Veri simile quidem est Gallos & Germanos tunc in ple-
 risq; locis solitos transcendere Alpes propter com-
 mercia & negocia exercenda, habuisseq; per itine-
 ra in uallibus & solitudinibus certas mansiones & hospitia, quæ propter cōmerciorum frequentiam, creuerunt tandem in uillas & oppida. Et fortassis castella illa, fortalitia & turres quæ in Rhætia inue-
 niuntur,

niuntur, & usq; in hūc diem nomina habēt Germa-
 nica, reliquæ sunt antiquitatum illarum, à Celticis
 Germanicè loquentibus olim extractæ. Nisi magis
 tibi arriserit illorum opinio qui asserunt, post distri-
 10 pationem Romani imperij, per Gothos, Longo-
 bardos aut Francos in illis locis fortalitia & castel-
 la memorata erecta. Sunt aut̄ hæc dictorum forta-
 litiorum & arcium nomina: supra Curiam usq; ad
 posteriorem Rhenum, Ortenstein, Hasensprung,
 20 Schowenstein, Rietberg, Furstnow, Baldenstein,
 Erenuels, Taxstein, Berenburg. Item à Curia uer-
 sus Septimum montem, quod et unum ex antiquis
 itineribus est, Gryffenstein. Sunt & alia multa tam
 in superiori parte regionis quàm in inferiori, quo-
 rum nomina hic omittimus. Hæc inquam fortali-
 tia iuxta publica & antiqua itinera locata, habent
 singula Germanica uocabula, id quod & uetustissi-
 ma Latinae literæ quæ in illis regionibus adhuc in-
 ueniuntur, testantur. Populus uero in uallibus illis
 30 & oppidis habitans, ubi fortalitia memorata Ger-
 manica habentia nomina inueniuntur, ab eo tem-
 pore quo Rhati loca illa occuparunt, usq; in hunc
 diem loquuntur Rhatice, hoc est, Italice, si modo
 corrupta illa lingua Italica est uocanda. Quæ res sa-
 tis ostendit, & alios homines ibi habitasse, nempe
 uel Lepontios uel Gothos, Germanica utentes lin-
 gua, idq; ante uel post Rhætorum aduentum. Scri-
 bit Cæsar lib. 4. Rheni fontes esse apud Lepontios.
 Lepontij aut̄ illi qui habitant iuxta Rhenum po-
 30 steriorem, hodie uocantur Rhinwalder, loquunturq;
 in medio extraneæ linguæ Germanicè, nec unquã
 ipsi aut maiores eorum alia usi sunt lingua. Habi-
 tant in medio Aetuatici populi, qui et ipsi sunt Rhe-
 ti, habentq; iter unius diei ad Curientes, qui propin-
 quiores Germani sunt. Interpositi uero populi om-

nes Rhæti sunt, atq; loquuntur Rhætice. Isti itaq; Rhinwaldenses seu Lepontij, proculdubio reliquæ sunt Gallicorum Lepontiorū. Potuerunt autem isti, reliquis exturbatis, manere in regione illa, quod inhabitarent summas solitudines, ac deinde ut necessitas exigebat, itinera publica ne abolerentur, aut tempore niuis obliuioni traderentur, reficerent & conseruarent, alioquin nemo tutò per hylæmem Alpes illas transire potuisset, nisi illi pro publicarum uiarū custodia & conseruatione relicti in terra fuissent. Nec Romani facile potuissent illuc locare colonos, nisi fundus terræ fertilior fuisset. Nunc autem sterilior & asperior est, quàm ut citra magnū laborem inhabitari possit. Sed molestiam illam ferre possunt, qui ibi nati & educati sunt, id quod ex alijs nationibus nemo facile toleraret. Porro Plin. lib. 3. cap. 19. ostendit originem Lepontiorum, dissimilem quidem origini illi, quam fabulose de Herculis comitatu prodiderunt. Scribit autē sic: Lepontios & Salassos Tauriscæ gentis Cato arbi-
Taurisci tratur. Fuerunt autem Taurisci isti Galli, quorum natio in antiquissimis Gallorum prælijs sedem collocauit ultra Alpes, de quibus Polybius lib. 2. de bello Gallico sic scribit: In Alpibus ab utroq; latere loca montuosa habitant, ad eam partem que uersus Rhodanum & septentrionē spectat, Galli qui Transalpini appellant: ad eam uero quæ campis imminet, Taurisci, Agones, & alia pleraq; Barbarorum genera, à quibus Transalpini non genere, sed differentia loci differunt, ideo Transalpini dicti, quod trans montes colant &c. Isti Taurisci postea emigrantes, alia quæsierunt loca, occupaueruntq; regionem illam quæ modo Comitatus Görtz appellatur, ac deinde profecti sunt in Stiriam, nomen suum illi terræ relinquentes; significat enim taurus Germanis

Germanis stier. Fuderunt se quoque in Austriam
 & Vngariam, de qua re hic non est locus differen-
 di. Agones uero usq; ad moderna tempora sedem *Agonum sedes.*
 habent in initio Alpium, haud procul à lacu Ver-
 bano, inhabitantes magnam & elegantem uallem,
 quæ adhuc Vallis Agonia, & lingua eorum Vall
 Vgonia appellatur, contingens uallem de Oscela,
 uulgò Eschental dictam, haud procul à Lepontijs
 illis sita qui Vros attingunt. Siquidem omnes ual-
 les illæ usq; in Rhetiam, & usq; ad ortum Rhoda-
 ni, fuerunt Lepontiorum. Refert Cæsar, ut supra
 quoq; diximus, Lepontios habitasse iuxta ortū Rhe-
 ni, qui hodie Rheti sunt. Plinius quoq; lib. 3. cap. 19.
 asserit iuxta fontes Rhodani habitare Lepontios
 Viberos, qui hodie sunt Seduni, hoc est, superiores
 Wallenses in Bryg & superioribus locis, loquun-
 turq; Germanicè, unde colligitur eos reliquias esse
 Celticorum, qui olim Germanica usi sunt lingua,
 alioquin tota inferior Valesia sermone utitur Gal-
 lico & Subaudiensi. Ptolemaus ponit Lepontiorū
 ciuitatem Oscelam, quæ hodie est uallis Eschental,
 Italicè Vall de Oscela dicta, in qua amnis Tosa orif
 & in cuius inferiori parte adhuc extat ciuitas Osce-
 la, quæ modo propter collegiatam ecclesiam, quæ
 ibi est, Germanicè Thum, Italicè uero Domonde
 Oscela appellatur. Cæterum hæc Oscela non est op-
 pidum Ocelum, quod aliquot diætis distat à limiti-
 bus Lepontiorū, & cuius mentionem faciunt Cæsar
 et Strabo, sitū in Pemundt, è regione montis quem
 nos Montenoua, Itali uero Mont Geneue uocant,
 à latere scilicet montis Cinesij, qui à Germanis uo-
 catur Montanys. Totus hic tractus fuit olim Al-
 pes Cotig dictus. Oppidum uero Ocelum collocat
 iuxta Duriam minorem, qui amnis ab Italis sura lin-
 gua uocatur Oulx, id est, oculus. Describit Strabo

lib.4. iter ex Gallia in Italiam per Ocelum, nempe ex Ebroduno, quod iam Ambrun uocatur, ad Brigantium, quod Briançon appellat; hinc ultra montes ad Scingomagum, quod iam Sezans appellatur, ubi initium est Italiae: inde ad Ocelum, ubi finit Cotia regio. Descendendo ab Ocelo peruenitur ad Seisium, quod modo Susa uocatur, & hinc extenditur iter secundum Duriae minoris cursum ad Turin, quod est Augusta Taurinorum. Ptolemaeus semet inuoluit, quando Lepontios & ciuitatem Oscelam ponit in Alpibus Graijs atque iuxta Caruriges, sicut & in situ multorum lacuum, fluuiorum & oppidorum hoc loco non raro errare deprehenditur. Alpes Graiae sunt iuxta Tarantasiam Cetrinum ciuitatem, atque iuxta Salassorum populis, quem modo Ougstalensem appellant. Porro iter quod ultra Alpes Graias extenditur, uocatur hodie Minor sanctus Bernhardus. Ptolemaeus recenset solam Oscelam Lepontiorum ciuitatem, quod tunc nullam aliam haberent ciuitatem, ut mihi uideatur, quantumlibet latissimam occuparent regionem. Proinde uallis quae in hunc usque diem Lepontiorum retinet nomen, locatur inter Vri & Bellentz, ubi scilicet superandus occurrit mons Gotthard; paret Vris, appellaturque à Germanis Liuiner, à Rhætis uero Vallis Leuontina. Pertingit autem ad Meintal & Eschental, in qua ex summo quodam loco erumpit Ticinus amnis. Sic itaque Lepontij occupauerunt ualles ultra & citra Alpes, praesertim ualler istas, Masox, Palens, Meintal, Eschental, Li. uiner tal, ubi Ticinus oritur, Vrsellam, ubi Vrsa, uulgò die Rus, oritur, fluitque per Vrorum regionem. Item loca ubi Rhenus & Rhodanus ex terra scaturiunt; haec enim quatuor flumina originem trahunt à locis non multum à se distantibus, Nemo autem hic miretur

Turinum

Alpes Graiae

Vallis Leuontina

miretur & putet Lepontiorū regionem ob id confusam, informem & à cōmoda habitatione alienā, quod induxerimus tot ualles & tractus, fluuiorūq; origines, ex quibus illa cōflatur: quia dictorum fluuiorum origines, præsertim Rheni anterioris, Vrsæ, Ticini, Tosæ & Rhodani, ab uno ferè inueniuntur procedere monte, ut si circulo illas circūscribere & comprehendere uelles, nullibi distantia esset maior duorum miliariorum Germanicorum: sed ab uno fonte ad aliū rectus transitus fieri nequit, ob inuías solitudines & horrenda montium præcīptia, quæ rectum ibi iter fieri prohibēt: nos de uagis loquimur recessibus. Et ut semel & in summa dicā, Lepontij tenēt summa Alpiū iuga, cum adiacentibus uallibus, siti inter Heluetios, Sedunos, Salafos, Insubres, & Rhaetos, citra & ultra Alpiū montes. Cum itaq; Cato, testante Plinio, putet Lepontios reliquias esse Tauriscorum, & eidem Polybius quoq; nō dissentiat, quando sic scribit: In Alpibus ab utroq; latere loca montuosa habitāt, ad eam partem quæ uersus Rhodanum & septentrionem spectat, Galli qui Transalpini appellantur, ad eam uero quæ campis imminet, Taurisci, Agones, & alia pleraq; Barbarorum genera, à quibus Transalpini nō genere, sed differētia differunt &c. Cum in quā Agones & Taurisci à Gallis descenderint, habitauerintq; prope Alpes ad eam partem quæ uersus Rhodanum spectat, & Agones, ut supra diximus, incoluerint inferiora loca uallis Oselæ, hi aut sunt Lepontij, & à ualle Agonum, quæ hodie uocatur uallis Vgonia, modica sit distantia per uallē Oselæ ad Rhodanum & Valesiam: attingit enim uallis Oselæ superiorem Valesiam in qua Rhodanus oritur, discriminante hanc ab illa Alpiū monte: consequēs est Tauriscos quoq; ibi sedem habuisse,

ad eam scilicet partem quæ uersus Rhodanum est, hi autem Lepontij sunt, ut recte Cato dicat Lepontios reliquias esse Tauriscorum, habitantes passim in montibus et uallibus: & cum omnes isti populi, potissimum Agones & Taurisci Galli fuerint, atq; ex Gallia primum secedentes Alpes transcenderint & nouas sedes occupauerint, nõ autem inueniatur ubi prius habitauerint in Gallia, licet colligere ex coniectura & locorum consonantia, Agones ex inferiori Vallesia, nempe ex Agaunis & Veragris uenisse, ubi iam locus est S. Mauricij, Tauriscos autem apud Vros & alios uicinos populos in Heluetia consedissee. Nam horum duorum populorum nulla fit mentio, ubi describitur Gallorum ultra Alpes profectio. Et fieri potuit, ut mihi uideatur, Agones & Tauriscos longè post Gallorum primam profectioem transisse Alpes, præsertim cum uidissent prædecessoribus suis Gallis profectioem illam non male cessisse. Fuerunt deniq; Agones isti Tauriscis uicini, nec longa illis erat ultra Alpes facienda profectio: & cum traiecissent, occupauerant iam Galli priores optima quæq; loca, nec permiserunt superuenientibus usurpare quæ ipsi uoluerunt, atq; ob id sedem coacti sunt collocare in locis montibus uicinis, tametsi loca illa pro maiori parte optimum habeant fundum, proferentia uinum & alia necessaria, potissimum in Ruslee, Bellentz, Lucarn, Thum, et iuxta Verbanum lacum. Consonat etiam nostræ sententiæ, Vros seu Vrnos descendisse à Tauriscis, quod pro clypearibus armis utatur tauro: quanquam nõ ignoremus posteris temporibus Gothos quoq; aliquos in pagis illis consedissee. Videtur præterea regio illa hoc nomẽ Vri uel Vren sortita à clypearitauro, à quo & Taurisci olim nomẽ suum adepti sunt. Vocant enim Sybentalenses & qui illis uicini sunt

Vri, stier.

sunt, in hunc usq; diem tauros, uren. Non igitur ha-
 bet regio illa, de qua hic loquimur, nomen suum à
 syluestribus uris, qui nunq; uisi sunt in ea, nec in cir-
 cumiacentibus regionibus, sed tauri, ut iam dixi-
 mus, in his regionibus uocantur uren. Nec confor-
 mes sunt syluestres uri taurino capiti, quod Vra-
 nus populus in suis pingit clypeis, non obstante
 quod Cæsar sic scribit lib. 6. Tertium est genus eo-
 rum qui uri appellantur, ij sunt magnitudine pau-
 10 lò infra elephantos, specie & colore & figura tauri:
 magna uis est eorum & magna uelocitas, neq; ho-
 mini neq; feræ quam conspexerunt, parcut. Præ-
 terea cum populus Vranus ad bellum proficisci-
 tur, utuntur symboli loco sono cornino, & is qui so-
 num illum reddit, uocatur Taurus ab Vri, & offi-
 cio huic deputatus, cogitur interesse bellis. De Go-
 this quomodo uenerint ad pagum Vri, non nihil
 colligit ex Procopio, Agathia & Leonardo Are-
 20 tino, sed nihil certum hinc haberi potest. Itaq; ex
 his omnibus tandem inferetur, ante Rhætorum in
 Alpes aduentū, aliquos Germanos, præcipuè Gal-
 licos Lepontios, qui Rhætis longè antiquiores fue-
 runt, Alpes incoluisse, atq; ab eis in hunc usq; diem
 quædã relicta in illa natione Germanica nomina,
 Alioquin nisi quidam illos montes antea incoluis-
 sent, Alpesq; peruias fecissent, quomodo fuissent
 Rhæti, qui tunc uocabantur Tusci, tam audaces, ut
 concederent ad loca tam agrestia, aspera, & à nemi-
 ne prius habitata: præsertim cum fuerint populus
 30 ignauus atq; imbellis, & ob ignauitã suam à patria
 sua per Gallos expulsi, coactiq; derelinquere terrã
 frugiferam & optimam, qualis fuit Tuscia, & sece-
 dere in loca solitaria, inuia, atq; nunq; ab homini-
 bus habitata. Certe mihi sic persuasum est, illos pri-
 mum nõ parum horruisse ab Alpibus, uixq; ausos

*De Gotthis obs-
 scura opinio.*

fuisse illas transire aut intueri, etiam si prius in eis habitauerint homines, itineraq; trita & parata inuenerint. At posterius eorum bellicosi facti sunt & uiri graues, ex terrae illius squalenti & horrida facie, dilatantes limites suos, & construentes in diuersis locis multa fortalitia, quibus et nomina iuxta suam extraneam linguam imposuerunt. Recte igitur Pomponius Mela scribit, Rhenum ab Alpibus & deinceps Germaniam diuidere à Gallia, sicut et ante Rhaetorum aduentum diuisit. Sic Strabo lib. 7. scribit. 10
 Primae Germanicae regionis partes sunt Rheno proxima, ab ipsius ferè fontis initio, quoad in pelagus funditur. Quod autem isti limites hodie non inueniuntur, hoc accidit propter Rhaetos, qui in regionem illam introduxerunt aliam linguam, nempe Italicam, aut ab Italica degenerantem, atq; ob id neq; Germani dicendi sunt neq; Galli. Vti sunt autem Galli eo tempore Germanica lingua. Credendum proinde est, quod postq; Iulius Caesar Galliam domuit, non fuerint Rhaeti alicuius magni & clari nominis, cum Caesar nusquam illorum mentionem faciat; nisi malis per Nantuates, quorum meminuit lib. 4. intelligere Rhaetos. Videtur enim mihi suo tempore illud Rheni latus usq; ad Alpes, Galliae annumeratum. Apianus Alexandrinus in libro qui Illyrius appellatur, putat Rhaetos à Caesare quoq; deuictos & subiectos, cum ille Galliam sibi subdidisset. Id quod alij sic intelligunt, quod domuerit seu compescuerit eos, non autem deuicerit aut subiecerit, ut supra quoq; memorauimus. Adde, quod autores 30
 multa scripserunt in fauorem principum, quae ueritati non per
 omnia consona
 inueniuntur.

De summis Alpibus, quæ uulgò der Gotthart appellantur.

Caput XXXIII

E pontiorum altissimi montes, unde amnes ipsorum scaturiunt, fuerunt olim uocati Summæ Alpes, de quibus Cæsar scribit in principio lib. 3. Videntur aut propterea sic uocati, quod omnes reliquos montes fastigijs suis, præcipitijs et asperitate excellunt. Publica uia, & quæ à pluribus frequentatur, quæq; ducit ultra Summas has Alpes, uocatur uulgò der Gotthart. Ducit aut ab Vrfa et Vrsellæ solitudine ad Ticinũ, qui est in ualle Lepontiorum. Est & altera uia quæ ducit ab Vrfa ex Vrsellæ solitudine per aliũ montem, qui uulgò die Furcken appellatur, ad fontes Rhodani in superiorem Vallesiam, quæ & ipsa Lepontiorum est, ut præcedenti capite diximus. Sunt præterea & alia uia ultra Summas Alpes in Italiã, nempe ex superiori Vallesia per montẽ Gletscher in uallẽ Ougstal: item ex Vallesia ad uallem Osce-la, uulgò Eichtental, & in uallem quæ uocatur Vall Vechia, id est, uallis uetula. Porro recentiores scriptores, qui uetusta nomina in Cæsare elucidare studuerunt, asserunt Summas Alpes esse inter Sedunos & Veragros iuxta Octodurum, quod hodie Martenach appellatur, comprehendentes simul montem qui Maior sanctus Bernhardus appellatur. Huius autem opinionis fuit Andreas Alciatus in annotationibus Taciti super 15. lib. sed qui ibi toto errat coelo. Siquidem Cæsar ab initio lib. 3. non refert Summas Alpes prope Octodurum sitas, sed ostendit ibi longitudinem tractus Antuaticorum, Veragrorum, & Sedunorum, ab imo loco usq; ad summum, dicitq; illos à lacu Lemanno, qui est Geneva, extensos per Rhodani alueum usq; ad Summas Alpes: ubi Cæsar haud clarius potuisset nobis

Andreas
Alciatus.

montem Gotthardi, & regionem Lepontiorū ac-
 colarum per Summas Alpes exprimere. Cui enim
 loco Alpium magis competit uocabulum istud,
 Summæ Alpes, nisi ei unde in omnē plagam mun-
 di prouunt & diffundūtur amnes? Id autem fit in
 monte Gotthardi: hinc enim emittunt uersus me-
 ridiē in Italiam Ticinus, Madia, & Tosa: uersus
 occasum autē in Galliam Rhodanus, & uersus se-
 pentrionē per Heluetios Vrsa & Arola: item uer-
 sus orientem usq; ad Curiam Rhenus anterior. Ine-
 ptissimum itaque est annumerare montem sancti
 Bernhardi Summis Alpibus, qui in imo Valleisæ
 loco apud Veragros iacet, tota autem Sedunorum
 regio supra ipsum est, supra quos Cæsar Summas
 ponit Alpes, longitudine regionis à lacu Lemāno
 accepta, ut iam ex uerbis eius indicauimus. Proxi-
 mē supra Sūmas Alpes incipiunt Alpes Pœninae.

*Castigatio nominū Alpinarū gentium, ab ortu Aeni & Athe-
 sis usq; ad Montenoua in Penundt, quarum Plinius me-
 minit cap. 19. lib. 3. unā cum Germanica eorum
 de interpretatione. Cap. XXXIII*

IN Plinio lib. 3. cap. 19. aut secundum alios
 20. plurima nomina Alpinarū gentium
 sunt corrupta, id quod ego arbitror fa-
 ctū ex multiplici transcriptione & exem-
 plarium cōtinua deprauatione. Recensebo autem
 ordine nomina eorum usq; dum perueniam ad Co-
 tias Alpes, annotabōque ea maioris distinctionis
 gratia maiusculis literis. Et primo quidem Plinius
 recenset octo Alpinas gentes, habitantes à latere
 Italiæ apud Rhatos & Lepontios, & hæc sunt

TRIVMILINI. Qui, ut Plinius eodem ca-
 pite scribit, reliquæ sunt Euganeorum, uocanturq;
 hodie Tripleuer, sedem habentes iuxta lacum Cu-
 manum,

manum, quorum terra attingit terram Veldin, atque Camunos, nisi quod interponitur mons quidam. Oppida eorum iuxta lacū sunt, Domasium, Mussium, Glarea, uulgò Tschara, Glabedona, id est, Grauedunen, & Suricum, uulgò Surg, & alia quaedam quæ adhuc appellantur Tripleuen.

CAMVNI. Apud istos oritur Ollius, & uocantur usq; in hodiernū diem Camunen, ut supra quoque memorauimus. Afferit autē Plinius etiam eos ab Euganeis originē traxisse. Strabo lib. 4. appellat eos corruptè Camulos, & dicit eos natione esse Lepōtios, Vindelicios, Noricos atq; Rhætios.

VENNONES. Hi hodie Vinstgöwer et Engadiner appellantur, ut supra quoq; dictum est.

VENONETES. Hi fortassis postea Venonini, hodie autē Veltolini appellati sunt. Sunt qui uallem Telinam & Volturenā, Germanicè uelint esse Veldin, Italicè autem Voltolinam. Tangit hæc regio Vennonnes ab oriente, Camunes à meridie, & Triumpilinos ab occidente.

MISAUCI. Hi in Plinio corruptè, ut mihi uidetur, leguntur Hisarci, & sunt Lepontij, uocanturq; hodie Masoxer tal; & est Comitatus, in quo locantur Ruslee, latinè Rogoretum, & Galancker tal. Fuit quoq; olim ex Misauicis Bellentz, Italicè Bellizona, latinè uero Bilitionum dictum. Veturiores literę quę inueniuntur in Curiensi cathedra li ecclesia, uocant memoratum locum Masox, Mesaucum, & uallem ipsam uallem Mesaucam.

BREUNI. Hi iuxta uallem Mesaucā in Lepontijs habent sedem, inueniturq; nomen istud in hunc usque diem. Nam uocantur sua lingua, uallis Breunia, Germanicè autē Palenser tal. Ptolemæus mentionem facit Breunorum, sed qui in Vindelicia inter Lycum & Aenū sedem secundū eum habent;

de istis autem qui in Italia morantur nequaquam loqui uideatur, cum Plinius eorum sedem collocet in eo latere montium qui Italiam respicit, & postea peculiariter mentionem faciat de Vindeliciis superatis.

NAVNES & FOCVNATES. Hi inter Lepontios quoque, in tractu Italiae habitantes, computantur: sed quis locus aut populus illis hodie respondeat, melatet.

Recensuit haecenus Plin. populos Cisalpinos, sedem habentes in latere montium Italiam respiciente, nunc enumerat populos habitantes in opposito latere, incipiensque a Vindeliciis scribit sic: Vindeliciae
 1 populi quatuor sunt, nempe CONSVANETES, quos Ptol. uocat Consuatas, & Florus Senones, ut Auentinus scribit, habentque sedem inter Iseram & Aenum, & ut mihi uideatur, locus eorum fuit inter Landshut, Wasserburg, & Passow, aut circiter.

2 VIRVCINATES, uel, ut Auentinus putat Thunicates, qui hodie die Tuncka appellantur, habitantes secundum eundem inter Iseram & Raif. ponam, dicti a Ptolemaeo Rhunicates, apud quos & Fruxinum est, Germanice Frylingen, inter Iseram scilicet et Ambrum fluuios, ubi sedes est episcopalis in Vindeliciis.

3 LICATES uel LYCATII, populi sunt iuxta Lycum habitantes, appellati Lechgöwer, uel die Lechreiner.

4 CATTENATES. Hos quoque Strabo libro 4. recenset inter Vindelicos, sed uocat eos Clautenates. Haecenus de Vindeliciis.

ABISONTES. Ptolemaeus appellat istos Ambisontes, ponitque eos ultra Aenum uersus septentrionem iuxta Danubij fluentia. Haec tantum de Noricis. Enumerat ultra Plinius quatuor populos inter Lycum & Rhenum habitantes, qui suo
 & Ptole.

& Ptolemæi tempore Rætis annumerati erant.
 Horum autem nomina sunt,

R V G V S C I, hos Ptolemæus appellat Rhe- 1
 guscas, tenentq; meridiem, & uocatur hodie Rhin-
 gôwer & Rhintaler, de quibus supra diximus. No-
 stro tamen tempore locum habent citra Rhenum,
 sed ubi & Rætii nonnihil terræ habuerunt.

S V A N E T E S. Ponit Ptolemæus & hos uer 2
 sus meridiem, uidenturq; mihi fuisse ducatus Sueuo
 rum, qui hodie præfectura est, uulgò Landtuogty,
 circa Rauenspurg sita.

C A L L V C O N E S, & secundum Ptol. Cu 3
 lucones, populi mediterranei, intra memoratos li-
 mites, & fortassis sunt Algoienses.

B R I X E N T E S. Hos Ptolemæus ponit uer 4
 sus aquilonem iuxta Danubium. Hactenus de
 Rætis Transalpinis, nunc audi quid Plinius scri-
 bat de Lepontijs Transalpinis.

L E P O N T I I, de quibus Cæsar scribit lib. 4.
 morantur iuxta fontes utriusq; Rheni, & in solitu-
 dine Vrsellæ, cuius supra quoq; meminimus.

I V B E R I. Hos eodem iam cōmemorato ca-
 pite Plinius uocat quoq; Viberos, & dicit eos esse
 Lepontios, habitantes iuxta originem Rhodani,
 quorum & supra mentionem fecimus.

N A V T V A T E S. Hos Strabo libro 4. uocat
 Nantuantes, & Cæsar lib. 3. Antuates. Est autem
 pagus quidam in Heluetia, qui hodie Die Waat &
 Vchtlandt appellatur, incipiens à Rhodano et de-
 30 sinens in Arolam.

S E D V N I. Horum ciuitas hodie Sedunum,
 lingua sua Subaudiēsi Seon, & Germanicè Sitten
 appellatur, & est superior regio in Vallesia.

V E R A G R I. Hi hodie sunt inferior Vallesia,
 quorum metropolis fuit Octodurus, ut scribit Cæ-

far lib. 3. modo autem appellatur Martenach. Per
 tractum illum fluit amnis quidam à monte sancti
 Bernardi in Rhodanum, sicut & Cæsar asserit ibi
 duos confluere amnes. Sunt qui putant locum san-
 cti Mauritiij olim Octodurum nuncupatum, sed
 hi errant, quandoquidem & historia seu legenda
 illius sancti & sociorũ eius exprimat & clarè osten-
 dat, hos sanctos primum à mōtibus descendisse ad
 Octodurum, & inde ad Agaunũ peruenisse, situm
 in angustijs Rhodani, atq; ibi martyrij supplicium¹⁰
 pertulisse. Oppidum Agaunũ nominatur nostro
 tempore Sanctus Mauricius, locaturq; in Vera-
 gris, & est clausura quidam seu montium porta uer-
 sus Antuates, qui ibi incipiunt, & extenduntur se-
 cundum cursum Rhodani & lacu Lemannici usq;
 ad Iurassum montem & Arolam fluuium, de quib;
 bus supra. Ab alio uero latere Rhodani & lacu Le-
 mannici, habitāt Veragri, extendunturq; ultra san-
 ctum Mauritiũ, et appellantur Pays du Gauott;
 & illi pertingunt usq; ad regionem Fussencier, qui¹⁰
 Gallicè Fontceny, & latinè Vallis bona appellan-
 tur. Plinius uero lib. 3. cap. 4. appellat eos Bodion-
 tios, & ciuitatē eorum Dinam, quæ hodie Donoy
 uocatur, collocaturq; iuxta Lemannicum lacum,
 infra quam Allobrogum regio incipit. Scribit præ-
 terea Plinius lib. 3. cap. 20. memoratos Octoduren-
 ses, qui hodie sunt Martenacenses Veragri, fuisse
 ciues Romanos. Hi autem omnes, uidelicet Sedu-
 ni & Veragri, fuerunt postea uno nomine uocati
 Wallisser, sicut & libellus prouinciãrũ uocat Octo-
 durum ciuitatem Vallengium. Est proinde Octo-
 durus sita in prouincia Alpiũ, quæ scilicet Pœning
 appellantur; nam mons Pœninus apud Veragros
 est, sicut & Lilius dicit lib. 1. dec. 3. eos accolat esse
 montis Pœnini. Scribit autē in uertice illius montis
 olim

Agaunum.

S. Mauricius

Bodiontij

olim honoratum fuisse deum à montanis illis hominibus, quem Pœninum appellauerunt, unde & Pœninus deus huic monti nomen hoc relictum est, sicut & eadem ratione à quibusdā Latinis mons ille Mons Iouis uocatus est. Cum autē incolę illius regionis ad Christianissimum conuersi essent, cœpissentq; detestari dæmonum culturam & idololatriam, quā in monte illo exercuerant, ubi scilicet dæmonum oracula & responsa accipere consueuerant, aduenit monachus quidam Bernhardus nomine ex ciuitate Augusta, & abegit per exorcismū humani generis inimicum, cōēgitq; in fœdam quandam illorū montium cauernam, ut fama incolarum habet, atq; inde aiunt montem illum dictum, Maiorem sancti Bernhardi montem, in cuius summo uertice est exstructum monasteriolum hospitij loco. Sunt autē qui montē Pœninū alibi statuere conati sunt, quod tamē satis probare nequeunt. Pro mea sententiā est Strabo lib. 4. qui claris uerbis sic scribit: Salassorū ager claudētibus rupibus urinq; cinctus, Italis una per eam uallē uia est. Sunt autē Salassi hodie in ualle Augusta, uulgō Ougstaler appellati, inhabitantes uallem longā, ex qua multæ aliæ ualles utrinq; in montes segregantur. Tota autē regio ipsa cincta est rupibus, ut ex Italia seu Taurinis angusta quædam uia in eam pateat; intrinsecus autem planicies quædam grandis inuenitur, quæ Germanicè & Italicè Bart uocatur, sicut & olim quoq; Bardum appellata fuit. In hac ualle crescunt optimi fructus, uinum apianū, quod Muscatell uocant, et alia uini genera, uocaturq; Ougstal, à ciuitate olim Augusta Prætoria appellata, quæ in medio huius regionis sita est, id quod indicant Plinius & Ptolemæus; nostro uero tempore est ciuitas episcopalis. Amnis Durias maior, quem hodie uocant, la Doria, fluit

per Salassos, ut Strabo quoque scribit. In hanc regionem & uallem unum duntaxat iter ex Italia per angustias rupium transit, & postea cum ad superiora regionis loca uentum fuerit, diuiditur hoc unum iter in duo itinera ultra Alpes, ut Strabo quoque scribit libro quarto in hunc modum: Inde bifariam diuiditur, una per Pœninum, per Alpium summities, iumētis inaccessibilis. Idem eodem lib. A Lugduno & c. Pœnino cōuersio, cum Rhodanum traieceris, lacumue Lemannum in Heluetiorum campos. Rursum in eodem libro: Super Salassos in cacumine Ceutrones, & Caturiges, & Veragri, & Nantuates, lacusque Lemannus, per quem Rhodanus effertur & c. Traiecto itaque Pœnino monte, in quo tantæ angustiae sunt ut nullū uehiculum illud transire queat, ducit iter uersus septentrionem ad Rhodanū & ad Gebēnensium lacum, atque ad campos Heluetiorū, nempe ad locum die *Waat* dictū. Hæc satis probant Pœninum montē esse eum, qui hodie uocatur mons maior sancti Bernhardi. Sed et uallis ipsa quæ est supra Augustā iuxta hos montes, omnino astipulat nostræ sententiæ, quippe quæ à monte ipso uocatur Vallis Pœnina, & in lingua incolentium Vall Pelinna. Porrò Augustam illā Cæsar Augustus primū fundauit, transtulitque in eam tria millia Romanorum, qui urbem inhabitarent. Vnde Strabo: Tribus Romanorum millibus Cæsar Augustus missis, urbem Augustā habitandam tradidit, quo in loco Varro castra iam habuerat. Dixerat enim Varro ille Terentius Salassos in eo loco. Caterum Salassi originem duxerunt à Tauriscis, ut Plinius dicit, potueruntque octo millia armatorum militum ex se ad militiam destinare, ut Strabo scribit. Altera proinde uia, de qua Strabo scribit, est priore multo tritior, quippe quæ & plaustris permeabilis

permeabilis est, transitq; in Ceutrones per Alpes humiliores, quæ olim Alpes Graiæ fuerūt uocatae. A Bardo quidē ascenditur per unam uiam ad Augustam, ac inde diuiditur illa uia bifariam, ad dextram & sinistram. Vnde Plinius lib. 3. cap. 16. Salassorum Augusta Prætoria iuxta geminas Alpium fauces, Graias atq; Pœninas &c. Ad dextram extenditur iter per Pœninū, qui maior est mons sancti Bernardi, & ad sinistrā itur per uallem, & tandem per Alpes Graias, quæ modo apellatur mons sancti Bernardi minor, & hæc uia ducit ad Ceutrones, quorum metropolis est Tarentasia ciuitas episcopalis, quæ lingua illius regionis uocatur Moutier, quod Germanicè sonat Munster, idq; propter cathedralē eius ecclesiam, Regio Ceutronū hodie appellat Tarētasen, idq; propter metropolim eius Munster. Vnde & liber prouinciarum recte explicat, in prouincia Graiarū Alpium Tarentasiā esse metropolim Ceutronū, sicut in Pœninis Alpibus

20 Octodurus Valesianorū caput censet. Ex Tarentasiorū ualle itur rectā ad Camerinū, quod hodie præcipua Subaudiæ est ciuitas. Notandū quoq; hic, in Plinij exēplaribus, ubi recensent Alpine gentes, de prauata esse quorundā populorū nomina, ut sunt Calassi pro Salassi, & Acetauones pro Ceutrones.

30 MEDULLI. Meminit Strabo libro 4. Meduallorum, dicitq; locum eorum esse iuxta Isaram infra Ceutrones, & quod termini eorum extendantur ad Vocontios atq; Allobroges. Ptolemaus apellat eos Mendullos.

V C E N N I. Hos Strabo uocat Iconios, uel ut quidam libri habent, Siconios, aut secundum alios Ideonnos, suntq; confines Medullis.

C A T V R I G E S. Horum populorū sedes est in Alpibus Cottijs iuxta Ceutrones in tractu mon

tis Cinesij, quem uulgò uocant Montanys. Reliqua nomina intacta relinquo.

Valles quaedam Alpine à latere Italiae habent singularia negocia. Cap. XXXV

Abent ualles illæ quæ à Summis Alpibus in Italiam excurrunt, præsertim quæ è regione Valesiæ, Suediæ, & Curienliū Rhætorum sitæ sunt, & quarum supra mentionem aliquam fecimus, ferè singulæ peculiarioria quaedam negocia, quæ in diuersis exercet regionibus: ut, exēpli gratia, apud Salassos est Ougstal, uallis scilicet quæ confinis est Valesiæ, in qua ferè omnes sunt institores. In Vall Selsia ubi Sessites originem sumit, communiter habitant latomi seu cæmentarij. Item in ualle Oscela, uulgò Eschental, habitant Cuspiniani seu cuspidum artifices, et qui per torum fabrefaciūt scutellas. In ualle Vegetz quæ locatur inter Luggaris & Eschental, quæq; cōfinis est ualli Meintal, sunt omnes incolæ fumarij & cæmentariorum repurgatores, eiusq; rei gratia regnum Neapolitanum, Siciliam, Franciam, Germaniam, & totam Italiam peragrant. Item in Galancka prope Mesaucum, omnes sunt resinarij & sportarum textores: at hi plerunq; mendicāt per regiones, ubi reliqui suis artificijs sustentantur.

Quibus literis olim Galli & Germani scribendo usi fuerint, & quando apud Germanos usus scribendi inoleuerit. Caput XXXVI

Riscis temporibus, duæ duntaxat linguæ per Europam scribi consueuerunt, Græca uidelicet et Latina, quam & Romanam uocant; quapropter & duæ illæ nationes omnes alios populos, nempe Gallos, Germanos,

manos, Pannonos &c. illiteratos & barbaros ap-
 pellauerunt, quod scilicet peritiam scribendi non
 haberent. Postquam uero Græci ex Phocæa ur-
 be Aeoliæ Asiaticæ profecti in Galliam, Massi-
 liam, Antipolim, & alias quasdam urbes condidit-
 sent, ibiq; sedem collocassent, instituerunt succeden-
 te tempore scholas, docueruntq; pueros linguam
 suam, ut etiam posteris temporibus Romani illuc
 miserint filios suos, qui ibi discerent Græcam lin-
 guam. Sic enim scribit Strabo lib. 4. Eo tamen tem-
 pore Romani nondum erant magni alicuius no-
 minis & potentia extra Italiam, nec lingua eorum
 apud Gallos & alias exterarum nationes erat cognita.
 Cumq; Græci iam habitarent in Gallia, uiciniq; es-
 sent Gallis, coeptæ sunt passim quædam Gallicæ uo-
 ces scribi Græcis literis, id quod Cæsar testat lib. 1.
 se tabulas reperisse in castris, in quibus Heluetij
 scripserant Græcis characteribus omnia nomina
 sua, atq; numerũ. Similiter lib. 6. de Druidibus scri-
 bit, quomodo illi Græca lingua res suas annotare
 consueuerant. Quin & Tacitus in lib. de Germano-
 rum moribus, indicat quomodo in Rhætia & Ger-
 mania quædam epitaphia reperta fuerint, Græcis
 literis insculpta lapidibus. Vti itaq; sunt Galli an-
 tequam Romanis subijcerent, Græcis literis, quas
 proculdubio ab aduenis Massiliæ habitantibus di-
 dicerunt: sed ob id non introductus fuit usus cõmu-
 nis, scribendi totam linguam suam Græcis literis,
 quin potius Cæsar domita et deuicta Gallia, coëgit
 20 indigenas derelinquere nedum Græcas literas, ue-
 rum & natiuam suam linguam. Tenuerunt enim
 Romani hunc morem, ut cogerent eos quos deuic-
 cerant, uti lingua sua & Romanis literis, legibusq;
 suis conformes esse omnes gentes uolebant. Et hoc
 pacto in maiorem partem Gallia introducta est

lingua Italica, quæ est lingua Latina, sed plurimum corrupta, quam cum Galli homines barbari recte sonare non poterant, eam usque adeo corruperunt, ut Gallus difficulter intelligat Italum, & e contra. Vocatur tamen ab eis Romana, quod à Romanis eam didicerint. Et cum Galli multo tēpore sub Romanorum imperio egissent, cœperunt quoq; usurpare linguam Latinam in causis iudicialiis atq; literis conficiendis: & tandem ad hoc uentum est, ut tota Gallia atq; uicina Germania cœperint scribere latinè, & quicquid magni ponderis fuit, annotarunt lingua latina in schedis, uoluminibus, atq; publicis instrumentis. Quin & lingua Germanica, quæ antea nunq; fuit scripta, usq; ad tēpora Caroli Magni Rom. Imperatoris & regis Gallia, qui natus fuit apud Germanos in Ingelheim pago, duobus Germanicis miliaribus distāte à Moguntia secundum Rheni descensum, anno post Christum natū 801. sub isto inquam Imperatore primū cœpta est scribi lingua Germanica, usum eius introducente industrio illo Cæsare, & singulari Germanicæ nationis fautore. Non tamē mox fuit Germanica lingua usurpata in causis iudicialiis, priuilegiis, et alijs publicis atq; arduis negociis literis demandandis, quod ea tunc nō satis idonea & efficax censeret, sed si quid efficax esse uoluissent & perpetuū, usi fuerūt lingua latina, quæ iam per Romanos & à Romanis Imperatorib. fuerat introducta, durauitq; mos ille scribendi usq; ad annū Christi 1200. aut circiter, tunc primū cœpta fuerunt negocia ardua scribi in Germanica lingua; atq; hinc est quod pauca antiquæ literæ inueniunt scriptæ Germanicæ. At cum usurpari cœpisset Germanica lingua in publicis condendis literis, paulatim relegata est lingua latina ex foris & consistoriis, ut etiam nostro auro omnes

Anni susceptæ
linguæ Germanicæ
in literis.

omnes iudiciariae causae, actiones, conventiones, libertates & privilegia in nostra regione ab Imperatore, rege, & principibus, Germanicè conscribant. Hic usus inoleuit, ut iam diximus, ab anno Christi 1200. non obstante quod prius ante multos annos Germanica lingua per Carolum Magnū literis & scripturae fuerit coaptata, quia nullius adhuc fuit efficaciae, nec sigillū fuit ei adhibitū, sed solum profuit ad conscribendū rhythmicos libellos, & quae quisquā
 10 domi atq; priuatim annotare uoluit. Sciendū praeterea Germanos nō habere proprios characteres, sed utuntur pro lingua sua scribenda latinis literis, tametsi earum figurae ex abusu quodam non nihil corruptae sint & in aliam formam detorte, nemo tamen dubitare potest de eis, quin à latinis sint mutatae. Literam k acceperunt à Græcis. Quemadmodum autē Germani conati sunt scribere linguam suā, sic Francigenae idem tentauerunt in lingua sua corrupta; corruptam uoco, quod fex sit latinae lin-
 20 guae. Sic quoq; Hispani, Angli, Vngari, Bohemi, Poloni, & reliquae Europae nationes conatae sunt linguas suas Romanis & latinis literis scribere, cū tamen olim Græcis literis tantum Græca lingua, & latinis latina scribi consueuerint. Notandū proinde hoc loco, antiquam & primam Germanorum scripturam iam uix posse intelligi, nō quod lingua ipsa usque adeo sit mutata, sed quod maiores nostri qui primum linguam Germanicam scribere tentauerunt, ægrè & cum magna difficultate potuerunt
 30 quasdam difficiles uoces & perplexas syllabas literis comprehendere, quæ ueram & genuinam exprimerent prolationem, quippe qui in ea re adhuc rudēs & inexercitati erant, donec tandem ex cōtinuo usu et longa experientia ingeniosiorum hominum diligentia adinuenit, quæ facilitati scribendi et pro-

ferendi uoces cōducerent. Certe ueteres Germani nunq̄ usi fuerunt litera f, sed loco eius usi sunt consonante u, ut pro frow, frauel, frid, froelich &c. scripserunt uroue, urauele, uride, urouelich. In monasterio S. Galli est codex quidam euangelicus in membranis ante sexcentos annos scriptus, eo scilicet tempore quādo paulò ante Germanica lingua coepta est scribi: est aut̄ latinè scriptus, habens è regione Germanicam interpretationem, sed in qua ex quinque aut sex dictionibus uix una à nostratibus intelligi possit, nisi collatio fieret latini sermonis, quantumlibet à maioribus nostris, nostra utentibus lingua, scriptus fuerit. Hi qui latinè sunt docti, poterunt utcunq̄ ex uerbis elicere sensum. Hæc linguarū immutationē parit tempus ipsum. Consonantem u nos Germani proferimus corruptè instar f, id quod Itali minimè faciunt, sed proferunt eam ut nos proferre consueuimus literam duplicatam w, quæ genuina esse uidetur pronuntiatio consonantis u. Excogitauerunt aut̄ Germani literam w, quæ est u duplicatū, idq̄ ex Græco & Aeolico sermone, in quo fuit duplicatum w, quemadmodū scribit Dionysius Halicarnasseus historicus lib. 1.

W Digamma
Acolicum.

De Germanicis Cancellarijs. Cap. XXXVII

Vm itaque nostro æuo Germanica lingua scribi cōmodè possit, & latinæ linguae characteres illam satis comprehendere queant, ad hoc tandem hominū curiositate uentum est, ut Cancellariarū & Consistoriorum scribæ rursum nobis latinam linguam in media Germanica lingua obtrudere conentur, uix unam lineam sine admixtione latini alicuius uocabuli scribentes, perinde quasi penuriam uocum habeant in Germanica lingua, sua cōfusione efficien-
tes, ut

tes, ut multi boni uiri latinę lingüę peritia destituti,
nesciant quid in multis locis intelligere debeant, aut
quid significet per illam aut istam sententiã. Quid
quæso isti aliud faciunt, quã quod linguam nostram
solidam, integram, impermixtam, & nulla alia in-
feriorem, corrumpere, imò cõtemnere student, aliena
introducetes uocabula, cum extraneæ nationes no-
stram celebrem linguam nõ tanti faciant, ut uoces
eius suis intermiscant? Hinc fit, ut post labentia
tempora ignoret quæ uera sit Germanica lingua.
A pud ueteres Germanos nulla inuenit latina uox,
Germanicæ admixta lingüę, sed modernorum scri-
barum turba hanc nobis confusionem facit, plus
uolentes quàm oporteat sapere. Quare non magis
scribunt, bezugen, quã protestieren, gerichtsz wang
quàm iurisditio, zug uel beruffung quã appellatz,
ziehen uel beruffen quàm appelliere, kleger quàm
appellant, antworter quàm appellat, laden quàm ci-
tieren, uereinigung uel uertrag quàm concordatz,
anltos quã confin, beweren quã probieren, grundue-
fti quàm fundament, widerlegen uel ersetzen quã re-
stituieren, uerhefften quàm arrestieren, oberkeiten
quàm potentaten, uerpflichtung uel uerscribung
quàm obligation? & sic de alijs multis, ubi latina
miscentur Germanicis uocabulis, quando quidem
rectius ageretur si scriberentur uel solum latinè, uel
solum Germanicè, quæ scribuntur.

Quod Gallia olim usa fuerit Germanica lingua, potissimũ Cels
te, hoc est, superiores Germani, ut sunt Heluctij, & in-
feriores, nempe Belgæ, qui sunt Colonienses.

Caput XXXVIII

Ihi dubium non est, Gallos olim Germa-
nicè locutos, sed quam linguam à Roma-
nis coacti sunt derelinquere, nisi quod i-
diotissimos adhuc retinet Germanicę lin-

gue, id quod in multis aduertere licet sentētis, quales sunt, Que ha tu fait, was hast du thon, quæ sententia latinæ linguæ minimè respondet; nam non dicitur, quid habes fecisti. Sic, le lay fait, ich hab thon, id est, ego habeo feci. Item, le lay ueu, ich hab gesehen. Vien avec moy, kom mit mir, id est, ueni cum me. Maine uie, furs en weg, duc uiam, pro, deducas. Ilay cheuauche, er hat geritten, id est, ipse habet equitauit &c. In summa, uniuersa lingua tenet Germanicę linguę idiotismos, id quod probat Gallos olim Germanicè loquutos. Cumq; à Romanis ad latinam cogentur linguam, non poterant natiuos & consuetos deserere idiotismos, id quod & Apostolis contigisse scimus, qui græcè scribentes non poterant declinare hebraismos. Sic itaq; Galli hodie habent linguam confusam & ex multis confutam, constantē scilicet ex reliquijs latinæ & Germanicæ linguæ. Ex Germanica lingua præter idiotismos habet quoq; adhuc multa uocabula in usu, ut sunt, harnois, Germanicè harnischt, latinè arma; item, burgois, burger, ciuis; sic, lassè, las, dimitte; riche, rich, diues; panciere, pantzer, lorica; heulme, helm, galea; curassè, kuris, thorax; esperons, sporen, calcaria; dague, degen, gladius; haye, hag, seps; gerbe, garben, manipulus; bouc, bock, caper; espriuiet, sperwer, accipiter; creuisse, krebs, cancer; banniere, baner, uexillum; aneugle, onougen, cæcus; banche, banck, scamnum; trouble, trub, turbidum; emble, heimlich, secretè; nonnes, nonnen, moniales; tailler uel tranchoy, teller, discus; scire, zerren, lacerare; manche, manglen, carere; cuquelin, kuechlin, pastilli; tettin, tutten, mamilla; grater, kratzen, fricare; gaingnie, gewinnē, lucrari; layt, leidt oder ungeschaffen, deformis; bacin, becken, peluis; cuyssin, kuffin, puluinar; sablon, sand, arena; gloche, glo-

Vocabula Celticæ lingue.

the, glocken, campana: tū, tōdt, occide. Sunt & alia
 multa similia, omnino Germanicis & non latinis
 alludentia uocabulis: uulgus enim rude nō potuit
 ab initio singulas latinas uoces capere, atq; ideo plu-
 rimas retinuit ab antiqua Germanica lingua, ta-
 meti illas quoque lacerent & corrumpant licet la-
 tinas, nullam in pronunciatione recte sonātes. Ne-
 sciunt proinde illas Germanicas esse uoces, usque-
 adeo ab antiqua Gallica exciderūt lingua. Sciendū
 10 quoq; Romanos non potuisse id efficere, ut totam
 Galliam cogèrent ad suam linguam, quia Heluetij
 pro maiori parte usq; in hunc diem retinent suam
 antiquam Gallicam linguam, à qua nunq; deflexe-
 runt. Idem iudicium est de tota linea Rheni usque
 ad inferiora Germaniæ loca, ubi bona pars Galliæ
 Belgicæ Rhenum cōtingit, ut sunt Aquenses, Leo-
 dienses, Tungri, Colonienses, & alij populi his con-
 fines, qui omnes utuntur antiqua Gallica lingua,
 quorum linguam nos superiores Germani uoca-
 20 mus Wattlendisch, ob id quod cōmuniter s cōmu-
 tant in t, & aspirationē mediam in c, ut was wat,
 das dat, sprechen precken, obrest obret, gestanden
 getanden &c. Retinuit quoque Gallica natio ista
 discrimina in lingua Romana, ubi coacti sunt lati-
 nē seu Italicè loqui, nō ualentes omnino renuncia-
 re suæ locutionis proprietati, raro scilicet utentes li-
 30 tera s, tamen illam scribere cogantur propter lati-
 nam linguam, unde uernacula eorum lingua est de-
 riuata, sed non pronunciant eam ex consuetudine
 antiquæ suæ Germanicæ lingue, in qua raro usi fue-
 rant hac litera. Exempla: scribunt hodie uostre,
 & pronunciant uotre; sic pro nostre legunt notre,
 pro maistre maitre, pro estoit etoit, atq; in alijs simi-
 libus hunc tenent modum. Hac autem omnia huc
 tendunt, probantq; inferiores Germanos hodie te-

Vergobret.

nere antiquam Belgicam linguam, & Gallos olim locutos Germanica lingua. Refert Cæsar libro 1. apud Heduos suo tēpore summū magistratus officium dictū Gallica lingua Vergobret. Est autē uerg Germanicè uerggen, quando scilicet magistratus causas exequit & absoluit. Obret uero lingua inferiorum Germanorum apud nos est obrest, id est, summus seu supremus. Huiusmodi ergo uox Germanica est, et quidem genuina, sicut et hodie in multis locis apud Germanos Præses appellatur Verg¹⁰ ger, id est, executor; sic Schaffner, qui negociū aliquod tractat; & Amman, qui uir est officij; & Ammeister, officij magister; & Burgermeister, magister ciuium; & Schultheis, iussor & imperator debitorum seu obligationum; & Vergobrest, supremus executor &c. Quod autē Heluetij quoque Galli censentur, aliter autem Germanica utantur lingua quàm Belgæ, differentia solū est in pronunciando. Deinde Belgæ raro utuntur litera s, ut iam diximus, Celtæ autē ea frequenter utuntur, habentes linguam¹⁰ sibilatricem, sicut & qui Gallicanā inhabitant prouinciam, puta circa Auenionem, qui & ipsi Celtæ sunt, & more suo scribunt atque legunt uostre, maistre &c. id quod reliqui Francigenæ non faciunt, atque ideo inter hos & istos confurgit discrimen aliquod in una et eadem lingua. Vnde & Cæsar lib. 1. testatur, Gallos habere differentiam in lingua sua, in legibus & constitutionibus. Et Strabo lib. 4. scribit: Aquitanos, qui una pars sunt ex tribus Galliarum partibus, habitantque iuxta montem uulgò Runcæ³⁰ uall dictum uersus Hispaniam, conformiores esse lingua sua & forma Hispanis quàm Gallis. Sed nec reliqui Galli ubique locorum æqualiter loquuntur per omnia, sed in multis nonnihil inter se differunt, sicut & in gubernatione, moribus, & consuetudinibus

bus aliquantulum dissimiles deprehenduntur, haud
 secus quam nostra Germanica lingua hodie multi-
 fariam per Germanicę partes discriminatur, tamen si
 una sit lingua. Vbi notandum Germanos, praeter
 10 tim Sueuos, in lingua sua plus abundare literis quā
 Gallos, nam scribunt, teutsch, unde et Teutones ap-
 pellantur, haus domus, gra wsen horror, thew car-
 rus seu preciosus, fleis industria, mein meū, dein tuū,
 aufs ex, maul os, laufs pediculus, bedeuten significa-
 re, reuter eques &c. Heluetij uero utuntur paucio-
 ribus literis, & inferiores Germani, id est, Belge, ad
 huc paucioribus, loquunturque cum tanta festinatio-
 ne, ut Heluetij illos intelligere uix queant. Sueui ue-
 ro & reliqui Germani longē difficilius illos capere
 possunt, quod utrorūque lingua plus inter se dissidij
 habeat in literis, quā nostra Celtica & istorū Belgica.
 Vnde non mirandum, Ariouistum Sueuorum re-
 gem olim non potuisse bene intelligere linguā Bel-
 20 gicam, cum exercitum suum traiecisset in Galliam.
 Nam licet Hedui fuerint Celtæ, fieri tamen potest,
 quod in regione illa & in ulterioribus illis Gallia-
 partibus, ubi Ariouistus bella gessit, incolæ usi fue-
 rint lingua Belgica, quam nos Wattlendisch uoca-
 mus, ut supra quoque diximus, quæ lingua in multis
 Germanicæ linguae est dissimilis, ut lyff lieb, dile-
 ctus: op, uff, super: negt, nacht, nox: hilp, hilff, auxi-
 lium &c. Vnde refert Cæsar lib. i. regem Arioui-
 30 stum ex diutino usu didicisse linguam Gallicam.
 Fuit enim ea in interioribus Gallia, uelocissimæ
 prolationis, iuxta Rhenum uero et in Heluetia tar-
 diorem habuit pronunciationē. Porrò ultra Rhe-
 num in Germania ipsa adhuc tardius proferebat,
 potissimum in Bauaria & Austria. Nam illarum
 regionum habitatores utuntur literis ad superflui-
 tatem, proferuntque Germanicam linguam tarde, la-

*Ernestus rex
 Sueuorum.*

*Germani nomen
unde.*

tissimè simul oris rictum distendentes. Sic itaque Germanica lingua uersus ortum solis continuo tardiorè habet prolationem, in Gallia autem citissimam habuit olim, et hodie quoq; habet, ubi adhuc Germanicè loquuntur. Porro ob lingue cōmunionem, quam olim habuerunt Galli cum Germanis, appellauerūt Romani Teutones, præsertim in Sueuica regione ultra Rhenum habitātes, germanos, hoc est, fratres, quod scilicet Gallis in lingua, moribus & quibusdam ritibus cōformes essent. Beatus tamen Rhenanus putat Teutones Germanos dictos à Teutonicis dictionibus, quasi gar man, id est, totus uirilis; uerum hanc opinionem reiicit antiquus ille geographus Strabo lib. 7. in hunc modum scribens; Germani nonnihil imitant Gallos, excellenti grauitate & magnitudine corporis atq; pallido colore, sed & aliarū rerum specie, moribus, consuetudinibus, uitæq; cōuersatione, qua propter Romani iuste illis nomen tribuerunt Germaniæ, perinde quasi uocarent eos fratres. Nam genuinos fratres Romani uocāt germanos. Hactenus Strabo. Nec obstat nostræ sententiæ quod interdū per Cæsarem, Liuium, Suetonium, Plinium & alios quædā nomina Gallica uirorū aut mulierum aut aliarū rerum cōmemorantur, quæ iam Germanicæ linguae nō uidentur esse consona, qua propter quis cogitare posset Gallos olim alia fuisse ufos lingua quam Germanica; hæc inquam neminem mouere debent; sed hic cogitandū, dictos historicos omnes Italos fuisse, qui non facile potuerunt nomina & uerba Germanica iuxta suam genuinam prolationem scribere & pronounciare, addentes semper aliquid aut detrahentes; ut, si Germanus iubeat Italū proferre knecht, ille dicet negt. Sed & memorati Italici historiographi hoc unum curarunt in Germanicis

manicis dictionibus, ut terminationes earum formarent iuxta morem latinarū dictionū, per quod illæ formam suam naturalem amittentes, obscuræ et imperceptibiles redditæ sunt. Item hæc uox Rudprecht, quæ Germanica est, si iubeatur proferri ab aliquo Italo, ille more suo pronuntiabit Robert, si aut & nomen Robertus hinc deriuatum est: nam ille non poterit aliter pronuntiare nomen Rudprecht. Sic ex Adelprecht Italus fecit Albertum, ex Sigprecht fecit Simpertum, ex Wildprecht Philibertum, ex Humprecht Hubertū, ex Lamprecht Lampertum, ex Trutprecht Trupertum, ex Gotzbrecht Gospertum, & ita de alijs multis, quæ nomina scimus ortum sumpsisse ex Germanica lingua. Cum aut Germanica nostra lingua Italis et Græcis nihil sonet, illi pro arbitrio suo torquent & formant nomina nostra ut uolunt. Hinc est quod nec Cæsar nec alij potuerunt scribere Germanica nomina & dictiones secundum naturam et proprietatem earum, & nos Germani ubi tales dictiones inuenimus, cogimur coniectura quadam uti, & ex uerborum sensu elicere ipsam Germanicam uocem. Scribit Plinius lib. 18. cap. 18. Gallos adinuenisse formam aratri cum rotis, quam sua lingua uocant plammorate, quæ uox Germanica est, sed male scripta, debet enim esse pflugradt, uel pflug mit radt, quas uoces Plinius iuxta Germanisimi proprietatem eloqui nequiuit. Rursum idem Plinius lib. 3. cap. 15. aut 16. dicit Pades Gallicè esse latinè piceam arborē, quæ scilicet fert picem, ubi ex pæch (sic enim uocamus picem) fecit pades. Ab hac quoque uoce fluuius Poy habet nomen Padus, quod iuxta originem eius crescunt plurimæ piciferæ arbores. Scribit tamen Plinius eodem capite, Ligures, qui & ipsi Galli fuerunt, interque Gallos habitauerunt, memoratum flu-

Composita à brecht.

- uium Padū sua lingua, quæ Gallica fuit, nominasse
Bodincus Bodincum, quod idem Polybius testatur lib. 2. sonatq; latinè fundo carentem. Fuit & ciuitas quædam hinc appellata Bodincomagus, sita iuxta fluiuium Poy. Fundo aut̄ carere, Germanicè sonat, boden manglen, quæ uoces magnam habet consonantiam cum Bodincomago. Rursum scribit Plinius libro 17. cap. 6. Marga Gallicè, esse latinè terræ adipem, Germanicè erden marg seu kym. Et lib. 3. cap. 16. idem scribit, Eporedicas in Gallica lingua sonare idem quod latinè bonos equorum domitores, quod Germani uocāt, abrichter der rossen. En uox ista abrichter, uocatur corruptè à Plinio Italico scriptore Eporediker. Item Suetonius in Galbam cap. 3. scribit, Galbam esse uocem Gallicam, sonareq; latinè præpinguem. Sic enim in hunc usq; diem præpinguis apud nos irrisoriè uocatur kalb, id est, uitulus. Iterum Suetonius in Vitellium cap. 18. scribit, Beco esse uocem Gallicam & Tolosanā, signareq; latinè rostrum gallinacei, quod nos iam uocamus schnabel; etiāml̄ à beco quoq; dicamus becken, id est, rostro ictum facere, quod aut̄um proprie est.
- Gessate* Scribit quoq; Polybius, populos Gessatas Gallica lingua sic uocatos, quod mercede conducti in militiam ierint, sicut & in hunc usq; diem conducti ferui uocantur Gessel seu Gissel, qui pro certo & conuento precio ad exequendum aliquid constituunt. Ex his facile quisque aduertere poterit, priuatas uoces omnes ex Germanico deriuatas sermone, Gallicamq; linguam olim eandem fuisse cum Germanica. Quod autem historici eas dictiones plerumq; perperam scripserunt, huius iam reddita est ratio. Quin & Cornelius Tacitus in libello qui intitulat̄ de Germanorum moribus, annotauit quoq; nonnulla Germanica uocabula, sed quæ pari modo, ut superiora,

superiora, lacera & manca inueniuntur. Is enim per-
petuò est Itatorum usus, ut nostras uoces nec scri-
bere recte, nec eloqui ualeant. Hic autem Tacitus
scribit baritum pro brecht, nerthum pro erd, fra-
meam pro pfriembd &c. Præterea omnes Germa-
niæ urbes habuerunt proculdubio Germanica uo-
cabula, sicut & hodie habere inueniuntur, ut sunt
Nurnberg, Marchburg, Brandenburg, Lunēburg,
Magdenburg, Wirtzburg, Brunswig, Hildesheim,
10 Stutgart, Rutlingen, Franckfurt, Erdfurt, Schwin-
furt &c. Ptolemaeus uero Germaniæ celebriora lo-
ca recitans, paucorum nomina cōmemorauit quæ
ullum germanismū respiciant, nisi quod in quibus-
dam finalem terminationem non mutauit, ut sunt
Laciburg, Asciburg, Berg, Tulifurt, Lupfurt, Mo-
nogart: at reliqua nomina quæ ponit, in nullo resi-
piunt germanismum. Sunt autē ista, Phileum, Setu-
tanda, Tecelia, Phabiranum, Treua, Leuphana, Li-
rimiris, Marionis, Cœnognum, Cistina, Alistus,
20 Bunitium, Virunum, Virutium, Rhugium, Scur-
gum, Eucacadis, Naualia, Mediolanū, Tuderium,
Bogadiū, Stereuntiū, Amisia, Munitium, Mœuiū,
Aregeuia, Galegra, Susudata, Colancorum &c.
& alia quamplura, quæ omnia recensita & omissa,
germanismum respere debuerant, si recte & iuxta
Germanici sermonis proprietatē à Ptolemaeo scri-
pta fuissent. Nunc autē cum ipsemet eanomina non
intellexerit, nec certè nec rectè potuit pronunciare,
nec iuste literis cōprehendere. Sed ferendū hoc est
30 atq; cōniendum ei, cum Græcus fuerit atq; extra-
neus. Eadem ratio habenda est in latinis historio-
graphis, qui mentionem faciunt multorum nomi-
num Germanicorū, ciuitatum & populorum, sed
quæ ab eis pro maiori parte perperam scribuntur,
nec iuxta Germanicæ linguæ proprietatē sunt an-

*Elegans argu-
mentum à locis.*

notata, id quod accidit ex ignorantia eius linguae, ut etiam pleraque sic sint contorta & lacerata, ut nec Germanica sint, nec Italica aut Gallica. Quapropter in Germanica natione, nomina Germanica quae passim inveniuntur, magis sunt commendanda & in lucem producenda, quam inaniter uersari aut occupari in uocabulis deprauatis, & ad latini sermonis normam detortis, atque ex Germanico sensu in aliam uocem mutatis. Sic enim ex Catzen elnbogen, quod uocabulum adhuc est in usu, uidebis emergere Cat¹⁰ tos Melibocos, id quod Beatus Rhenanus pulchre explicauit. Sic Wirtenberg Intuergi, Bar regio Vargiones, Zeringen Caritni, qui olim fuerunt Ducatus Carinthiae in Brisgoia situs, confinis scilicet Fri¹⁰ burgo; id quod dico propter aliam Carinthiam, quam *Carni* Kernten uocamus, & olim habitatores eius Carni uocati fuerunt, uicini Pannonijs. Libuit denique hic et hoc adijcere, quod ciuitates & populi Germaniae semper habuerunt nomina Germanica, sicut & in alijs linguis & nationibus, locis nomina fuerunt im²⁰ posita secundum cuiuslibet linguae tenorem; ut in Italia, Florentia, Bononia, Pisa, Alba, Ostia, Ferraria &c. Sic in Graecia secundum linguae illius proprietatem, & item in Iudaea inuenies nomina locorum esse Graeca & Hebraica. Idem iudicium est de alijs nationibus. Sunt tamen in Gallia & Germania quaedam oppida, a Romanis uel reparata uel de nouo extructa, quae retinuerunt nomina Romana, ut sunt Colonia Agrippina, Trophaea Drusi, Confluentia, Augusta Vindelicorum, Augusta³⁰ Rauraca &c. Non autem est mirandum quod Graeci uel Latini Germaniae nostrae loca & nationes non genuinis suis nominibus expresserunt, cum nos Germani idem faciamus in appellationibus suorum locorum. Nam Italica loca plerumque perperam & corrupte

Anthypophora.

*Teutones etiam
extera corrupunt.*

ruptè exprimimus suis nominibus, ut Rhegium
 uocamus Ratz, Bononiam Bolongen, Mutinam
 Moden, Fauentiam Fientz, Ad puteum zum Bu-
 tzen, Casaream Augustam Saragossam, Finem
 terræ zum finstern sternen, Apuliam Pulien, Brut-
 tios Abrutzen &c. plerunq; detrahētes aliquid aut
 adijcientes nominibus. Porro in nationibus nobis
 uicinis Italica nomina sunt rectiora, quippe quæ
 consona sunt illi nationi & linguæ, nostra uero ap-
 10 pellatio illis omnino est dissona: & è diuerso in
 Gallia & Germania nomina Germanica sunt ge-
 nuina, quæ uero à Græcis & Latinis scriptoribus
 sunt data, corrupta atq; deprauata sunt, & ob id in-
 certa; unde Germanica denominatio longè est præ-
 ferenda Latina & Græca denominationi, eò quod
 antiqua Germanica & Gallica nomina ab autori-
 bus non fuerint accommodata locis & proprietati
 linguæ Germanicæ, sed magis ad latinarum dictio-
 num normam & terminationē detorta, aut uerius
 20 deprauata. In qua sententia mihi quoq; subscribit
 doctissimus Henricus Glareanus præceptor meus
 colendiss. Sed adhibenda sunt exempla. Certè Cæ-
 sar cum reperisset Heluetiorum uirorum nomina
 Græcis literis conscripta, quædam delinebant in χ
 Græcam literã, quæ facit ch, eò quod plurima Ger-
 manica nomina hanc habeant finalem terminatio-
 nem, qualia sunt Friderich, Henrich, Dieterich, A-
 delrich, Ulrich &c. quam finalem syllabã latinus
 sermo ferre non potest, & propterea fecit Cæsar ex
 30 Græco χ literam latinam x, ut patet in his nomi-
 nis Orgetorix, Dumnorix, Cingentorix, Ambio-
 rix, Vercingetorix, Eparedorix, quæ Gallica sunt
 nomina uirorum: nam Orgetorix est Horderich
 uel Erentrich, Dumnorix Dumerich, Cingento-
 rix Sinnentrich, Ambiorix Emberich uel Heim-

Glareani opinio

Autaricus

rich, Vercingetorix Verrsinrich uel Seersinrich, E-
 paredorix Fridrich. Scribit proinde nonnihil Po-
 lybius Græcus lib. 1. de quodam Gallo, quem nomi-
 nat Autaricum; ea autem uox Germanicè sonat
 houptrich; & hodie si cogeretur Italus proferre uo-
 cem haupt, pro ea sonaret out. Scribit & Cæsar
 lib. 5. de quodam Gallo, quem appellat Catiuulc,
 quæ uox germanica est, nam sonat Gotuolck. Item
 lib. 7. Cotus inducitur, quæ uox est Gûto. Libro 8.
 Cutruatus, id est, Gutrat uel Cunrad. Cicero in ora-
 tionibus & Cæsar lib. 5. mentionem faciunt cuius-
 dam qui uocabatur Induciomarus. Item Cæsar lib.
 7. meminit Viridomari. Et Liuius decad. 3. libri 1.
 uocat quendam Ciuifmarum; & decade 4. libri 8.
 Combolomarum. Item Florus Epitome 2. inducit
 quendam uocatum Britomarum. Omnes autè isti
 uiri quorum nomina iam sunt citata, fuerunt Galli;
 & in eam terminationem apud Germanos multa
 quoque desinunt nomina, ut sunt Othmarus, Vol-
 marus, Colmarus &c. Putat autè Beatus Rhenanus¹⁰
 syllabam marus significasse olim meyer, ut Oth-
 meyer, Volmeyer, Induciomarus Hufsmar, Viri-
 domarus Fridmar, Ciuifmarus Cinsmar, Combo-
 lomarum Cûnuolmar, Britomarum Bartmar &c.
 Cæsar lib. 8. Liuius dec. 4. lib. 8. mentionem faciunt
 Luterij, quæ uox est Germanica Luther, idem Lo-
 tharius. Liuius deca. 1. lib. 5. ponit Belloues, Bald-
 wys, Sigoues, Sigwys. Item dec. 4. lib. 8. Ortiago,
 Hordtiag uel hertwig, Cæsar lib. 1. Diuico Duff-
 wig, Castigo Gastwig; & lib. 5. Vertico Werdwig.³⁰
 libro 7. Ollouic Allwig, Litauic Lutwig, & hodie
 Ludwig. Liuius dec. 5. Cincibilus Zinsubel. Dec.
 7. lib. 1. Bituit, id est, Bûtwyt. Iustinus in Pompeiū
 Trogum lib. 43. Senanus Sunman, Cōmanus Cun-
 man, Caromandus Garman. Liuius dec. 4. Coro-
 lamus

Iamvis Curtimian. In hanc quoque syllabam desinunt Herman, Hartman, Gutman. Item Cæsar libro primo Numeius Nuwmei, Verodoctius Wardhoch, Catamantaledus Caltenmantel. Scribit præterea Strabo libro quarto, Celtas in Gallia à sui æstimatione adeptos hoc nomen, quod fortassis reliquis nationibus celliores æstimati fuerint, & ideo Celtæ *Celtæ, Gelten.* appellati, Polybius lib. 4. & Liuius dec. 4. lib. 8. scribunt de quodam Gallo, cuius nomen fuit Brenno: est autem Brenno Germanicū uocabulum. Meminit quoque eius Strabo lib. 4. asserens eum à quibusdam appellari Prausum; est autem prusen in Italica lingua idem quod brennen, id est, comburere, in Germanica. Item Liuius dec. 3. lib. 1. Moenicaptus, manshoupht uel menshenkopff. Deca. 4. lib. 8. Lomnorius, Lonherr uel Löwenherr, unde postea natum est nomen Leonhardus; sicut ex bernherr, id est, urorum dominus, olim deductum fuit nomen Bernarius, quod modò nominatur Bernhardus. Sic

Erasmus Rot. putat nomina ab ingenio dicta, quibus nos aspirationis nimis auidi, h apposuimus; ut

Löwen art	Rich art	Er art
Bern art	Gott art	Rein art
Wolff art	Engel art	Geb art
Geyr art	Eber art	

Meminit præterea Polybius lib. 4. cuiusdam Galli qui Cauarus fuit uocatus; & Cæsar libro 5. etiam mentionē facit Galli, cuius nomen fuit Cauarinus; & lib. 7. Cauarillus, quæ omnia unum sunt nomen, quod in inferiori Germania uocatur Gewer, & in superiori, Gæber; & hinc compositum est nomen Gebehardus, Cæsar lib. 1. scribit de Ariouisto Germanorum rege, & Polybius lib. 2. scribit de Aneroeste Gallorum rege; en uterque autor nequiuit ex ignorantia Germanismi recte proferrē & scribere.

*Ariouistus,
Ernst.*

Germani Gallo-
rum fratres.

hunc regem, qui absq; dubio fuit Ernestus, vulgare in Germania nomen. Antiqui deniq; Galli cum olim in Italiam primam fecissent profectiōē, con-
diderunt iuxta montē quendam ciuitatem, quā & à monte ipso Bergomum uocauerunt. Et ut in sum-
ma dicam, omnia Gallica nomina quæ à uetustio-
ribus autoribus citantur, plurimum alludunt Ger-
manicæ linguæ: & ob id non frustra asserit Strabo
Germanos Gallis esse in moribus cōformes, esseq; 10
fratres eorum, id quod probat nomen Germaniæ,
lingua ipsa, similis cōuersatio, morumq; conformi-
tas, quæ tanta olim inter utranq; nationem fuit, ut
parum discriminis licuerit inuenire inter hunc &
istum populū, ut suprā fusius declarauimus. Osten-
dimus quoq; suprā non omnes Gallos acceptasse
linguam Italicam, sed quidam manserūt in lingua
sua uetusta, puta Germanica, præsertim Heluetij et
cisrhenani. Ex Heluetijs tamen quidam olim acce-
ptarunt linguam Romanam, potissimū illi qui ha-
bitant in tractu illo qui à Gebenna extenditur usq; 20
ad Friburgum et Bernam, quæ ciuitates longe post
extructæ fuerunt, & hi usq; in hunc diem tenent lin-
guam illam à Romanis introductam. Qui uero ha-
bitāt è regione Valleliæ superioris, per longū terræ
tractum usq; ad Vespiam, et hinc per Brig, Naters,
Munster, Gomsch, usq; ad Rhodani ortū, omnes
adhuc tenent auitā suam Gallicam linguā, hoc est,
Germanicā, quam nuncq; abnegarunt, quantum li-
bet altissimis cincti montibus, à reliquis Germanis
quodāmodo sint sequestrati, nec eos facile possint 30
adire, nisi prius apices Alpium transcenderint, per
quos illis aditus patet ad Vranos & Bernates. Ha-
bent alioquin intra montes planiciem pulchram,
& sunt eis in descensu Rhodani confines alij Val-
lesij, cum quibus quotidiana ferè exercēt negocia:
at illi

at illi omnes utuntur moderna Gallica lingua, ut sunt incolæ Vispach, Raren, Siders, Lougk, Sitten, & habitatores totius tractus Sedunorum, qui cōmuniter hodie appellatur Vallesia, & uulgò Wallis. Et si ultra pcelleris, uenies ad inferiores Vallesios, qui olim Veragri appellati fuerunt, ubi scilicet sunt oppida Gundis, Martenach, S. Mauritius &c. qui omnes hodie Gallica & Subaudiēsi utuntur lingua. Scribit Līuius dec. 3. lib. 1. quod suo tempore Veragri iam memorati fuerint semigermani, quantum attinet ad linguam. At in eo loco nemo hodie intelligit Germanicam linguam, neq; in superioribus, ut iam quoq; diximus. Porro in locis adhuc inferioribus, nulla alia præter modernam Gallicam intelligitur lingua. Elicitur ergo ex Līuij uerbis, Romanam linguam in illis locis inualuisse, Germanicam autē sensim defecisse: quin tempore Līuij, populi infra Veragros in Gallia partibus habitātes, iam pro maiori parte acceptauerant linguam Romanam, eamq; extenderant usq; ad Veragros, qui sunt Vallesij inferiores, habitantes iuxta montem Pœninum, qui hodie mons sancti Bernhardi appellatur, ubi scilicet eo tempore Germanismus atq; Romanismus cōmixti erant, & tandem ibi utriusq; linguæ limes est factus. Cum itaq; Līuius Veragros appellet semigermanos, satis indicat propter linguas eos sic appellatos, & quod Galli atq; Germani unam habuerint linguam, nempe Germanicā, qua etiam in hunc usq; diem utuntur superiores & prælides qui sunt in Vallesia, nec unquā illam ablegarunt. Præterea non inuenitur, populos illos tanquā colonos illuc aliunde & extra Galliam translatos fuisse. Nec uoluit Līuius dicere, Veragros natione fuisse Germanos, quando eos uocat semigermanos, cum longè distiterint à Germania, nempe

itinere quatuor dierum, tantū enim tempus opus est cursori, qui à Veragris rectā petit Rhenum Germaniā limitem, interposita magna Gallie regione, puta Heluetia & Rauracorū agro. Sed nec usquā inuenitur, tempore Liviij aut ante eum Germanos in illa regione ullum habuisse prædium aut possessionem. Scribit Cæsar libro 3. se habuisse exercitum in Veragrorum terra, nempe Octoduri, qui locus hodie Martenach appellatur, qui & aliquandiu ibi perstiterit & pugnarit. Item cum Cæsar Heluetios deuicisset, misit reliquias domum, hoc est, in Heluetiam, ne scilicet uenirent Germani & occuparent eorum loca. En, si Germanis non fuit concessum à Romanis habitationem quærere in Heluetiorum terra, multò minus licuit eis nidificare in Vallesia, loco distantiori. Licebit denique à locis petere efficax & elegans argumentum, Gallos olim usos Germanica lingua, à locis inquam & oppidis, quæ hodie locantur inter eos qui loquuntur uel Italicè uel Gallicè, oppidorum aut illorū habitatores loquuntur sicut & semper locuti fuerunt, Germanicè: ut sunt hi qui habitant prope originē posterioris Rheni, & qui habitant circa fontes Rhodani. Quin & ultra Alpes apud Insubres, qui hodie Lombardi uocantur, in ualle Sessia, in qua amnis Sessites oritur, est magna parochia Presmello appellata, quæ Germanica utitur lingua. Item in ualle Oselca, quæ uulgò appellatur Eschental, est magna parochia, dicta Bonmat, & pars quædam est in ualle Antegoria, ubi omnes habitatores Germanicè loquuntur. In ualle quoq; quæ uulgò Meintal uocatur, est parochia quædam in qua homines Germanica utuntur lingua, etiam cum nulla ex parte limites attingat Germaniæ. Et certè hi omnes reliquiæ sunt antiquorum Gallorum, qui olim citra & ultra Alpes habitauerunt.

habitauerunt, & fortassis ob id à Romanis neglecti fuerunt, & ad Romanam linguam minime coacti, quod solitudinibus essent cincti, et nullis publicis itineribus expositi, & propterea in tranquilla possessione dimissi, sicut & bona pars Heluetiorum, qui omnes priscam et nativam retinuerunt linguam. Alioquin unde putas Germanicam linguam ultra Alpes translata, nisi per antiquos Gallos? praefertim cum illarum vallium & locorum habitatores ignorent unde descenderint, & constanter affirmant se & maiores suos semper Germanicè locutos. Afferit etiam Polybius lib. 2. paucos olim, cum Romani Gallos ex Italia pepulissent, remansisse iuxta Alpes Italiae, atque illic collocasse sedem. A Presello uallis Selsiae parochia, ubi omnes loquuntur Germanicè, usque ad Vercellam uel Nouariam, non est nisi unius diei iter. Est proinde in Lombardia non longè à lacu Verbano, uilla quaedam nomine Vrnaufsch, in qua incolae quoque loquuntur Germanicè, sed non sunt ex antiquorum Gallorum reliquiae, quin magis intra aliquot annorum centenarios ueluti proscripti ibi sedem fixerunt, cum scilicet quidam Germanus Imperator limina uisitaret Petri & Pauli, & illi gratiam eius obtinuissent: tunc inquã fuit eis locus ille sub certis conditionibus & legibus concessus, idque ab Imperatore Ottone, si rectè memini, à quo & priuilegia habent suae locationis, id quod mihi retulerunt incolae illius loci. Sciendum praeterea, modernos Gallos interpretem appellare Truscheman, quae uox non est deriuata à lingua latina, cum nihil affinitatis habeat cum uoce Interpres, sed magis uidetur esse Germanica, significans tutschen man, hoc est, Germanicum uirum, relicta inter Gallos à priore sua Germanica lingua. Nam cum Romani aliquos habuerint qui calluerunt Gal

*Interpres,
Truscheman!*

licam linguam, ut Cæsar scribit, appellauerunt proculdubio Galli talem interpretem Tutschen man. Habuerunt proinde Galli nomina Teutonica, ut sunt Teutomatus, de quo Cæsar libro 7. & Teutomalius, cuius meminit Florus in epitome 7. deca. Liriij, quæ nomina Teutonismū præ se ferunt: non quod uelim ex Gallis facere Teutones, sed quod uel fuerint lingua Teutonica, sicut nec omnes Germani natione Teutones censentur, sed linguæ cōmunionē, cum Teutones priuatum quendam in Germania occupent tractum, haud secus quàm Latini in Italia, & tamen tota Italia olim usa fuit latina lingua, at propterea non omnes natione censebantur Latini, sed lingua tantum. Scribit deniq; Polybius lib. 2. Venetos iuxta mare Adriaticum habitantes, olim moribus & uestitu Gallis in Italia habitantibus fuisse per omnia conformes, excepto quod in lingua cum eis non cōmunicarunt, unde colligitur Gallos tunc aliam habuisse linguam, ut in superioribus iam sapius cōmemorauimus. 10

CLARISSIMO ATQVE DOCTISSIMO VIRO, DOMINO

Beato Rhenano, Aegidius Tschudus

à Glarona S. D.

Disputatio de nomine Germania.

IS redditæ sunt mihi literæ tuæ, uir humanissime, unà cum libello gestorum Ariminij: sed cum primas accepissem non potui innox respondere, impeditus Gallica legatione, quæ & quadrimestri tempore in Gallia me retinuit. Reuersus autem ne deessem amico, uolui breuibus respondere, quid mihi in quibusdam locorum & populorum nominibus uideretur. Et principio quidem, cum tibi uideatur Lentienses non esse Lintzgoios iuxta lacum 30

lacum Podamicum habitantes, sed magis eos qui habitant circa oppidum Lentzkirch, magis mihi tua quæ mea arridet opinio, atque ob id libens cedo. Deinde cum scribas me nimium tribuere Straboni viro Græco & externo, quando ille dicit, Germanos sic dictos, quod fratres fuerint Gallorū ob morum conformitatem &c. referam quid me mouerit ad credendum huic Græco auctori externoque viro. Primo, Strabo diligentius conscripsit Alpes, Alpinas gentes, Rheni ortum, lacum Podamicum, Heluetiorum, Rhætorum, Vindelicorum, Gallorum, Germanorum, Italorum, atque aliorum populorum regiones, quàm ullus fecerit Latinus auctor, diligentissimè singulorum populorum loca & situs commonstrans, non quod sua persona has regiones omnes lustrauerit, sed Germani quidam & Galli hæc omnia sibi suppeditauerūt, aut certe ingeniosi quidam milites, qui bellorum occasione omnes istas lustrarunt regiones. Vide quæso quàm oscitanter

Caesar describat ortum Rheni & cursum eius, negligens & Rhetos apud quos oritur, & lacum Podamicum quem efficit. Tacitus quoque & Ptolemæus nullam faciunt mentionem de hoc lacu: & Mela obiter meminit nominis eius. At Strabo diligenter eum describit, referens etiam qui populi & regiones ad illum usque pertingant. Si ergo uir ille in minutis his disquirēdis tam diligens fuit, quis dubitet eum non diligentiore fuisse in inquisitione magni illius Germanorum nominis. Et hic quidem nihil

ex cerebro suo, sed quod alij experti uiri ei suggererunt, hoc scripsit. Comendanda est igitur huius Græci uiri diligentia, & magnis præconijs extollenda, & nequaquam tantus auctor contemnendus, quod longe à nobis distitit fuit. Si in minutis rebus uerax apprehenditur, ut iam indicauimus, quis non credat

ei in maioribus, præsertim in his quæ de Germanorum scripsit nomine? Vixit quidẽ ante Tacitum, & ob id uerissimilia sunt uerba eius quàm Taciti, qui scribit nomen Germaniæ uocabulũ esse recens, etiam cum Cæsar & alij quãplures longè ante eum mentionẽ fecerint Germanorum. Quin & Lilius indicat se reperisse apud antiquos autores, tempore Tarquiniĩ Prisci, Germanos in Italiam profectos &c. Vnde igitur est ut Tacitus ex Germania nouum faciat nomen, nisi quod somniũ capitis sui scribit, sicut & de origine Iudæorũ & ueneratione Christianorũ similia prodidit somnia? ob id Tertullianus in Apologetico cap. 16. eum reprehendit, uocatq; rabulam mendacem, id quod Straboni ab antiquis autoribus nunq; factum legimus. Verissimile igitur uidetur esse id quod scribit de Germanis, nempe eos à Gallis germanicè loquentibus uocatos fratres, qui usus apud Heluetios quoq; hodie inuenitur. Et cum postea Romani Galliam obtinissent, didicerunt à Gallis nomen illud, transfuleruntq; in linguã suam, & uocauerunt fratres illos, Germanos.

Deinde Tacitus non aperte dicit neq; interpretatus est, nomen Germaniæ esse germanicum uocabulum, ut sit idem quod garman, id est, totus uir, cum alioquin germanica uocabula uerterit in linguam latinã, qualia sunt, brecht, herd, pfriem &c. Quare igitur & præcipuũ uocabulum Germanicæ nationis non uertit in latinã linguam, si est germanicum? Notata fuisset proinde in maioribus nostris magna ambitio & præsumptio, si sese hoc ambizioso nomine reliquis nationibus prætulissent, denominassentq; Garman. Addo & istud, uocabulum ipsum Germaniæ nõ sic omnino fuisse extinctũ in Germania, si fuisset uox germanica, potissimũ cum fuerit

fuerit summum & præcipuum uocabulum huius gentis, posteaq̃ particulariū gentiū nomina non sint apud uulgares homines oblitterata, qualia sunt Phrisij Friesen, Sueui Schwaben, Saxones Saxen, & alia quædam, & tamen populi isti solum membra fuerunt totius Germanicæ nationis, sed retinuerunt in uulgari lingua nomina sua antiqua, etiam cum illa nihil significant in Germanica lingua.

Quid igitur accidit ut interciderit summū Germaniæ nomen, si fuit compositum ex dictionibus Germanicis significatiuis, nempe ex gar & man? Et certe nullus hodie in Germania inuenit̃ populus, qui in ipsa Germanica lingua nomen retinuerit Germaniæ, sed solum apud Latinos inuenitur, hæc nationem Germaniam uocatam.

Tertio dicit Tacitus, quod à seipsis inuento nomine Germani uocarentur: & quidem hæc uerba Strabonis sententiam nonnihil confirmant, et non eneruāt, cum in hunc usq̃ diem huius nationis consuetudo sit, à maioribus ueluti per manus tradita, ut sese in bellis fratres compellent, ita ut etiā duces exercitus, quando milites alloquunt̃, eos fratres uocent, quos Romani olim cōmilitones appellauerūt, & alię nationes more quoq̃ suo uocant. Nam quū Romani olim tubis aut tympanis milites ad uigiliam adhortabantur, uel aliud quippiam int̃mare satagebant, dicebant, Audite populi, uel cōmilitones. Gallī uero clamāt, O compagnoni, id est, heus socij: & Heluetij sic, Also ir herrn, id est, heus ô do mini; alij aut̃ populi suos acclamant more suo. At Germani ab antiquo milites suos sic acclamant: Also ir brüder, hoc est, heus ô fratres: unde procul dubio ab exteris nationibus & ante multa temporibus illis datum est Germaniæ nomen. Et hic quidem mos est Heluetiorū, ut Germaniæ populos fratres

uocitent. Consonat quoque sententiæ Strabonis, quod Romani uocabulum Germanorum populorum semper acceperunt pro fratribus. Velleius Paterculus lib. 2. ubi mentionem facit de execratione, quæ Consulibus Lepido & Planco triumphantibus fiebat, quorum fratres proscripti erant, ait illis acclamatum, De Germanis, non de Gallis, duo triumphant Consules; ubi loquuntur obscure de fratribus Consulibus, & per iocum incelsunt Consules ipsos, perinde quasi Germanorū populorum uictores fecerint triumphum, Si itaq; uox Germanus, fuisset uocabulum teutonicum Garman, minime quadrasset huic ioco. Dicit proinde Tacitus, Germaniam frugiferarum arborum esse impatientem; & quidem fieri potest quod suo tempore nulla talis arbor in ea plantata fuerit, nihilominus terra ipsa semper fuit & est hodie in multis locis frugifera feraxq; uini, ut in Franconia, iuxta Neccarum & alibi. Cum itaq; proprios antiquos autores non habeamus qui Germaniã ipsam descripserint, sed confugere oporteat ad externos, Latinos et Græcos, uidetur mihi Strabo omnibus præferendus, qui diligentius cæteris quæq; inuestigauit.

Ioannes Auentinus, qui Bauriæ antiquitates descripsit, & uetusta nomina diligenter elucidauit, in hoc uno mihi non satisfaciãt, quando scribit Augustam Vindelicorum non esse eam quæ hodie locatur prope Licum, quodq; Vindelici citra Licum uersus lacum Podamicũ nihil dominiũ habuerint, sed iuxta Ptolemæi sententiã habitauerint inter Licum & Aenum, id quod omnino est contra sententiã Strabonis, qui scribit Vindelicos attigisse lacum Podamicum. Facile quidem assentior, tempore Ptolemæi & antè, Vindelicorum tractum inter lacum Podamicum & Licum, iam Rhætorum regionibus

gionibus assignatū, & omnes has regiones in unā redactas prouinciā: sicut & apud Heluetios postquam intercidit nomen ipsorum, pars quædam Sequanorū prouinciæ fuit ascripta, nam Ptolemæus ponit Auenticum inter Sequanos, quod tamē tempore Taciti Heluetiorum metropolis fuisse scribit, & pars alia fuit Rhætia adiuncta, sed quæ postea Alemannis unā cum memoratis Vindelicis, qui se dem habuerunt inter Licum & lacum Podamicū, sese obligauit. Quod uero Auentinus illam terræ portionem contra Strabonis mentem dicit perpetuam Rhætia fuisse, & Augustam in ea sitam, Augustam Rhetorum uult esse, statuens interim iuxta annem Iseram aliam Augustam Vindelicorum, nullo fulciri potest autore. Hoc enim pacto liceret arguere ex Ptolemæo, Auenticū nunq̄ Heluetiorum fuisse, sed Cannodurū tantum & Forum Iulij, iuxta Rhenum atq; intra Heluetiorū limites sita: sic enim Ptolemæi tempore locata deprehendunt.

²⁰ At ex Antonini itinerario facile probatur, hanc eandem Augustam quæ iuxta Licum collocatur, Augustā esse Vindelicorū, quæ et illo tēpore adhuc habuit nomen Vindelicorum, non obstante quod citra Licum in prouincia Rhetorū sita esset. Nam erant adhuc illius regionis habitatores Vindelici, etiam si Rhætica prouinciæ accēserent. Ponit proinde Antoninus duo itinera, unū à ponte Aeni Illinica ²⁰. M. p. Ambre ³². M. p. Augusta Vindelicorū ²⁷. Aliud à Blodoro Quintianis ²⁴. M. p. Augustis ²⁰. Regio ²⁴. Abusnia ²⁰. Vallato ¹⁸. Sūmuntorio ¹⁶. Augusta Vindelicum ²⁰. M. p. Describit quoq; itinera quædam, quæ ab Augusta Vindelicum ultra progrediuntur, unde facile conijci, imò inferri potest, Augustam ipsam nō iuxta Iseram, sed iuxta Licū sitam, Tantum de nomine Germaniæ.

Emendanda in hoc libro.

Vbi scripsi de Octodoro Veragrorum, qui locus hodie uocatur Martenach, opus est castigatio-
ne: nam situs eius non est iuxta Rhodanum, sed
non nihil elongatur ab eo, locaturq; supra amnem
quendam à monte Pœnino deriuatum, qui postea
quoq; miscetur Rhodano.

In probatione Pœnini, omisi citationem itine-
rarij Antonini, quod plurimū huic loco conducit. 10

Distinctionem seu diuisionem pagorum Hel-
ueticorum in Mappa feci secundum coniecturas,
incertus num Vchtland, Friburg, Bern, & quicqd
locorū est iuxta Sanam & Arolam, olim pertinue-
rint ad Antuates. Videntur tamen mihi Antuates
olim ea occupasse loca, quæ hodie uocantur die
Waat, Incipit autē tractus Waat à Versois iuxta la-
cum Lemannum, & extenditur secundum eum la-
cum usq; ad Vallesiam, ac deinde recuruatur ad la-
cum Newenburgensem, uergens usq; ad Murttten, 20
complectens scilicet Yuerdon, Stæfis, Milden, Bet-
terlingen, Wislisburg, & Murttten, uocaturq; galli-
cè Pais du uaut. Putant autē Galli per Vaut intelli-
gi uallem, cum tamē nulla sit uallis iuxta lacum Le-
mannum. Est igitur Vaut & Waat uestigium no-
minis Antuatium, etiamsi Galli torqueant uocabu-
lum ipsum, ut in lingua sua aliquid significet.

De Equestri colonia, quā Plinius Belgis adscri-
bit, iam non nihil quoq; dicendum. Et quidem Pli-
nius ponit Iuram limitem inferiorē Narbonensis 30
& Belgicæ. Equestres autē, ut Antoninus aperte di-
cit in suo itinerario, sunt citra Iuram iuxta lacum
Lemannum. Ptolemæus quoq; ponit eos in Belgi-
ca inter Sequanos, sicut & Auenticum, & dicit Le-
mannū lacum esse in limite inferiori Narbonensis
atq;

atq; Belgicę, unde infert Equestres sedem habuisse
 in latere illo Lemanni quod Iuram respicit. Locus
 autem ille conijcitur esse Neuidunum, sicut & liber
 prouinciarũ meminit Neuiduni Equestrium, quę
 ciuitas hodie uocat Neuis, in Gallica lingua Neau.
 Sunt autē à Neuis ad Lofannam sex parua leuca,
 quę faciunt 22. M. p. poteruntq; equestri itinere
 superari tempore quinq; horarum & dimidię, iti-
 nere nunq; à lacu deflectente. Et Antoninus ponit
 10 ab Equestribus lacu Lausuno 20. M. p. quę di-
 stantia nihil ferè differt ab ea quę est inter Neuis et
 Lofannam. Hoc tamen me hic urget, quod Anto-
 ninus primum cõmemorat Equestres, ac deinde la-
 cum Lausunum, perinde quali ab Equestribus tra-
 iecerit lacum ad Lausunum: alioquin si prius ad
 lacum uenisset, fecisset illius mentionem: aut si per
 Gebennam & terrā ipsam profectus fuisset, urbem
 quoq; ipsam cõmemorasset. Hac itaq; ratione ha-
 bita, Equestres sedem habuisse uidetur citra lacum
 20 circa ciuitatem Dunoy, quę uox nomini Neuidu-
 ni non male respondet, & tunc nomina Dina atq;
 Bodontij pop. essent in tabula nostra è situ suo ex-
 pungenda. Non enim parum me mouet liber pro-
 uinciarum, qui nominat ciuitatem Neuiduni, ubi
 mihi uidetur locus esse Dunoy. Illa enim, si urbis
 magnificentiam et splendorem spectes, dignior est
 nomine ciuitatis quàm Neuis. Habet proinde re-
 gio illa titulũ, Pais du Gauot, uel Pais du Chabeul,
 & terra ipsa uocatur Chablois, idq; fortassis à cabal-
 30 lo, id est, equo, unde & incolę Equestres sunt appel-
 lati. Neq; ineptè poterit ciuitas Dunoy assignari
 Sequanorum prouincię, quod scilicet situs eius sit
 citra Lemannũ lacum, quandoquidem sub archie-
 piscopatu Bisantino sit episcopatus Bellicensis, qui
 Gallicè Belley uocatur, & qui adhuc longius in

meridiem extenditur, infra Tarantafios scilicet sedem consecutus. Possibile autē est quod episcopus ille olim à Dunoy translatus fuerit in Belley.

Notandū quoq; hic, quod liber prouinciarum ponit quinq; ciuitates in prouincia Sequanorum, nempe metropolim Vesontium, uulgò Byfantz, ubi est archiepiscopus: Neuidunum Equestrū, Dunoy uel Neuīs: Auenticum Heluetiorum, Wilsfelpurg, quod iam defecit: Noidenolex Auenticus, Nūwenstatt iuxta lacū Gebennensem, aut Loſanna, ubi est episcopus. Nam utraq; ciuitas sitū habet intra limites Antuatium. Basilea, Basel &c. Deest itaq; diocesis Auentica. Possēt uero aliquis rursus moueri inscriptione illa quæ est in Versois, qui locus distat à Neuīs 2. M. p. Neuidunū idem esse cum Neuīs, cum tamen inscriptio illa, ab illo laici latere à Colonia Equestri, Quadrumuiro à Siffi, Valerio Asiatici liberto, ex testamento sit erecta. Verum hæc tuo acri relinquo iudicio, cui & libenter subscribā, sciens me crassioris esse ingenij, quam qui tricam illam dissoluere queam. Porro Siffi ciuitas sitū habet iuxta Rhodanum, inter Gebennam & Lugdunum.

ERRATA

Pagina 12. uersu 28. ad Alpium. 21. 11. adsunt. 28. 18. adsunt. 32. 27. p^o testatiue. 35. 14. Carnis. 40. 12. inferiorem. 42. 15. Tauetsch. 44. 23. Malans. 48. 3. Carnis. 51. 26. conditionem. 64. 28. De Campo. 102. 30. 35. iter illud. 117. 28. intellexerit, certe nec recte.

